

„Mějte se rádi, žijte a nechte žít.“

Václav Větvička

**Unikátní soubor článků a rozhovorů Václava Větvičky pro TEMA
2007–2025**

TEMA **SPECIÁL**

technika | ekonomika | marketing | aktuality

SPECIÁL

Okresní
hospodářské
komory
Most

OHK Most

ROČNÍK 21 / VYDÁNÍ 116 / ŘÍJEN 2026

PROLOG

Stopa, která v krajině i srdcích zůstává

Vážení čtenáři, milí členové a přátelé Hospodářské komory, do rukou se vám dostává zvláštní vydání magazínu TEMA, které vzniklo z potřeby zastavit se, vydechnout a vzdát hold člověku, jehož hlas, laskavý nadhled a hluboká moudrost nám budou nesmírně chybět. Věnujeme jej památce RNDr. Václava Větvíčky – botanika, pedagoga, neúnavného popularizátora vědy a v neposlední řadě vzácného přítele.

I k našim severozápadním Čechám choval Václav Větvíčka výjimečný vztah. Vnímal Mostecko a podkrušnohorskou krajinu bez stereotypních předpokladů. Tam, kde jiní viděli jen jizvy po těžbě uhlí a těžký průmysl, viděl on neobyčejnou dynamiku přírody, její schopnost regenerace a fascinující nová stanoviště.

Jeho pohled na svět však nikdy nekončil jen u samotné botaniky. Měl obdivuhodný přehled o historii, zeměpisu i proměnách kulturní krajiny. O místopisu, starých cestách, zaniklých obcích či zapomenutých zámeckých parcích dokázal psát a vyprávět s takovou erudicí a barvitostí, že i zdánlivě všední kouty nejen Podkrušnohoří ožívaly v novém světle. To vše navíc kořenil svým nezaměnitelným, jemným a kultivovaným humorem, který z každého odborného textu dělal poutavé čtení a z každého setkání nezapomenutelný zážitek.

Václav Větvíčka nás učil, že péče o krajinu, rozvoj podnikání i respekt k historickému dědictví se nemusí vylučovat, ale naopak mohou tvořit funkční celek. V tomto speciálu proto přinášíme nejen vzpomínky a ohlédnutí za jeho stopami v severočeské zeleni, ale především myšlenky, které neztrácejí na aktuálnosti.

Od roku 2007, kdy Václav Větvíčka začal pro náš magazín TEMA pravidelně psát, obohatil desítky čísel svými nezaměnitelnými texty. Když se dnes ohlédneme za celou touto autorskou řadou, vidíme víc než jen sérii zajímavých článků – je to mimořádná kronika našeho bytí. Dokázal v ní s lehkostí propojit hluboké znalosti botaniky, zeměpisu i historie s laskavým humorem a nadhledem. Za zmínku stojí i jeho znalosti „parémie“, tedy našeho mudrosloví a frazeologie, kdy jako živou paměť a zrcadlo po staletí sbíraných životních zkušeností našich předků dokázal svým svérázným způsobem vtipně zařadit do dnešních dnů. Zkrátka, jeho příspěvky dávaly magazínu TEMA jedinečný rozměr a učily nás vnímat náš současný svět v širších souvislostech. Jeho dlouholeté autorské působení v magazínu TEMA vykazovalo několik charakteristických rysů, které lze jako souhrnné zhodnocení jeho textů přímo formulovat. Jedná se o:

- **Unikátní mezioborový přesah (Příroda – Historie – Průmysl)**, kde do ekonomicky a průmyslově orientovaného periodika dokázal přinést témata, která by v ryzě

byznysovém médiu mohla působit neobvykle. Dokázal nezaměnitelným způsobem propojovat svá témata s naší současností.

- **Stylistickou a jazykovou vytríbenost**, kdy jeho články vynikaly bohatou, kultivovanou češtinou, jemnou nadsázkou a typickým větvičkovským humorem. Odborné dendrologické, botanické či zeměpisné termíny dokázal podat srozumitelně, čtivě a bez akademické odtažitosti.
- **Místopisnou a geografickou přesnost**, kdy se v článcích často opíral o detailní znalost konkrétních lokalit nejen Mostecka. Věnoval se nejen významným památkám a parkům, ale i zdánlivě nenápadným koutům a zapomenutým stromům či cestám.
- **Trvalou hodnotu a nadčasovost**, protože příspěvky nezastarávají s aktuálními

ekonomickými cykly; staly se trvalou kronikou vztahu člověka, společnosti a přírody.

Věřím, že vás následující stránky nejen dojmou, ale také povzbudí k tomu, abychom o náš stát a region pečovali se stejnou erudicí, optimismem a lehkostí, s jakou do toho vstupoval on.

S vděčností a úctou k jeho pozemskému bytí a práci

Ing. Rudolf Jung
předseda
OHK Most

OBSAH

TEMA
technika | ekonomika | marketing | aktuality

vydává: Okresní hospodářská komora Most,
tř. Budovatelů 2531, 434 01 Most,
mob.: +420 777 627 838,
e-mail: imp@ohk-most.cz, www.ohk-most.cz
IČ: 48290661

Redakční rada:
vedoucí redakce: Petr Matoušek
předseda redakční rady: Ing. Jiřina Pečnerová
členové: Ing. Petr Heger

sazba a tisk: TISKÁRNA K & B s.r.o., čtvrtletník

náklad: 300 výtisků, povolení MK ČR E 16676
Distribuci zajišťuje MailFinish a.s.
Neoznačené fotografie: úřad OHK Most

Elektronickou verzi časopisu
naleznete na webových stránkách
www.ohk-most.cz

Prolog – Stopa, která v krajině i srdcích zůstává	2
Stromový fejton: Člověk, dům a strom	4
Mezi Neanderthalem a Temelínem	4–6
Přírodní „informační technologie“ – byly tu dříve než ty naše a budou tu i po nás	7
To by rozumný sedlák nikdy neudělal	8–9
JO – JO (jedna otázka, jedna odpověď)	9–10
Václav Větvíčka... na otázky k práci jen tak mimochodem	10
Má špaček svého Špačka?	11–12
PŘÍRODA A MY	12–13
13 zastavení Václava Větvíčky na Mostecku	14–23
Od kouřových signálů ke světu, zamotanému do sítí	24–25
Na přírodu s rozumem a s trpělivostí	26
Před Vánoci a zimou 2022/2023	27–28
Čtvero ročních dob – Zima	28
Čtvero ročních dob – Jaro	29
Čtvero ročních dob – Léto	30
Čtvero ročních dob – Podzim	31
Znamení zvěrokruhu: Od rovnodennosti ke slunovratu	32–33
Znamení zvěrokruhu: Léto budiž pochváleno – aneb od slunovratu k rovnodennosti. Podzimní.	33–35
Znamení zvěrokruhu: Váhy, Štír a Střelec	35–36
Znamení zvěrokruhu: Slunce se vrací	36–38
Naše mudrosloví po ročních obdobích: Jaro	39–40
Naše mudrosloví po ročních obdobích: Léto	40–42
Naše mudrosloví po ročních obdobích: Podzim	42–44
Naše mudrosloví po ročních obdobích: Zima	44–46
Mějte se rádi, žijte a nechte žít	46–48
Epilog	48–51

Stromový fejeton: Člověk, dům a strom

Znáte tu písničku z „dílny“ Suchý + Šlitr: „Když tak sedávám ve stínu lípy a starý atlas mi leží na kolenou...“? Oběma Jiříkům se ta lípa hodila k verši s Mississippi, ale současně měla v sobě něco dočista našeho, českého. Možná i evropského a - nebudme troškaři – i světového. Jen se zeptejte Afričanů, jaký mají vztah k baobabu a jeho stínu. Ve stínu lípy se jmenovala i jedna básnická sbírka Svatopluka Čecha – ale o té se už asi na dnešní škole neučí. Ona to vlastně ani nemusela být lípa. Stačil strom, jakýkoliv, aby člověk (pardon dámy, raději to změním na chlapa) – tedy aby chlap splnil své životní poslání: postavit dům, zplodit syna a zasadit strom. Ten strom se zpravidla sázal u onoho domu při narození syna a říkávalo se mu také domovní strom. Až na toho syna se to třeba povedlo Ludku Munzarovi, domovní lípa mu roste docela pěkně u jeho domu, na němž se něco naděl! Domovní strom hrával důležitou roli v životě: byl nejen symbolem onoho postavení domu a zplodění syna, ale byl především orientačním bodem, vrhačem stínu a místem k podvečernímu posezení a zamyšlení – kdysi, kdy na takové zamyšlení bylo dost času... a, především, to byl hromo- nebo bleskosvod v dobách, kdy Franklinovy železné tyče nebo Divišovy brány nebyly ještě ani snem svých tvůrců. (Prokop Diviš skutečně použil na horním konci svého bleskosvodu jedno těleso obyčejných zemědělských bran, které „uzemnil“ obyčejnými řetězy!).

A ještě něco: domovní strom spojoval generace! Tu, která jej vysadila a všechny další, co se jich vejde třeba do 200 let. V poslední době – nejen té uspěchané současné – jsme na tuto tradici poněkud zapomněli. Ono je to svým způsobem problematické: rozložitý javor, lípa nebo jako v případě mých milých příbuzných v Dobšicích u hradu Kosti – jirovce, kaštany, mohly stát před chalupou nebo usedlostí, kde k sousedovi bylo nejmíň 100 metrů, nebo, jako na Vitorazsku, na Kopaninách, v Beskydech, v Krkonoších i v Horách Krušných třeba metrů pět set i víc – tehdy takový rozložitý strom nikomu nepřekážel, žádného souseda nestínil a priori nepopuzoval. A teď si to zkuste vysadit třeba v takovém sídlišti rodinných domků, neku-li v „řadovce“. První tři roky by to šlo – a pak začnou sousedské spory. Jako u nás v ulici: jeden ze sousedů si na volném konci parcely vystavěl druhý rodinný domek – a hned požádal místní úřad o porážení vedle stojících lip, protože mu jednak větve zasahovala na pozemek až skoro k chalupě a jednak, považte, z těch lip rok, co rok padalo listí a kdo se s tím má uklízet... A představte si, že mu vyhověli. Na každý strom, možná už starší 10 let, se dá napsat negativní posudek...

A přesto si myslím, že i v současné zástavbě novodobých podnikatelsko-barokních chaloupek se dá vysadit domovní strom. Nebo strom, který bude dominantou. Jen je třeba se domluvit. Navrhuji-li výsadby v řadové zástavbě pokaždé apeluji na stavebníka, aby se dohodl se sousedy. Vždyť ten strom může být ozdobou celého bloku, jen trochu chtějí... Stačí, když je ještě mladý. Až povyroste bude dokonce celým životním prostředím, celým biotopem. V geobotanice, to je obor, který teď pohltila širší ekologie, se rozlišují rostlinná společenstva. A klasifikují se. Vyššími jednotkami jsou třídy, např. opadavé listnaté lesy, nižšími jsou tzv. asociace – třeba dubohabrové háje – Querceto-carpineta po geobotanicku. Jenomže i taková asociace se skládá z drobnějších jednotek – a těmi mohou být jednotlivé stromy. Konsorcium tomu říká geobotanici. Konsorcium je jednotlivý strom v lese. A ještě víc jednotlivý strom na zahradě. Čím větší, tím lepší, ale i malý to zastane. To byste nevěřili, kdo všechno tu nalezne domov. Nejlépe to vyjádřil náš nejlepší geobotanik nebo chcete-li ekolog, prof. Jan Jeník, nositel ceny sultána Quabasche, což je obdoba Nobelovy ceny, ovšem udělovaná UNESCO za úspěchy v ekologii. Pan profesor kdysi napsal: Konsorcií je nejen každý strom, ale každý keř, každý trs trávy ve stepi. Například buk má na sebe vázanou osádku epifytů, endofytů, parazitů, saprofytů a bylin, sdružených ve svém obvodu. Přeloženo do „lidštiny“: v korunách stromů hnízdí ptáci a možná i plchové a veverky, pod kůrou žije spousta hmyzu a nemusí strom hned ohrožovat. Stejně tak to je na listech a třeba květech. Na borce vyrůstají lišejníky a zelené řasy, jednobuněčné chlorelly. V kořenovém systému mohou žít drobní obratlovci, ale i bezobratlí živočichové, červi, chvostokosci, půdní mikroorganismy, mykorrhizické houby. Kam se hrabe panelák! Na jediném stromě v zahradě žije obyvatel mnohonásobně víc. A nevadí si, nepřekážejí, zpravidla spolupracují, dokonce i se svým hostitelským stromem, protože vědí, že bez něj by jejich svět zanikl... Podívejte se pod tímto úhlem náhledu na svou zahradu i na úlohu každého jednotlivého stromu v ní. A dopřejte si, aby strohá architektura domu byla kontrastně změkčena a doplněna jemnou krajkou periferních větví stromu, ale i jeho kosterními větvemi i kmenem jako symboly pevnosti a stálosti.

Mezi Neanderthalem a Temelínem

V předvánočním čase vám přinášíme zamyšlení Václava Větvíčky, toho času zahradníka na zámku Štiřín, s kterým jsme vykonali a doufám, že ještě vykonáme dobrý kus práce při realizaci Mosteckého arboreta. Druhým hráčem je Ing. Rudolf Jung, předseda OHK Most.

Jung: Téma je opět poněkud konfliktní, a to životní prostředí, které přináší rozpor mezi chtěným od druhých a tolerancí k sobě samému. Přenesme se do dávné minulosti, abychom mohli zjistit, zda je či není cosi nového pod starým Sluncem. Jeho energie nám v jisté době vývoje přestala stačit a my – člověk jsme začali vše kolem nás – životní prostředí ovlivňovat. Pane Větvíčko, co se událo mezi Neanderthalem a Temelínem?

Větvíčka: Člověk jako přírodní druh – a lhostejno, zda Homo habilis, Homo erectus či raná stadia Homo sapiens – je tvor v zásadě energeticky nenáročný. Rozhodně není o nic náročnější než jeho nejbližší a dokonce i vzdálení chlupatí živočišní souputníci. Ale i ti pernatí: jen si vzpomeňte na nádherný francouzský film o antarktických tučňácích! Všechnu životní energii čerpali z potravy, za kterou se ovšem vydávali neobyčejně daleko a větrné smrště, fujavice a mráz přestáli shluknutím a vzájemným zahříváním. Stejně tak si počínají pověstní kariboo i sobi severu Starého světa, ale i současný skot na pastvinách. Vířením křidel regulují včely vnitřní teplotu v úlu. Žádný z výše uvedených nečerpá neobnovitelné zdroje a neprodukuje odpad. Ani v době vzdálené přibližně 30 milionů let – přesto, že „tehdy“ (a to tehdy trvalo tisíce, možná desetitisíce let) došlo k zásadní proměně na cestě k energeticky nejnáročnějšímu druhu

této neohodné planety – se „energetická bilance“ nijak neproměnila. Předpokládá se, že zhruba před uvedenou dobou živočišní předchůdci dnešního člověka z řad vyšších primátů, žijící „lesním“ životem, opustili lesy a pozvolna přešli do travnatých savan. Lesní druhy primátů se živily dužnatými plody, mladými výhonky a zeleným listím obdobně jako současné gorily. U savanových primátů, ramapitéků, došlo k významné změně chrupu a tvaru dutiny ústní. Namísto výrazných řezáků a špičáků, vhodných pro chroustání plodů a okusování listů, byla ústa „vybavena“ na obou čelistech parabolickým obloukem stejně vysokých a těsně se přimykajících zubů. Takto upravený chrup dovoluje krouživé pohyby a drcení drobné tvrdé potravy – obilek trav. Něco jako mlýnský kámen. A obilky vyrůstaly na koncích vzpřímených stébel savanových trav. Přechod od trhačů ovoce v korunách stromů ke sběračům vedl pravděpodobně k dalšímu „revolučnímu“ kroku: úpravám končetin, polovzpřímené a nakonec vzpřímené postavy a chůzi. Původem jsme tedy vegetariáni.

Od jednoduchých požíračů semen (jejich tvorba byla zaručena osvědčeným „výrobním postupem“ zelených rostlin: $\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O} + \text{sluneční energie} = \text{jednoduché cukry} + \text{O}_2$) šel vývoj člověka složitě a nepřímě přes australopitéky k modernímu člověku naší tělesné konstrukce. Lovcem a pojídačem masa se člověk stal až mnohem později, když v blízkosti řek a jezer narazil na lehce dostupné žáby, měkkýše a ryby. Maso z velkých zvířat poprvé okusil v místech, kde zanechaly zbytky nasycené velké šelmy. Od nich možná odkoukal i metodu lovu: musel si ovšem pomoci výrobou primitivních zbraní anebo kladením pastí. I tuto prvovýrobu ale obstaral sám, svou živočišnou energií, činností svých svalů. Promyšlení lovu a výroba primitivních předmětů rozvíjela komunikaci (řeč), sociální život (v tlupě se loví lépe) a hlavně mozek. Mohla to být náhoda, mohlo k tomu vést i uvažování: když kdesi blesk zapálil strom, našel pračlověk Janeček v jeho blízkosti třeba „opečenou“ veverku. Co může udělat blesk, to mohu, třeba třením nebo křesáním, zkusit taky. Do lidských služeb vstoupil oheň, jako základní revoluční přeměna a využití energií. Žádné jiné zvíře do té doby i od té doby si ohněm nepomáhá. Přesto, že „vynález“ či spíš objev využívání ohně a tepla bylo skutečným převratem, žil pračlověk Janeček i jeho současníci stále ještě v územích, která lze označit jako tzv. anekumenu. Vliv na přírodu byl téměř nulový, nějaký ten ulovenec přírodní rovnováhu nenarušil. Lidských tlup ale přibývalo (díky ohni jich v severně položených oblastech mohlo víc přežívat a mihnout) a příroda, přesto, že ještě šlo o člověka – lovce a sběrače se stávala subekumenou, oblastí již dotčenou člověkem. A když se Janečkovi náhodou zakoulela z bláta uhnětlá nádobka na vodu k dohasínajícímu ohni a on ji druhý den našel pěkně tvrdou, „vypálenou“, dostal oheň další práci. A vzniklo jedno z prvních řemesel, dokonce si myslím, že starší než ono pověstné „nejstarší řemeslo“. Čekat na sebe nedalo ani tepelné zpracování kovů: nejdřív cínu a mědi (= bronzu) a později železa. Možná, že i tady pomohla náhoda: kousek rudy zatoulaný k ohništi.

Druhou (spíš jednou z mnoha dalších) revolucí byla ta neolitická. V mladší době kamenné pračlověk Janeček zjistil, že je nesmyslné spoléhat na náhodu a brouzet po krajině, lovit a sbírat. Získat potravu, což bylo v té době jedno z „výrobních“ odvětví, se dalo také tak, že si naženu vybraná zvířata do ohrady a porážet je budu podle potřeby a stejně tak si mohu leccos zasít na plochu uzmutou lesu a nemusím se plahočit od stébla k stéblu. Tak vznikl člověk usedlý, který ke své obživě ovšem potřeboval získat vhodnou plochu. Nejlépe opět ohněm: kus lesa vypálil, pak rok dva používal, a nakonec nechal ladem a popolezl se žďáření od kousek dál. Prý ve dvacetiletém rytmu. Pak se zase vracel na původní vyžďářené a mezitím zarostlé místo. To bylo energeticky poměrně šetrné a environmentální stále ještě taky. A lidstvu to – alespoň v Evropě – vydrželo až do doby slavných Keltů i na našem území.

Rámcově 30 milionů let vydržela naše planeta (tehdejšímu počtu) obyvatelům na této velmi nízké a obnovitelné energetické hladině. Oheň, energie a činnost vlastních svalů (a svalů chovaných zvířat) a v případě přímořských nebo jezerních národů i vítr – to byly primární energetické zdroje, které člověku sloužily po tisíceletí. Přesto vedly k tomu, že Janeček (ať byl kdekoliv a jakéhokoli původu, rasy a religie) začal pohodlnět. Můj kolega Karel Kváča tvrdil, že člověk je tvor od přírody líný – a že lenost je matka pokroku. Možná ano, proč se s něčím nosit, když to jde vozit. K převratným ryze lidským vynálezům stačily dva jednoduché: jedno a dvojzvrtná páka a kolo na hřídeli. A samozřejmě, že už dávno nestačila jeskyně, ale bylo třeba budovat příbytky jiného typu: od chýše po domy, a nakonec i paláce. Ekumena, krajina zcela pozměněná člověkem, byla na světě a šířila se rychleji než mor nebo AIDS. Endotermní reakce byly stále více nahrazovány exotermními.

Jung: Milý pane kolego, vaše slova se vždy krásně četla a čtou, ale rozhovor s vámi je „fuška“. Asi by to vydalo spíš na knihu a možná se do toho někdy dáme. Náš časopis je bohužel malý rozsahem, a i já teď řeším dilema. Omezit moudrého a vzdělaného člověka svými pragmatickými názory a ochudit naše čtenáře o vaše slova, nebo omezit počet otázek a nechat vám prostor, který si bezesporu zasloužíte a umíte využít. Samozřejmě zvítězilo to druhé, a tak jen ještě jeden soubor otázek na jedno téma. Jak tedy vy vidíte současnost? Kudy vede cesta a jaká je cena té „lidské lenosti“ transformované do společenských potřeb a dejme tomu ochrany životního prostředí? Kolik toho naše planeta ještě snese? Jsou na místě ideály nebo věda a technika?

Větvíčka: V oblastech vyspělých kultur, od čínských a staroegyptských po antický svět, ubývalo nejspíše dosažitelného zdroje energie – dřeva. Bylo tomu tak i o tisíce let později i na našem území. Krkonoše i jiné horské soustavy byly „odlesněny“ až s rozvojem hamrů a hutí v podhůří, jejichž druhým energetickým zdrojem byly potoky stékající z hor. Od keltských dob mizela mimořádně vhodná surovina na výrobu luků – tisové dřevo i z našich krajin, byvše vyváženo dokonce až k západním Keltům do pozdější Británie. To údajně vedlo k vymizení kdysi hojné dřeviny z našeho území; dnes je tis jednou z přísně chráněných rostlin. V oněch, z dnešního hlediska blažených a bezstarostných keltských časů (když jsem viděl vykopávky keltského oppida nad Závistí, kde byly objeveny stopy posledního marného zápasu zdejších Keltů s germánskými nájezdníky, tak to asi doby blažené a bezstarostné nebyly – alespoň pokud jde o zánik zdejší keltské civilizace), tedy v oněch keltských časech sice začal mizet z našeho území tis, ale jinak na tom naše, dnes česká příroda byla dočista dobře. Tisíc dalších let jí to vydrželo, přes příchod Slovanů. To až kolonizací posedlí čeští panovníci, tu zvoucí „valachy“, tu „alpské salašníky“, se do její tváře zapsali, přímo zaryli. A pak notorický zakladatel měst a hradů, Přemysl Otakar II. jak byl někde vhodný kopec, už tam stál hrad. A z bezpečnostních důvodů byl hned celý kopec odlesněný. Kolem měst les jako klimaxový porost ustupoval ještě rychleji. Nastoupila kulturní step, jak se odborně říká polím a polářením. Příroda, alespoň ta naše, udělala další krok zpět. Ne dosti na tom. Staré primitivní „hutě“ z dob bronzových a železných byly něco jako milíře v lese. Hromádka a trochu čoudu, takový byl jejich civilizační tlak. Sklárny, už od těch raně novověkých a pak zejména stále se zvětšující hutě, vyžadovaly další a další energetické zdroje. Les, ona „cílová skupina“ sukcese vegetace na našem území, už neudělal ani krůček dopředu. Jen ustupoval a ustupoval. Až na vojenské újezdy nové doby: v Doupovských horách se vrátil, jen jak člověk na pár desítek let vytáhl z krajiny paty. Nebýt Švarcenberků, byly třeba i vltavské stráně ve středním Povltaví „od baroka“ holé, vytěžené. Švarcenberkové je zalesnili, ale už ne přirozeně; použili cizí dřeviny, akát a černou borovici. A změnili přirozený vzhled krajiny. V podstatě jen na krátko: když už bylo dřeva pomálu a s uhlím to začínalo být na štíru – a energetický hlad rostl jako bumblříček, přišla ke slovu voda, a vodní energie. Tedy nic nového: znali ji především staří mlynáři, včetně mého pradědečka. Ale jim stačila malá nádrž nad mlýnem, nebo jen vhodně vykopaný náhon, jehož existenci krajina ani neznamenala. Nejdřív jen mlel, pak s pomocí malé turbíny i svítil. Má-li ale svítit celé město, celá města, celá země, na to už nestačí louče, ani dědečkova turbína. Švarcenberkové zalesnili vltavské stráně jen na necelých sto let. Pak přišla Vltavská kaskáda a krajina se změnila k nepoznání. Příroda, pobřežní vegetace, vorařské hospůdky a celý život při řece se změnil. Vlastně nezměnil, zanikl a další desetiletí se budoval jiný a jinde.

z posledních koutů světa s vyváženým vztahem člověka a přírody. Našel jen slumy, s kdysi nádhernými lidmi oblečenými do adidasek a baseballových čapek, polehávající a postávající – a čekající, až přijede automobil s finanční a potravinovou pomocí. Ztracený svět Kalahari, jak se jmenovala jedna krásná knížka, je ztracený na věky. Jinak, než jak myslel autor oné knížky. Nevím, zda to není další z našich civilizačních hříchů, stejně vážný jako překotný exponenciální růst našich (zbytečných) potřeb. Kdysi nám ve škole ukazovali ciferník hodin: jednotlivá geologická údobí na nich byla graficky znázorněna jako kruhové výseče. Tou nejúžší, v řádu poslední minuty před dvanáctou, byly čtvrtohory, zatím poslední vývojové období naší planety, trvající zhruba 1 milion let. Až do její poslední vteřiny energetické nároky člověka sledovaly a čerpaly, jak se dnes říká, obnovitelné zdroje energie. Vždyť i ten vypálený les za čas doroste. Ve zlomku oné poslední vteřiny jsme objevili fosilní paliva. Dědictví po přírodě z dob vzdálených desítky a stovky milionů let. A s exponenciální rychlostí téměř neměřitelnou současnými chronometry jsme je začali využívat. Dokonce tak, že bez nich se vývoj – ale co vývoj, život sám zastaví. Říká se tomu průmyslová revoluce a jsme na ní všichni závislí. Panelák i rodinný dům sice jsou jakési jeskyně, do nichž se můžeme vrátit, ale jestliže sami se sebou něco neuděláme – třeba nepřijedeme na lepší využívání onoho zbytku fosilních paliv – nebo nenajdeme jiné (asi už jen a jen obnovitelné) zdroje, případně, což je možná nejjednodušší – nezačneme s obdobnými zdroji skutečně rozumně, nejen komerčně hospodařit – tak to máme spočítané. Na energetice jako odvětví jsme dnes víc závislí, než na politicích a jejich slibech. Háček je v tom, že sice každý nějakou tu jeskyňku možná máme, ale nemáme co lovit a sbírat. Uživíme se a přežijeme jen díky dokonale fungujícím všem odvětvím hospodářství, vzájemně do sebe zapadajících jako kolečka v hodinkách. Tyto řádky jsem například mohl napsat tužkou. Ale kdepak, já musím mít energeticky náročný (při výrobě, při provozu, při likvidaci) počítač... Tak kdy a kde začneme?

Jung: Tady už není asi co dodat. Děkuji vám za Váš čas.

Stejně to je na českém severu. Tam, na rozdíl od zaniklých hlubokých údolí, vznikla nová údolí stejně hluboká. Jámy. Ale bez lidského přičinění byly bez živáčka, bez kytky a zvířete. Možná, nějaká ta spora nebo bakterie se tu a tam objevila.

To už od přírody nebyl krok, ale skok zpátky. Nenasytný civilizační bumbříček dostal další tučné sousto. Naštěstí – a já to v celosvětovém kontextu považuji opravdu za šťastnou výjimku – jsme se u nás pokusili o zvrát. O zázrak, který moc obměn ve světě skutečně nemá. Chutná mi Vánoce, pro něž se hrozny urodily na místě, která byla šmahem odepsána. Líbí se mi nově vznikající mostecká krajina a těším se na napuštěné Mostecké jezero. Jsme na tom mnohem lépe než Sibiř, Kanada, Indonésie, Nová Guinea, Brazílie... Jak dlouhý je asi takový výčet? Nikde jsem se nedočel, že by se na Sibiři, v Kanadě, v Indonésii, na Nové Guineji nebo v Brazílii krajina rekultivovala, vracela k životu. Energetický i surovinový tlak je tak velký, že to příroda bez lidské pomoci nezvládá. Jsem rád, že nežiji právě tam. Všeobecně se víc naříká na likvidaci přírody v tropech. Podle čísel, která jsem měl k dispozici, ale z celkového počtu likvidovaných přírodních lesů je tropických jen 49 %. Ten větší kousek – 51 % – jsou severské, boreální lesy v Kanadě, na Sibiři. V místech, kam se les pro „věčnou merzlotu“ sám nikdy nevrátí. V tropech možná ano, po letech, s přirozenou sukcesí; možná už nebude takový, jaký byl ten původní, ale vrátí se. Na severu asi ne, to by ta ohlašovaná globalizační oteplení musela být opravdu účinná... O jaderné energetice moc nevím, ale připadá mi, alespoň v prvních fázích, čistá a kdyby nebylo Černobylu, tak přírodě moc neškodící.

Samozřejmě, až ovšem přijdeme ještě na to, co s vyhořelým-nevyhořelým palivem. A musím se přiznat, že mám velkou slabost pro vítr. Od fénických nebo ještě starších plachetnic, přes holandské (ale i české, třeba u Sedlčan nebo na Děčínku...) větrné mlýny – až k těm štíhlým současníkům. Jezdím k nim, civím, a tiše naslouchám tomu ssš ssš, ssš, dívám se, jak se křídla vrtulí „zakusují“ do modré nebo oblačné oblohy. Nikde žádná paseka nebo jáma po energetickém zdroji, palivu, nikde žádná halda hlušiny, odpadu. Mezi čtyřmi větrníky u Pavlova na vysočině zpíval skřivan, nedaleký les šuměl hlasitěji než ona ssš ssš ssš ramen vrtulí. Můj syn se letos vypravil za křováky. Do pověstné pouště Kalahari, k Namibijské poušti v jižní Africe. Hledal jednu

Přírodní „informační technologie“ – byly tu dříve než ty naše a budou tu i po nás

Následující řádky nejsou odborným natož vědeckým pojednáním. Je to jen pokus biologa poohlédnout se po obdobných patentech přírody, a navíc poohlédnout se zjednodušeně, takřka beletristicky.

Samozřejmě, že na prvním místě je třeba připomenout základní informační jednotku nebo spíš systém, soustavu všeho živého, genetickou informaci. Genetická informace je obsažena v buňce zejména v chromosomech. Pro zopakování školních vědomostí: chromosomy jsou pentlicovité útvary v buněčném jádře. Jejich počet je pro každý rostlinný nebo živočišný druh stálý, ale u různých organismů (třeba i různých druhů nebo sekcí) je odlišný. Např. růže rolní má 14 chromosomů, růže keltská 28, růže šípková 35, růže polní 42, růže Jundzillova 49 a růže ostékatá 56. Chromosomy jsou tvořeny komplexem deoxyribonukleové kyseliny (DNA a proteinů, zejména histonů). Takovému komplexu se říká chromatin. DNA je makromolekulární látka, sloučenina, vzniklá spojením někdy až několika tisíc základních jednotek, nukleotidů. V DNA se dlouhá mnohonukleoidová vlákna splétají v dvojitou šroubovici, v níž jednu z hlavních rolí hrají organické zásady, jejich pořadí a počet. DNA má základní organizační úlohu zejména co do uchování, ale i přenosu informací. A dobře víme, že informace „sdělované“ DNA mohou mít zásadní úlohu – třeba při určování totožnosti obětí havárií nebo v kriminalistice. DNA je tedy souborem genů, které určují genotyp jedince – i jedince samotného.

Živé organismy jsou svým způsobem otevřené systémy, které si s okolím vyměňují hmotu, energii – a informace. Podrobně se tím zabývá zvláštní obor, tzv. teoretická biologie.

K takové výměně informací patří i rozmanité projevy života. Mezi jiným například ptačí zpěv, informující na jedné straně třeba kosici, kosí samičku o přítomnosti (a nabídce partnerství) kosiho nápadníka, anebo, o něco později, informující okolí, že toto je můj hnízdní okrsek, najděte si místo někde jinde. Do této kategorie výměny informací někdy až s drastickými důsledky, patří třeba tetřeví tok nebo jelení říje. I pro příslušné „dámy“ je takové utkání významnou informací: vítěz je potenciálně kvalitní, s tím by potomstvo mělo stejně kvalitní výbavu.

Tady někde se už dotýkám další oblasti, kde informace hrají významnou roli. Odpověď organismu na zevní podněty, zprostředkované nerovným systémem jsou reflexy. Reflexy reprezentují dokonce rovněž samostatný systém, tzv. reflexní oblouk. Vnější podnět, vyvolávající reflex způsobí v příslušném čidle (zrak, sluch, čich, sluch...) vzruchy, které převádějí dostředivé nervy do centrální nervové soustavy, tam jsou vyhodnoceny, a výsledek hodnocení se vrací odstředivými nervy k výkonnému orgánu (např. svaly) a přivede jej do činnosti. Sáhnete si na horká kamna – a vzápětí ucuknete. Navíc si už budete pamatovat, že na horká kamna se nesahá. Tedy alespoň tehdy, pokud vaše vlastní IT fungují normálně.

U rostlin něco podobného znamenají nastie a tropismy. I ty si z hodin přírodopisu jistě pamatujete. Anebo aspoň ze sklepa, když začnou klíčit brambory a klíčky se natahují ke světlu. Fototropismus je reakce na informaci: odtud svítí světlo a kde je světlo, tam je i slunce a tam je místo k životu, k fotosyntéze. Geotropismus může být dokonce dvojitý, pozitivní a negativní. Vlivem pozitivního geotropismu, vlivu zemské přitažlivosti, se kořeny vydávají na cestu dolů (do půdy a v půdě do hloubky), zatímco vlivem negativního geotropismu roste kytka do výšky. Na vnější podnět systém reaguje, díky informaci, která v případě geotropismu je např. „uložena“ do škrobových zrn v buňce a do dalších účastníků takové akce. V případě pozitivního geotropismu se procesu účastní i auxin a kyselina abscisová. Auxin dává podnět k růstu (příslušným směrem), kyselina abscisová naopak inhibuje růst.

Tropismy jsou „pohyby“ rostlin, reakce na informaci směřovanou. Pak ještě existují i tzv. nastie, „pohyby rostlin (lépe pohyby u rostlin), které nejsou orientovány a označují se často jako odvetné pohyby: projdete-li s dupáním kolem citlivky (mimosy), rychle sklopí listy a lístky. Reaguje na podnět „blízkost velkého dupajícího býložravce“ a snaží se vypadat co nejzvadleji. K odvetným pohybům, a tedy i k nastiím patří také spánkové pohyby. Je to přirozená reakce na informaci: Den končí, zastavujeme činnost. Tato vlastnost není dána všem rostlinám, ale některé, jako třeba pokojové maranty nebo tropický strom *Leucaena leucocephala* jsou příkladné. Po páté odpolední byste je za živé vůbec nepovažovali. Jsou ovšem naprogramovány tak, že ráno, někdy ještě před kuropěním, jsou jejich listy opět napjaté, roztažené a po noční zvadlosti není ani stopy.

Do takového „programování“ patří i rozkvétání rostlin, takřka druh od druhu odlišné. Jsou známy rostliny, které vykvétají dopoledne, jiné za poledně a další za soumraku. Známe zahrádkáře, který si takto na zahradě vysadí „květinové hodiny“: Poledne poznal podle toho, že se naplno rozevřely gazanie a kosmate. A ještě jeden „informační systém“ měla příroda dávno před námi. Předešel dokonce o miliony let čárové kódy. Bohužel, samy rostliny z toho nic nemají, ale informace v takovém čárovém kódu zachycená, nám dokáže prozradit třeba průběh povětrnosti v minulých letech. Oním čárovým kódem jsou letokruhy našich stromů. Obor, který je studuje, se jmenuje dendrochronologie a odborníci v tomto oboru vám dokážou vyčíst z letokruhů i cykly sluneční aktivity a podobné jevy. Jak taky ne, jestliže takovou souvislost objevil astronom! Bohužel, u tropických stromů, které rostou nepřetržitě a nedělají rozdíl mezi raným a pozdním dřevem (světlé a tmavé pole v letokruhu – k vidění na každém pařezu!) – se nic podobného nedozvíte, letokruhy nemají. Za to u nás ano a dokonce, po sestavení referenční křivky či záznamu (přemostováním známých vzorků ze známého druhu v dané oblasti třeba za několik set let) můžete s přesností vyšší než radiokarbonovou metodou určit stáří vzorku dřeva, který máte v ruce. Letokruhy nelžou a dokonale zachycují tok času. I to je jeden z patentů přírody, dokonalá IT, stará – tak jako je strom sám. V případě borovice dlouhověké ze západu USA stará 5 000 let.

To by rozumný sedlák nikdy neudělal

„Je to divnej svět, divné věci, když je pro lidi třeba, pálit laciné žito v peci, aby zdrazil chleba“

Motto od pánů Voskovce a Wericha nám poslal pan Václav Větvíčka

Konservativní přírodovědci a ochranáři by nejraději – soudě podle rozmanitých reakcí – zastavili vývoj vegetačního krytu a na něj vázaných biocenóz. Tak svého času byla vyhlášena přírodní rezervace Na Mšálech nedaleko Třeboně. Měla sloužit ochraně jalovce. Režim rezervace zakázal všechno, především pastvu a další zásahy. Záhy byly světlomilné jalovce zatlačeny výše rostoucími stromy a náletovými dřevinami. Zhruba po 50 letech existence byla většina tamních jalovců po smrti a od ochrany bylo ustoupeno.

To je zdánlivě nesouvisějící úvod k mému postoji k tzv. obnovitelným zdrojům energie. Kdybych sledoval vývoj zdejší zemědělské krajiny třebas jen v 2. tisíciletí, došel bych k překvapivým poznatkům a závěrům. Zhruba do poloviny onoho tisíciletí byste nikde nanarazili na brambořiště, od 19. století na lány cukrovky, od 20. století na lány kukuřice a řepky. Charakter krajiny, její vzhled, se radikálně měnil a změnil. S tím se také měnily navazující biocenózy. A to k tomu nezapočítávám změny, které přinesla s sebou kolektivizace. Z pestré mozaiky polí a políček, které z ptáčích perspektiv připomínaly pestrý textilní patchwork, se během několika desetiletí stala rozměrná šachovnice, kde se střídaly rozlehlé lány pšenice s neméně rozlehlými lány jiných plodin, ovšem už zdaleka ne tak pestrých. To samozřejmě nemyslím jen barevně pestrých, ale především druhově a odrudově. Když nevezmu v úvahu negativní důsledky chemizace (přímé i nepřímé vlivy) a mechanizace (střety se stroji) tak podle slov někdejší profesorky Elišky Novákové z lesnické fakulty, na polní biocenózy mělo základní negativní vliv právě ono zcelení do rozlehlých lánů a zúžení potravní nabídky. Po většině pěstovaná pšenice Mironovská měla téměř přímý vliv na úbytek stavů zájce polního, o pestré mozaice „neužitečných zvířat“ ani nemluvě.

Do toho vstoupila potřeba získávat energie z obnovitelných zdrojů. Řepka olejka, kterou znali naši zemědělci už drahnou dobu, sloužila kdysi téměř výhradně potravinářskému průmyslu; moudrému sedlákovi uhradil zisk z prodeje řepky platy čeledě za celý rok, jak mi kdysi říkal pantáta Štichů z jihočeských Dehtářů. Týž pantáta ale věděl, že řepkou nemůže zaplnit celou svou výměru, protože by to mělo i negativní vliv na půdu a život v polích jako takový. Řepku totiž, jako brukvovitou rostlinu, nemůže mít polní zvěř na denním jídelníčku. Navíc je to plodina, pěstovaná v širokých řádcích, a to zejména ve svažitém terénu nevěstí při přivalových srážkách nic dobrého. Bohužel, tlak na biopaliva vedl k tomu, že třeba v loňském roce jsem na Vysočině téměř nezahledl kdysi tak typické brambořiště, ale řepka zlatě svítila od Havlíčkova Brodu do Jihlavy a od Jihlavy do Pelhřimova.

Řepkové řádky se zdají ovšem někdy docela úzké proti řádkům, v nichž se seje kukuřice. S kukuřicí na naše pole vtrhla Nina Chruščovová a na kdekaké návsi bývalo vidět heslo: „Všude slyšet správný hlas, i u nás, kukuřici na siláž“. Když tak projíždím dnes naší krajinou, tak zírám, protože tolik kukuřice, kdyby byla na siláž, by uživilo desetinásobek dobytka, než dnes ve skutečnosti máme. Zvýšená poptávka po kukuřici pramenila také z potravinářského průmyslu: To nemám na mysli jen popkorn, bez kterého se dnes neobejde žádný biograf, žádné multikino. Mám na mysli kukuřičný škrob, který najdete od Pribináčku snad až po vídeňské párky. Není divu, že je kukuřice dnes skoro nejčastější „polní květinou“, na kterou narazíte. Navíc se stala, stejně jako řepka, biopalivem, jen trochu v jiném provedení. Dlouho do zimy zůstávají na polích stát kukuřičné lány. Snad až všechny na padrť uschnou, pak se budou lépe spalovat v „bioelektrárnách“ či jak bych tomu měl říkat. Vědomě do toho nezahrnuji tzv. bioplynky, bioplynové elektrárny, protože ty se na proměně tváře venkova tolik nepodílejí. V oněch „spalovacích“ shoří všechno, co za sezonu vyrostlo, návratnost do půdy je skoro nulová.

S nulovou návratností je třeba počítat i v případě spalování štěpky. Pokud jde o skutečný odpad (třeba ze stavebního dřeva a podobných materiálů), tak nelze nic namítat; přešlo-li by se na štěpkování materiálu z živých podrostů lesa (třeba při probírkách) a „svezlo by se i celé E2 (spodní, keřová etaž v lese) tak to by už problém byl. Moudří lesní hospodáři (pravda, bývalých pánů) výslovně zakazovali v lese hrabání steliva. Štěpkování probírek a šmahem všeho podrostu je na stejné úrovni. Zatímco se ale pole po sklizené kukuřici nebo řepce přece jen pohnojí, do lesního podrostu se nikdo s pytlím NPK nebo s organickým hnojivem nepohne. Degradace půd a ochuzování o obnovitelné složky humusu budou nabíledni.

Jestli ovšem přejde naše lesní „hospodářství“ na šedesátileté obmýtlí monokultury – jak jsem se s takovou prognosou seznámil – tak se nejspíš všechno, co v lese naroste stejně naštěpuje a spálí. Jen už to nebude les, ale lignikultura.

Abych jen nesejčkoval, využívání přírodních surovin (třeba pšeničného nebo kukuřičného zrna) v lihovarech pro výrobu biopaliva nemusí být zas tak slepou kolejí. Brazilská cukrová třtina už takhle slouží. Nicméně si při tom maně vybavuju veršik či pasáž z jedné hry Osvobozeného divadla V+W: „Je to divnej svět, divné věci, když je pro lidi třeba, pálit laciné žito v peci, aby zdrazil chleba“. Pravda, tehdy nešlo o výrobu palivového lihu. Rozměrné lány kukuřice jsou leckdy vítaným domovem černé zvěře, divokých prasat, dnes už neúměrně rozmnožených snad po celém území. Pravda, na Sněžce jsem je ještě nezastihl. S monokulturami nikdy nebylo radno v krajině začínat. Dobře jsou v obecném povědomí smrkové monokultury, které nahradily přirozené lesní porosty – snad kam oko dohlédne. Monokultury řepky a kukuřice jsou něco obdobného. Produkci nadzemní biomasy kukuřice dost vyčerpává půdu – a ztráty je třeba dotovat, bohužel nejčastěji chemicky, strojenými hnojivy, které působí nedobře na fyzikální vlastnosti půdy, ale i na půdní život i na živáčky povrchové, na druhovou pestrost (ted' je módní říkat biodiverzitu) celého prostředí.

Navíc jak řepku, tak kukuřici jsem nejen letos uviděl vysetou do řádků, směřujících po spádnici. To by rozumný sedlák nikdy neudělal. Pak stačí malá bouřka, trochu přivalových srážek, a voda kousek do Vysočinských Habrů, Kamene a Jiříkova tekla jako v kolejišti seřazovacího nádraží mezi kukuřičnými stébly dolů, zanášela pracně vybudovanou či obnovenou soustavu rybníků splaveninami, a mířila do Malé Sázavy, Sázavky a s ní do Sázavy velké.

Mám ještě další „přírodní obnovitelnou starost“. Tou je tzv. fotovoltaika, sluneční, panelové elektrárny. Možná, že by stálo za souborný výzkum – třeba Botanického ústavu AV ČR, aby začal se sledováním vývoje vegetačního krytu pod střechami slunečních panelů. Na něj by mohli navázat zoologové. To je nějakých hektarů často i půdy v dobré bonitě, které jsou takto zakryty a vyřazeny z případné produkce. Oplocení takové elektrárny navíc ještě zabraňuje přirozené migraci polních živočichů – snad s výjimkou myšisek, hrabošů a podobných nenechavců. Jen nevím, co, kromě přístřeší, pod těmi panely budou dělat, co budou žrát.

Lány biopalivových kukuřic i řepky výrazně změnily v poslední dekádě vzhled krajiny a troufám si říci, i život v ní. Sluneční panely ji mění ještě víc. A tak se musím přiznat, že co do těch obnovitelných zdrojů mám nejraději své miláčky, elektrárny větrné. Nic to není u nás nového. Podívejte se, kolik stálo v minulém

a předminulém století „větráků“, větrných mlýnů třeba na Děčínsku. Postál jsem onehdy mezi čtyřmi sloupy nových „větráků“ u Pavlova, a kromě jemného sssšš, sssš – tak jak list vrtule míjel dřív elektrárny, jsem neslyšel nic. Jen v dálce hučel les.

Vlastně slyšel: Uprostřed mezi čtyřmi sloupy se vznášel a zpíval skřivan. Okolo byla běžná pole, ovocné aleje a remízky, všechno, co k naší krajině patří. Ani místa moc ty „větráky“ nezabraly, nikdo surovinu nepřivážel a nikdo se nestaral o „odpad“ – a pokud foukalo, tak nerespektovalo, zda je den nebo noc, zda je řepka a kukuřice vysetá, nebo bude půlroku čekat na své zužitkování.

TEMA 3/2016

JO – JO (jedna otázka, jedna odpověď)

K zadání dnešní otázky rubriky JO-JO si dovolím vytunelovat a mému záměru přizpůsobit z řady důvodů známá Vančurova slova (doufám, že by mě to odpustil) o létu takto: „**tento způsob světa zdá se nám poněkud nešťastným**“. Dnešní svět nabízí celou řadu samotnou existenci ohrožujících rozporů k jejichž řešení má stále dostatek bojovníků ochotných i padnout za svoji věc, nebo nutit protivníka, aby on padl za tu svou. Rozpory světa mají kořeny jednak v oblasti duchovní, mnohdy tvořící jen bianko omluvenku zápolení o výdobytky povahy materiální. Každý živý organizmus potřebuje ke svému přežití jen vodu, vzduch a potravu a až „člověk moudrý“ přichází s myšlenkami něčeho navíc. Také záhy přišel na to, že jeho fyzické síly k realizaci geniálních myšlenek nestačí a bez vnější energie je mu moudrost prakticky k ničemu. A právě získávání energie se stalo postupně jedním ze základních parametrů a limitem dalšího rozvoje i dnešního světa. Naše planeta a okolní vesmír nabízí celou řadu možností získávání energie, za různou cenu, za různých podmínek a bezpečnostních dopadů. Ovšem dnes je stále pilířem energetiky i když mnohými odsuzovaná tzv. uhlíková energetika, kam ale paradoxně patří i rádoby všespásná energetika biomasy. A náhle se naskytá otázka, zda si ten náš bohatý a z pohodlný svět může dovolit spalovat tomu chudému přímé, nebo potenciální potraviny. O názor jsem požádal tentokrát neenergetika, ale člověka, jemuž je flóra tak blízká, že se stal u nás i její ikonou.

Ptám se pana Václava Větvíčky, a to bez omezení rozsahu textu – můžeme si podle Vás dlouhodobě dovolit spalovat lidem potraviny a půdě uhlík?

Rudolf Jung

Nejste první, kdo s takovou otázkou přišel. Už ve třicátých letech zpívali Voskovec s Werichem: „*Je to divný svět, divné věci, když je pro lidi třeba, pálit laciné, žito v peci, aby zdrazil chleba...*“ Podstata byla samozřejmě jiná než ta, která je skryta ve Vaší otázce. Ostatně situaci vysvětlili další verše oné písničky: „*Je to divný svět, divná láska, když se mají dva rádi, ale když jim plynová maska, při líbání vadí.*“ Svět se zdál Ježkovi i V+W na ruby a vyjádřili to po svém. Hospodářská krize, strašák války etc.etc. byly tehdy v pozadí.

Současný problém má dvě strany, snad jako každá mince. Nedovedu si představit třeba korunu, která by měla víc stran než ony dvě, ale možná, že v našem případě se najde i ta třetí strana. Na tu **první stranu** „uhlíkové energetiky“, patří fosilní paliva (v jakémkoli provedení, od lignitu po ropu), tedy zdroje neobnovitelné a vyčerpitelné. Což řadě lidských generací nevadilo, protože jedno i druhé leželo kdesi zahrabané „v zemi“, leželo bez užitku – tak sem s tím. **Druhou stranou** jsou tzv. obnovitelné zdroje. Ačkoliv mám nejraději z nich „větrnou energii“, tu beze zbytkovou a bezsurovinovou, tak nemám nic proti využívání biomasy. Ve skutečnosti tedy nic proti fixaci slunečního záření, energie, která i bez našeho přičinění je nám dnes a denně k dispozici – a dokonce nikdo za ni nic nechce. Uměli to dokonce i ti fosilní předchůdci dnešních rostlin, kteří fixovanou energii uložili do svých sedimentů, a na nás je, abychom je z nich zase ždímali.

Sami od sebe jako lidstvo chytat sluneční energii ještě moc neumíme (já vím, solární „elektrárny“...), ale už hezkých pár set milionů let to umějí zelené rostliny. Dokonce přitom dokážou vstoupit i do oné uhlíkové energetiky tím, že svá těla budují lapáním CO₂ z ovzduší, čerpáním vody z půdy a přijímáním se na zmíněné sluneční energii. Odborně se tomu říká fotosyntéza, za našich mladších studentských let taky asimilace. V dobách pračlověka Janečka se lidstvo spokojilo s tím, že sklízelo, co nezaselo. Pak přišla „neolitická revoluce“ a člověk (tvor od přírody líný) se už dál nechtěl plahočit a sbírat a lovit, ale usadil se, vyklučil kus (pra)lesa, a začal kytky, které by mu posloužily k obživě, záměrně pěstovat. Od mladší doby kamenné se tento princip nezměnil. Jen současnost zelené rostliny využívá nejen k „výrobě“ potravin, ale i energie. I výroba chleba (via výsev žita – sklizeň – výmlat – mlýn – mouka s mlynářovou prací – pekař) je přitom jen trošinku zmodernizovaný způsob výroby plack v neolitu. Do toho přišli koumesové, kteří zjistili, že na poli se dají pěstovat kytky nejen na výrobu chleba (koláčů, cukru, škrobu etc.etc.), ale že by se ten fixovaný uhlík z přebytku CO₂ mohl využít a uvolnit zase pro ohřátí v zimě, rozsvícení žárovek...opět etc.etc. Nic proti tomu. Nejsem bohužel sdostatek poučen o tom, do jaké míry to je efektivní, nicméně to funguje. Rostliny (a nejen jedna někdejší politička) produkují biomasu – a tu umíme podle prastarých zákonů o zachování hmoty a energie využít. To je ta druhá strana mince, strana současná. – a svým způsobem, nic proti tomu.

Pak přijde ke slovu **třetí strana** mince. Pro získání biomasy (zachyceného CO₂, a sluneční energie) se využívají rozmanité, nejlépe rychle rostoucí rostliny. Mohou se dozajista použít třeba vrby a topoly (topolová mánie tu byla v 50. a 60. letech 20. století), ale při moderní technologii jsou po ruce zejména dvě jednoleté plodiny: řepka vytvářející energeticky nabitá semena a kukuřice, která dokáže dorůst do výšky třeba dvou metrů během sotva 5 měsíců. Navíc se dá usušit nastojato, a pak je jako palivová biomasa k nezaplacení. Jenomže: řepka i kukuřice jsou plodiny pěstované tzv. širokořádkově. Hustá pšeničná pole zachytila kdejaký liják, okopaniny, řepa i brambory, nepustily do vodotečí ani kapku přívalového deště. To, bohužel, širokořádkové plodiny neumějí, a tak, zejména, pokud „hospodáři“ raději vysévají po spádnicí (bezpečněji se jezdí) a pak stačí jedna bouřka a nejméně centimetr ornice je z širokořádkového pole ten tam. Tedy spíš v nejbližší vodoteči a jejích sedimentech. Pro další zemědělskou činnost je tak jako tak ztracený. Obávám se, že se ještě nikdo nepokusil hodnotu takto splavené půdy vyčíslit a srovnat s pozitivy pěstování biomasy. K jiným negativům patří i to, že na jedné straně kukuřičná pole přispívají k nežádoucímu šíření černé zvěře (divokých prasat), a na druhé straně řepková pole nesvědčí polní zvěři; to víte, brukvovité rostliny nadýmají. K negativum třeba připočíst i vliv na krajinný ráz: Například na Vysočině, v regionu bramborářském, jsem v minulých letech napočítal brambořiště na prstech jedné ruky, ale na kukuřičné a řepkové lány mě nestačily ani nohy...

Doslova „za bukem“ tu je vaše věta: *Zda si ten náš bohatý a z pohodlný svět může dovolit spalovat tomu chudému přímé, nebo potenciální potraviny.* Jako energetický a komerční, ekonomický laik si nedovedu představit, že bychom tedy místo řepky a kukuřice pěstovali třeba pšenici – a tu dodávali např. Somálcům.

Ergo: Nemyslím, že tomu chudému spalujeme potraviny. To spíš platilo v té shora uvedené písničce Osvobozeného divadla. Kukuřičná ani řepková pole se mi v naší krajině nelíbí – i když kombinace žlutě kvetoucí řepky s modrou oblohou je úžasná! Nicméně si myslím, že nám asi v budoucnu – a nemusí být daleké – toho mnoho pro získání energie nezbyvá. Jádru, vítr (ten ale taky souvisí se sluneční energií) a biomasa. Je na technicích, aby vymysleli efektivnější či spíš efektivnější využití všech uvedených zdrojů. Já jako člověk a biolog jim v tom překážet nebudu a věřím v jejich schopnosti, jakož i v techniku vůbec...

TEMA 1/2018

Václav Větvíčka... na otázky k práci jen tak mimochodem

- Podílela se podle Engelse na polidštění člověka práce, nebo opičí lenost?
- Omrzelo ji skákání?
- Je člověk chytrý, či líný jako opice?

To jsou všechno protimluvy. Můj kamarád, výborný filolog (a češtinář) tvrdil už od střední školy, že „**Člověk je tvor od přírody líný**“.

Pak ještě existuje definice, že „**Lenost je odpor ke změně polohy**“. To znám z vlastní lenosti. Polohou může být i chůze. Když jsem chodil průhonickým zámekem, tak byla možnost jít ambitem a otvírat dvoje dveře. Anebo jít druhou částí, otevřenou, sice delší, ale chůze nebyla přerušovaná zastavením, otevřením dveří a jejich zavřením. Na to jsem byl líný, a tak jsem raději chodil tou oklikou. V Botanické zahradě byla zkratka v trávníku, vyložená placatými kameny, „šlapáky“, bohužel nepravidelně. Znamenalo to, že každý krok byl jiný, jinak dlouhý. A tak jsem raději chodil pravidelným krokem delší cestou okolo.

Fylogenetici vědí, jak člověk přišel k palci na ruce v opozici k ostatním prstům. Kdyby toho nebylo, člověk by běhal po čtyřech jako medvěd nebo pes a na všechno by mu stačila tlama. Možná, že za dar palce v opozici, vedoucí k tomu, že se mu lepší držel větve a že se mohl naučit házet kameny, **zaplatil tím, že začal pracovat**. Neříkal bych ovšem tomu práce od začátku, ale snaží pořízení obživy. Ta snadnost pak podpořila vrozenou lenost. Trhání banánů, později, když slezl ze stromů (resp. když došlo k vývoji velkých travinných biomů) tak sběr obilek trav v savaně. Obilky si pak mohl cpát do huby plnými hrstmi, a ne je sezobávat tlamou, jako dřív. Ta úplata za dar je možná stejně bolavá, jako úplata za vzpřímenou chůzi. Zvláště holky a ženy mohou potvrdit, že daň byla možná příliš vysoká. Vzpřímená chůze totiž znamenala, že zadní nohy se posunuly a pohybují se pod trupem a ne, jako třeba u psa, vedle. Takový vývoj ovšem vedl k rapidnímu zúžení pánve a holky na to doplácely při bolestivých porodech.

Svého času buď Jan Werich nebo Jiří Suchý dostal/dostali otázku. „Naučil jsem zabíjet tři mouchy jednou ranou. Co mám dělat s ušetřenými ranami? Nebo to byl Mirek Horníček? Třeba právě takový zlom vedl k tomu, že se pračlověk Janeček dal do výroby sekeromlatu a podobných zbraní. Ušetřených ran mu prostě bylo líto, a tak pro ně hledal náplň.“

Ještě poznámka k dělbě náplní pojmů práce a zaměstnání. Zaměstnání slouží k obživě a může se při něm i využít práce. Práce je soubor či souběh nápadů, myšlenek a šikovnosti, zručnosti a podobných vlastností. Práce nemusí být zaměstnáním, v některém zaměstnání po vás ani nevyžadují, abyste pracoval. Práce zpravidla baví, o leccakém zaměstnání bych si tvrdit neodvážil. Výsledky práce jsou vidět, někdy už při práci. Ani to nelze tvrdit o zaměstnání.

Má špaček svého Špačka?

Tato TEMA má téma: **etika, etiketa a společenská odpovědnost...**

Chtě nechtě musím sáhnout po definicích:

Etika je „teorie morálky, filozofická věda o mravnosti jako stránce života společenského člověka... Věda o původu a podstatě morálního vědomí a jednání etc. etc. Definice zabírá skoro jednu stranu encyklopedie... To na rozdíl od etikety, které stačí 4 řádky.

Etiketa jsou: 1. *Pravidla společenského chování, soubor společenských zvyklostí etc.*

a

2. „nálepka s nápisem (např. na lahvi vína)“

Heslo „**Společenská odpovědnost**“ jsem v encyklopediích nenašel. Možná proto, že se v poslední době vytrácí, ba vytratila i z našeho života.

Platí to také v přírodě? Má i obyčejný špaček svého Špačka?

V dobách rozvinutého socialismu jsem byl, jako redaktor časopisu pro biologickou práci Živa (založil Jan E. Purkyně r. 1853), napaden marxistickými ideology, když jsem napsal: „Člověk a příroda“. To bylo „nedialektické“, protože člověk je přece součástí přírody, tak jaképak člověk a příroda.

Vrátím se, po nepříliš zdařilém extempore k meritu věci. **Společenskou odpovědnost** zná mnoho přírodních druhů! Zná ji vlčí smečka, znají ji afričtí sloni (slonové se mi líbí víc), gazely a zebry. Znají ji táhnoucí husy. Je tu vždy nejzkušenější (a nemusí to být alfa samec), jsou tu ochránci, v hejnu (stádu) je místo pro bezbranné (mláďata ap.). Společenskou odpovědnost zná i společenský hmyz: mravenci – a hlavně včely, se všemi funkcemi matek, dělnic a trubců, třebaže o tom neví, či nevědí.

Ano, v rámci snahy (nechce se mi napsat boje) o zachování druhu, společenská odpovědnost u mnoha živočichů existuje. Mezi kytkami společenskou odpovědnost nehledejte, tam prostě pokaždé zvítězí silnější: s více semeny, s větší tolerancí k podmínkám...

Také **etiketu** příroda zná, přesně podle definice o společenském chování. Bez etikety by řada společenských druhů hmyzu neobstála (zas mohu citovat třeba včelí roj, s vyhraněnými funkcemi členů a účastníků / spíš účastnic roje. Pravidla společenského chování umí i spárkatá zvěř (jelení, srnčí a další, včetně tzv. zvěře černé, divokých prasat.). Není to proto, že jsou někde kodifikována – i když: třeba právě v genech! Pravidla společenského chování platí v přírodě důsledněji a důkladněji než mezi lidmi. Nejlip to pojednává zvláštní vědní odvětví, etologie, která dnes umí vysvětlit třeba i let mouchy... (přeháním). Bez etikety, i když o ní účastníci nic nevědí, by možná život na zemi ustal, nebo by byl pro příliš mnoho živočichů nežitelný. Mé oblíbené přirovnání v podobných případech je o čmelákoví: vědci vypočítali, že při tak mohutném brundibářím těle je prakticky, a hlavně teoreticky nemožné, aby je tak malá křídélka unesla. Čmelák to ovšem neví, a proto létá.

Ano, etiketu příroda zná a velmi ji respektuje, třebaže o tom neví... Stejně jako špaček, který ke své existenci pana doktora Špačka nepotřebuje.

Zbývá první ze začátku, **etika**. Necht' mne kolegové přírodopysptci proklejí, zatratí a uničtoží – etiku příroda nezná. Zvířatům, tím víc kytkám, je etika šum a fuk – „věda o mravnosti jako stránce života“ a filozofická věda, teorie morálky...

V přírodě an sICH platí: „Žer, nebo budeš sežrán“. Téze či dogma, které jsem zdokonalil na „Žer, neboť budeš sežrán“!

Etika je na tom stejně jako demokracie: je to výmysl, opatření slabých, jak obstát ve střetnutí se silnými.

Přidám pod čarou (a nikoliv jako podčárnik, neřku-li fejeton) tři poznámky, které mi nabídla má vlastní knihovna.

Poznámka první:

1. Slovo **ethos** v řečtině znamenalo tolik co mrav, charakter, utkvělý způsob jednání.

Promítl se i do slova **etika**, chápané jako mravouka, mravověda, praktická filosofie, věda o správném jednání lidském, pokud správné (mravné) jest, nebo pokud alespoň se nějakým zásadám uznané mravnosti podřizuje... Obávám se, že **ethos** by u zvířat a kytkek nepochodil

2. Slovo **etiketa** vychází z francouzského **étiquette** (=název, cedulka, obřadnost) a znamená především jmenovku – dřevěnou, kovovou, porculánovou... na níž se píše jméno odrůd nebo se označují nádoby na léčiva. Dále to je výraz pro obřadnictví, pro způsoby společenské, různě odstupňované. Je to je výraz pro hodnosti a důstojenství, pro zdvořilost, upravenou pravidly. O obřadnictví vědí své mnohé skupiny živočichů, jak vyplývá z dalšího.

Poznámka druhá:

V roce 2005 vydalo nakladatelství Academia úžasnou knihu profesora Zdeňka Veselovského. Jmenuje se **Etologie** a má podtitul **Biologie chování zvířat**. Všem, každému, ji doporučuji; možná, že s její pomocí prozře a najde i sám sebe.

Profesor Zdeněk Veselovský byl dlouholetým (30 let) ředitelem pražské ZOO. Zavedl nejen termín, ale především obor etologie i do výuky vysokých škol. Měl více než přátelské vztahy se spoluzakladatelem a propagátorem etologie Konrádem Lorenzem, nositelem Nobelovy ceny, a jeho příčiněním se stal Českým členem Evropské akademie věd a umění.

Přece jen se bez krátké definice neobejdu: Etologie je součást zoopsychologie nebo ekologie chování. Studuje životní projevy a chování živočichů, analyzuje formy vrozeného chování a vliv motivace na výsledky učení u zvířat.

Sluší se přidat pár řádek o profesoru Lorenzovi a oné Nobelově ceně. Především třeba sdělit, že šlo o cenu za lékařství a fyziologii. Takovou zpravidla značná část veřejnosti chápe jako úzce spojenou s medicínou, s lékařstvím. Jenomže: v původní verzi latinské *physiologia* znamenalo – dokonce ve smyslu starších Řeků – filosofii přírody. *Physicus* znamenalo související s přírodou, přírodní, přírodovědecký, *physicus* jako podstatné jméno označovalo přírodovědce, chcete-li přírodopytce, a konečně výraz *physica* byla nauka o přírodě vůbec, přírodní vědy – a tedy i fyzika v našem současném pojetí. V tomto širokém duchu také – ke svému vlastnímu podivení – získali Nobelovu cenu za lékařství a fyziologii tři zoologové: asi nejznámější z nich Konrad Lorenz, pak Nikolaas Tinbergen a Karl von Frisch. Zdůvodnění ceny znělo: „Za objevy organizace a vyvolávání individuálního a sociálního vzorového chování živočichů“. Skromnost a neskrývané překvapení z udělení ceny vyjádřil jeden z oceněných, Nikolaas Tinbergen poznámkou o tom, že „byli ocenění tři muži, kteří byli až do té doby považováni za pouhé diváky (životu) zvířat“. Karl von Frisch se zabýval mj. i smyslovým vnímáním včel a jako první vysvětlil již v roce 1944, co jsou a co znamenají tzv. včelí tance a řadu dalších souvislostí. Potvrdil, že včely mají barevné vidění, jen trošičku posunuté oproti našemu, člověčímu. Např. červenou barvu vnímají jako tmavě šedou – zato skvěle rozlišují žlutou a modrou. Umějí využívat polarizaci světla, takže registrují postavení slunce (Země ke Slunci) i když je pod mrakem. Reagují a orientují se podle magnetického pole Země a díky zvláštním receptorům, čidlům za hlavou, mají jakési vnitřní hodiny atd.

Vedle včelích tanců, spíš tanečků, se Karl von Frisch věnoval i jiným způsobům kontaktu a komunikace včel.

Předchozí řádky lépe, než složité definice vysvětlují, o čem že etologie je.

Poznámka třetí:

Sluší se ještě přidat jeden paradox:

„*Ethologus* je člověk, napodobující z žertu způsoby jiného, karikaturista posunů...“ říká starý Pražákův (et al.) latinský slovník z roku 1935.

Větvičkovy větičky závěrečné:

Chtěl jsem se vyhnout přílišné antropomorfizaci, ale zůstal jsem ve svém pohledu antropocentrický či ramulocentrický (*ramulus* = malá větev): co takové klubko delfínů, zachraňující nejen jiného živočicha, ale třeba i člověka v nesnázích? Je to ještě/už společenská odpovědnost, etiketa – nebo etika?

Přeju barevné a pohodové podzimní dny.

TEMA 2/2019

PŘÍRODA A MY

V poslední době se stal vztah člověka, zejména toho podnikatelského k přírodě vděčným mediálním i politickým tématem. Dokonce i fikaným důvodem k studentským pátečním „místoškolním“ akcím. Ale to jen tak na okraj a o to teď nejde. Jde o to, zda vědecké spory o negativním vlivu člověka na přírodu a planetu budou mít skutečnou pravdu majícího vítěze.

Při přípravě a zpracovávání projektu Arboreta na břehu Mosteckého jezera (zatím je politicky neustále odkládáno – ale to je jiný příběh), jsem se mohl seznámit s botanikem, panem Václavem Větvíčkou, který kromě toho, že ví, má také značný smysl pro humor. Proto jsem jej oslovil s prosbou o zamyšlení, jak lidstvo podnikatelské a lidstvo válečnické pokouší přírodu. Už jsme ji dostatečně naštváli a ona se nám klimatickými zvláštnostmi vysmívá, nebo ji jen tak podrbáváme a ona si stejně dělá, co chce. Vstupujeme do její sféry možností a tabu, jako je umělá inteligence, plasty, kam se podíváme, jednopohlavní vztahy, rostoucí populace, hlad po energiích a zdrojích a průměrná ekologická stopa už je větší než naše planeta, kdy si člověk myslí, že je na vrcholu všeho, ale prý nás ohrožuje úbytek toho zrakem viditelně nejmenšího hmyzu? Pan Větvíčka se nenechal dlouho přemlouvat, a tak tedy díky. Redakce

Co na to pračlověk Janeček?

Nedovedu si představit, co to muselo být za sílu, aby se příroda naštvála natolik, že téměř katastroficky i katastrofálně se prvohory změnily na druhohory, ty pak na třetihory, a nakonec se skoro půl světa pokrylo ledem. Mohu se rozhlížet kolem dokola, ale nikdy v takových klimatických změnách neměl prsty člověk. A to ani pračlověk Janeček, o kterém se tvrdí, že to byl hulvát, neznaoboh a násilník. O takových změnách (a oscilacích) nikdo z nás z vlastní zkušenosti neví, to mu nakukali geologové, že prý to tak bylo. My, co jsme se od křtu učili o síle Stvořitelově a myslíme si, že co bylo odjakživa bude dojakživa stále – a kdyby něco, pořád tu je tátova ruka a mámina náruč – si přes záplavu ba potopu informací a jejich technologii, jakýkoliv vývoj nepřipouštíme. Ani Darwin nás asi o tom nepřesvědčil. Přistání na Měsíci stále ještě někteří berou za dílo trikového studia. Jenomže i Darwinova sýkora či pěnkava, která se naučila použít nástroj (klaceček v zobáku) byla vývojovým stupněm, třebaže v ptačí říši, slepým. Moje sýkorky a pěnkavy, i když jim podstrkuju kde co, odmítají pracovat pomocí nástrojů.

Jsou totiž z doby, o níž Dr. Ivan Klášerský řekl: *Blažení dnové, kdy bylo (na světě) tolik druhů, kolik jich Pámbu stvořil*. A tak jsem zase u té kýžené a div ne milované neměnnosti světa. Jenomže – to on ne, on tvrdí, že teprve změna je život. Jen jestli si „pan svět“ také uvědomuje, že ne každá změna je k životu – a to ani mrknutím nemyslím na změny politické. či volební. Ty nejsou ani to bleší převrácení, které na Boží narození posouvá časem. Takový prodlužující se den, to je změna pozvolná, plynulá, někdy dokonce i vítaná. Ale co změny skokové, nárazové a silové? Pak záleží dokonce i na „úhlu pohledu“. I to denní prodloužení je vlastně z hlediska dne skokové, zatímco z pohledu celoročního plynulé. A tak to je se vším, především ale, s člověčím počínáním.

Maně jsem si vzpomněl na hodiny geobotaniky u profesora Jeníka, který nás seznamoval nejen s těmi (plynulými) skoky mezi geologickými érami, ale dokonce i s vývojem našeho kontinentu, ba dokonce i české kotliny v holocénu, spíš v postglaciálu, po skončení doby ledové. Vždyť to byl jen zlomek času! Prý 15 tisíc let, Cele čtvrtohory se odhadují jen na milion let, třetihory na 95 „mega“, druhohory 550 mega atd. Kde přežíval v té poledové době pračlověk Janeček jsem nepátral, jistě jsou o tom rozsáhlé spisy. Jen se mi v této souvislosti vybavují tři výrazy, tři termíny: **Anekumena, subekumena a ekumena**. Strukturu světa podstatně neměnily malé lidské tlupy sběračů, česačů a lovců. I třeba těch Štorchových lovců mamutů na Bílé skále. O takovém času by se dalo mluvit jako o anekumeně, a o přírodě člověkem zcela nedotčené. Buď že jim to bylo málo, sbírat a česat, nanejvýš uštvat nějaké zvíře, nebo že šlo

o typický projev vypočítavé lenosti (člověk je tvor od přírody líný, říkal můj spolužák Karel) a protože byli líní honit se za zvířaty, naučili se je chovat a pást. To byl jakýsi mezi stupeň, protože k tomu bylo zapotřebí upravit část terénu na pastviny a ohrady atd. Od té chvíle už se mluvívalo existenci tzv. subekumeny; příroda a krajina byly jen částečně dotčené lidskou činností, ale byly. A pak, alespoň v našich podmínkách, přichází jedna z největších revolucí. Říká se jí neolitická, došlo k ní přibližně před 6–7 tisíci lety. Z těch časů pocházejí první keramické nádoby a lidé začali klučit a ždářit (jak jsme se učili a jak dokládá skoro 40 místních jmen typu Žďár), a tím také polařit, zřizovat stálá sídla. Zkrátka, už skoro 7000 let žijeme v ekumeně.

Pan profesor (a to ještě nebyl profesor, ale už nás učil) na závěr jedné takové kapitoly napsal „Kácení, kosení a orba jsou zásahy, jimiž člověk přetváří původně lesní krajinu v louky, pastviny a pole. Tyto zásahy souvisejí s ekonomickými potřebami lidské společnosti, avšak **jejich důsledky na krajinu často daleko přesahují původní záměr**“. Skriptu pana profesora Jeníka vyšla před 50 lety. A já tiše přemítám o té ekonomické potřebě lidské společnosti. Moje maminka (ze 7 dětí) měla jednu panenku a jednu knížku, pohádku o Popelce. Já jsem byl knihami obklopen a vychován a 30 jsem jich napsal. První auto (ojetinu) jsem si pořídil z nutnosti převážet synky v necelých 50 letech. Předtím mi stačila veřejná doprava. Byla to i mém případě „ekonomická potřeba“? Není to jen inflace ekonomické potřeby, která vyvolává inflaci ekonomickou a tu věčnou, nekonečnou spirálu?

A důsledky? Nové plovoucí ostrovy v mořích a oceánech. Plastové. Když může být plastový kelímek a vidlička, proč by nemohl být plastový ostrov?

Jen bych rád viděl toho hulváta a násilníka, pračlověka Janečka, jak by se k tomu stavěl.

A jestli by, v pudu sebezáchovy, neuháněl zpátky do korun stromů.

Zleva Ing. Rudolf Jung a RNDr. Václav Větvíčka v roce 2006 na hradě Hněvín.

13 zastavení Václava Větvíčky na Mostecku

V roce 2006 v souvislosti s přípravou zatím odloženého projektu Mosteckého arboreta u Jezera Most, navštívil nikoliv poprvé a ne naposledy, náš region pan Václav Větvíčka, jehož není nutné nějak zvlášť představovat. Své dojmy a obdivuhodné znalosti poté prezentoval v Českém rozhlasu v rámci nedělních dobrých jiter, a protože moudrých a milých slov je dnes jako šafránu, požádal jsem ho o svolení přepisu jeho slov do trvalejší a dostupnější formy a následně o zveřejnění v našem časopise, který se v tomto čísle právě věnuje i mosteckému regionu, jako našemu domovu.

Souhlas jsem, jak vidno, obdržel a věřím, že v dnešní těžké době moudrá a milá slova o minulosti a přítomnosti našeho regionu přijdou, zejména v předvánočním čase vhod a že byla vyřčena v roce 2006 snad nevádí – naopak můžeme sami srovnávat. Ing. Rudolf Jung

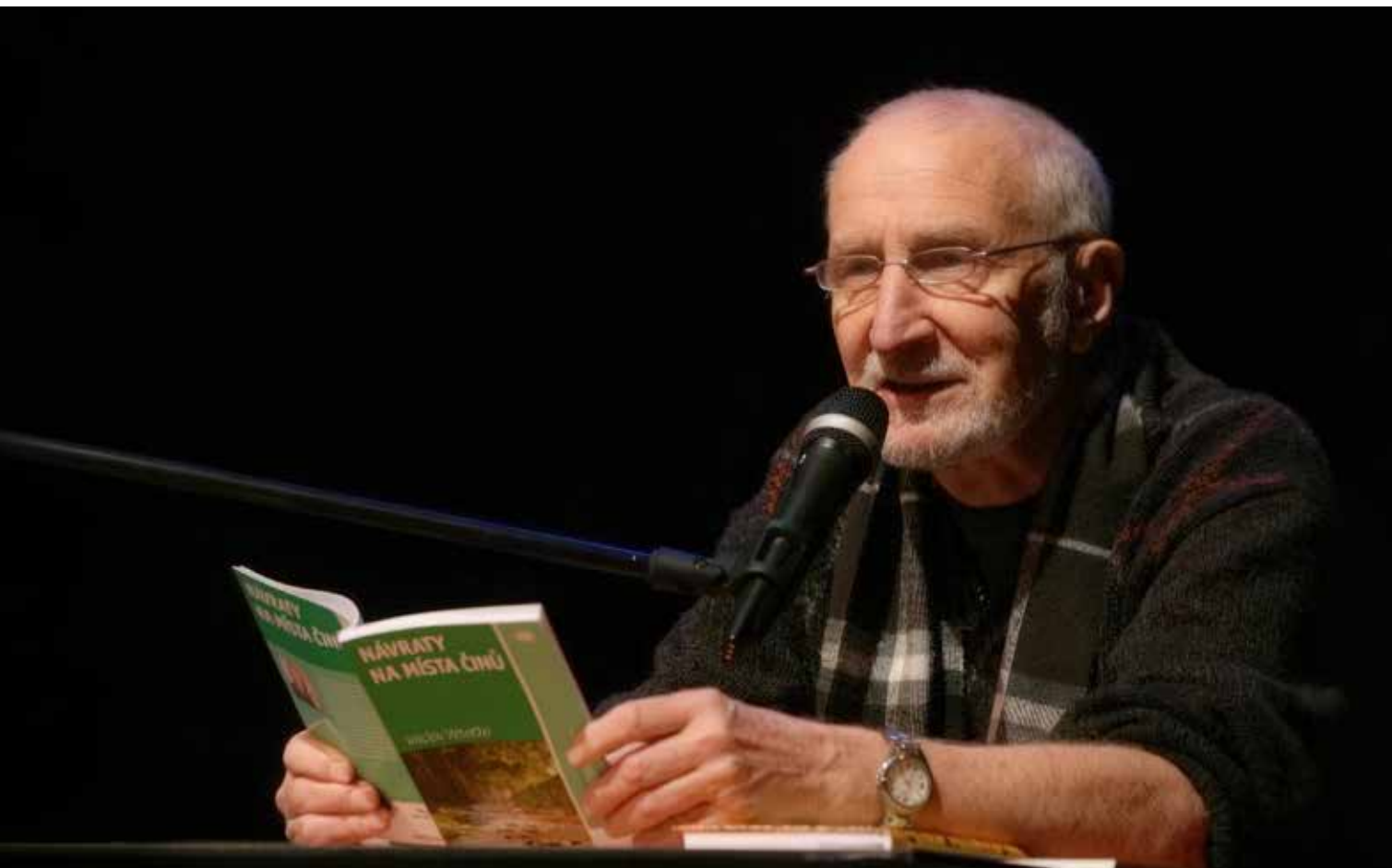
Zastavení první – Krajem Lučanů a Lemúzů

Náhoda tomu chtěla a ke svému dlouhodobému záměru – zavítat do kraje Lučanů a Lemúzů – jsem se dostal dřív, než jsem myslel. Který že to je kraj, asi nejprve osvětlí profesor Jindřich Matiegka, vynikající český antropolog a profesor Karlovy univerzity v Praze. O osídlení Čech slovanskými kmeny napsal:

„... nepřicházely do liduprázdných krajin. Samy už byly plemenně pomíšené... Nedá se také dokázat, že by některý ze zemědělských kmenů, zde předtím trvale usídlený se odstěhoval jinam. Možno souditi, že někteří kmenové, ač se od sebe kulturou lišili, žili nějakou dobu vedle sebe, pokud nebyl jeden druhým asimilován anebo že příšedší kmen opanoval starší obyvatelstvo a dal se jím živiti... Střední část země po levém břehu středního Labe a po obou stranách dolní Vltavy a od Ohře až přes Berounku měli obsazenu Čechové... Východní část země náležela Zličanům (Slavníkovcům), jižní pak Netolicům, Dúdlebům a Domažilicům. Severně od Čechů seděli Lutomirici, kteří se vyvinuli na podobném podkladě kulturním jako oni: ale jejich území bylo mimo to zahráno lužickou kulturou lidu světlého typu. Dále, v poříčí Bělé (= Bíliny) bydlili Lemúzi. Na pravém břehu Labe (v dnešním Mělnicku) měli svá sádra Pšovane, nejseverněji pak Děčane. Severozápadně od Čechů na střední Ohři, kam některé přechodní kultury již nepronikly, seděli Lučané, kteří snad také zalidnili hornaté Mežsko (= Stříbrsko)...

Letos uplyne rovných 934 let od vydání zakládací listiny pražského biskupství (1086). Ta je jediným písemným dokladem o existenci kmene Lemúzů, sídlícího v prostoru severozápadních Čech mezi Lučany a Děčany. Jméno kmene bylo brzy zapomenuto, právě když se od něho podle nových sídel/hradů oddělili Děčané a Lutomirici. Zůstalo jen na nejzápadnější části kraje v okolí dnešní Bíliny, osady, jejíž jméno někdejší Lemúzi přejali. Osada se ovšem připomíná už dříve, v roce 1043 a bílinský kraj ještě dříve, v roce 993 jako *provincia Belinensis*.

Sídlili v krajině spanilé, chráněné před západními větry hradbou Krušných hor. Někdy až moc chráněné, protože masiv Krušných hor vyždímal z mraků všechnu vodu a Lemúzi i jejich sousedé Lučané marně obraceli oči k nebi a čekali na každou kapku. Ne nadarmo se sousednímu kraji říká *suchý ostrov žatecký*. Přesto Lemúzi sídlili v úrodné krajině, jejíž osou byla řeka Bělá, pozdější Bílina. Voda druhdy čistá, bílá. Ne stoka, na kterou byla v předchozím století povýšena či spíš ponížena.

Zastavení druhé – Fluvius nomine Belina

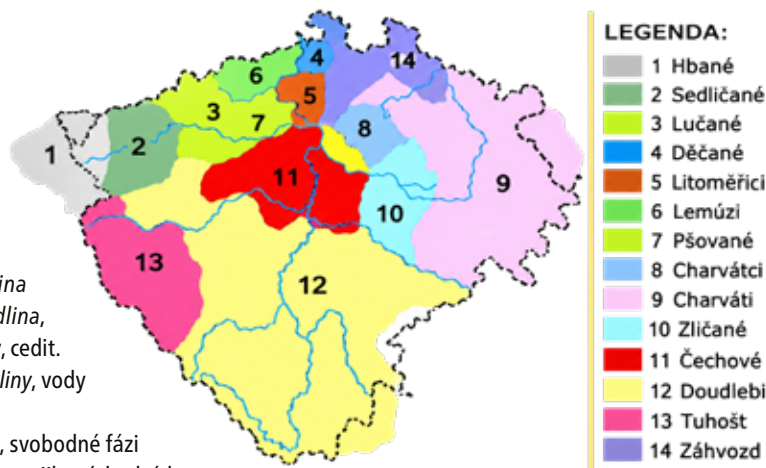
Osou kraje Lemúzů byla řeka. Řeka bílá, Bělá, čistá. Nebyla totiž zabarvena huminovými kyselinami jako vody, vytékající z vrchovišť a rašelinišť. Ani o takové nebylo na Krušných horách nouze a jedno, to Novodomské, leží sotva 5 km od pramene Bíliny – ale voda z něj odtéká jinam. Bílinu jako už podhorskou řeku připomínal kronikář Kosmas k roku 1119, když se zmiňuje o *fluvius nomine Belina*. Původní jméno znělo asi *Bielina* a vzniklo přidáním zpodstatňující přípony *-ina* k přídavnému jménu *biel*, bílý. Tedy podobně, jako jiný přítok Labe, *Cidlina*, jejíž jméno se odvozuje z indoevropského *skeid* s významem čistý, scezený, cedit. I Cidlina byla řeka s čistou, průzračnou vodou, na rozdíl od své sestry *Mrliny*, vody *mrlé*, mrtvé, snad až nehybné.

Bílina bývala ovšem voda hybná, někdy až moc, zvláště ve své panenské, svobodné fázi v lůnu Krušných hor, v Klínovecké hornatině. Její pramínek najdete snadno na jihovýchodních svazích Kamenné hůrky, sotva 3 km od německých hranic, na samém rozvodí, kousek od tzv. Slepíčí stepi, u samé Novodomské cesty nad Černým rybníkem. Spíš rybníčkem. Tři, čtyři kilometry jihozápadně se její sestra Chomutovka začíná zařezávat do hlubokého kaňonu Bezručova údolí. Kamenná hůrka je plochá kuželovitá vyvýšenina s kapličkou svatě Anny, vysoká 878 metrů; pramínek Bíliny leží ve výšce 785 m, tedy asi 100 m od vrcholu Kamenné hůrky. Z hor stéká rychle, jako správný horský potok, a dokonce si vyhloubila i svůj kaňon. Spíš kaňonek, Telšské údolí. Na strmém kopci po jejím pravém břehu byl kdysi vybudován hrad. Nejštejn nebo Nanštejn. I tady uberu, spíš hrádek s nedlouhým životem. Je zmiňován v roce 1363 a připisuje se Jetřichu z Alamsdorfu. V roce 1381 přechází do rukou řádu německých rytířů z Chomutova a ti jej, ještě před přelomem letopočtu, opustili. Pustý je víc jak 600 let. Zato dál pod skálou, na níž stával, je od roku 1965 kamenitá, 55 m vysoká hráz Jirkovské vodárenské nádrže. Pod Jirkovem vpadla bystronohá Bílina do roviny, málem nížiny Mostecké pánve a začal její zralý věk – a tok.

Zastavení třetí – Střední a dolní Bílina

Pro bystrý horský potok to muselo být pořádné překvapení, když se začal prodírat pod Krušnohorským zlomem nánosy a sedimenty Mostecké pánve. Bílina se nevydala, jako její sestra Chomutovka, k Ohři, ale souběžně s krušnohorským masivem se pustila k severovýchodu, až vtekla na území Českého středohoří, ale jen po jeho okrajovou část. Na samé hranici Mostecké pánve pak protéká až ke svému ústí v Ústí. V Ústí nad Labem, které se ovšem jmenuje Ústí právě podle soutoku s Bílinou. Při jejím ústí do Labe vznikla osada Ústí.

Nevím, zda mají řeky paměť. Asi ne, vždyť jsou živlem jaksepatří nestálým. Stačí pořádně zapršet a hned je koryto o kousek dál, to zvláště a právě v pánvích a nížinách. I Bílina si takhle dováděla, od polednové nepaměti. Krajina při jejích březích byla jako stvořená k osídlení a ani dlouho neodolávala. Na úrodných náplavech se to oralo i s hákem, dávno před Veverkovíc ruckadlem!

Předpokládaná česká kmenová území.

Bílina ve Stadcích.

Kousíček před ústím v Ústí, ještě před Trmicemi obdělával podle pověsti pole – hned za humny Stadíc – jistý Přemysl. Zajímal by mne, zda to byl Lemúz nebo už Děčan nebo Lutomiřic. Lučan určitě ne, to by se přece Neklan (v zastoupení vojevůdcem Čestmírem) s Vlastislavem v Lucké válce neseprali. Čistá Bílina meandrovala jen kousek rovinou Mostecké pánve; ale už za Mostem, pod Špičákem se začala prodírat západními výspami Českého středohoří až někde k podivuhodnému Bořeni. A mlejnu a jezů, co se na ní za staletí nastavělo. Nehleďte je, ani na mapě ne. Z Bíliny je místy kanál. Rovný, jako Korintský průliv, občas překládaný, to, jak si ti hnědouhelní krtkové vyhrabávali své krtiny. Abych byl spravedlivý, připouštím, že nejen ve svůj prospěch. I já si každý večer rozsvítím; louče jsou k dostání čím dál míň.

Nevím, jaké jméno by Bílině přisoudili naši předkové, kdyby byli našimi současníky. Koncem 20. století byla Bílina největším reprezentantem IV. stupně znečištění. Ten zní: velmi silně znečištěná. Už to nebyla řeka, ani kanál, v onom plavebním slova smyslu, ale stoka. A určitě ne Zlatá, jako ta Třeboňská. Teď je na tom o chloupěk líp, ale zatím opravdu jen o ten chloupěk.

Zastavení čtvrté – Červený Hrádek

Na úpatí Krušných hor, spíš na hraně jejich zlomu stojí kousek nad Jirkovem Červený Hrádek. Rotten Haus. Ve starších místopisech se o něm dočtete jako o Borku, do novější historie vstoupil nechvalně. V roce 2020 tomu je 82 let, co v barokním zámku Červený Hrádek došlo k malému, spíš cvičnému mnichovské dohodě; Lord Runciman zde jednal s Konradem Henleinem 28. srpna 1938. To mně bylo 7 měsíců a ještě jsme všichni žili.

Borek se uváděl jako zámek a město, přičemž zámek sám byl i dříve označován jako Červený Hrádek. Založení města se připisuje pánům z Bergova a po Německu se takové město jmenovalo Görkau, počestně Jirkov. Takže, aby bylo jasno: Jirkov, Görkau a Borek jsou jedno a totéž, a pyšní se barokním zámkem, Červeným Hrádkem. Tomu se pro změnu říká Červený Hrádek u Chomutova. Proč ne, vidí na sebe. Jako Borek se označoval i zdejší středověký hrad. Byl založen ve 14. století a nesl další jméno, německé, Neu Seeberg. Tedy něco jako Nové Jezeří.

Jak je u nás zvykem, nemovitosti se v jedné ruce dlouho neudrží. Lobkovický Vysoký Chlumecký byl čestnou výjimkou. I Červený Hrádek alias Borek šel z ruky do ruky. Chvilí byl i v držení císařském, ale Rudolf II. jej brzy prodal. Celé století jej drželi Hrzáni z Harasova, po nich dokonce i Lichtensteinové. Za Hrzánů, koncem 17. století, působil 2 roky na Červeném Hrádku barokní sochař Jan Brokoff.

Krátce před tím byl u zámku založen zámecký park, také v barokním slohu, tj. s osovými dispozicemi. S novými majiteli, Auerspergy, dochází k novým zahradním úpravám v romantickém duchu, včetně drobné zahradní architektury (pavilony, rondel). Největšího rozkvětu dosáhl Červenohrádecký park za lesmistra Ehrenwertha a zahradníků Nestlera a Mittelbacha, kteří se orientovali na pěstování severoamerických dřevin. V roce 1785 je odtud zaznamenáno 177 druhů a odrůd, mezi jinými i libanonský cedr. Z pozdějšího soupisu za hraběnky Gabriely Marie Buquoyové (to už se v parku uplatňují i přírodně krajinářské prvky) se inventář dále rozšířil (v roce 1863 je zde jako na prvním místě v našich zemích vysazen cypřišek nutkajský ze Severní Ameriky). Příznačné pro zdejší rozsáhlý park bylo, že nebyl oplocen, procházely jím veřejné cesty a sám volně přecházel do okolní krajiny.

Jméno zámku a parku nese zde vypěstovaná nepravidelně až sloupovitě rostoucí odrůda smrku ztepilého, nazvaná 'Rottenhausii.'

Červený hrádek.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě.

Zastavení páté – Putovní chrám

V naší zemi máme nejen jeden poutní chrám. Nebo alespoň kostelík, nemusí to být hned Svatá hora nebo Svatý kopeček. U Příbrami nebo u Olomouce. Nebo dokonce Velehrad.

Jestliže poutních míst je víc než dost, téměř opačný případ je jedinečný. Unikátní. Vedle mnoha poutních chrámů máme i jeden putující. Ne sice z dálky nebo daleko, ale přesto. Jistě jste o něm slyšeli: O gotickém kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mostě. A o jeho skoro kilometrové cestě. Přesně 841 metrů a 10 cm byla jeho pouť dlouhá. Trvala 646 hodin a kostel putoval rychlostí 2,16 cm za minutu. Skoro metr třicet za hodinu. Nesnažte se to přepočítávat, nešel tu štreku najednou, chvílemi odpočíval. Nedivte se, je to kolos o hmotnosti 10 tisíc tun, je dlouhý 60 m, široký skoro třicet a vysoký něco přes 31 metrů. Kvůli tomu samozřejmě neodpočíval. Občas byl zastaven, aby se mohly přeložit "kolejnice", po nichž byl převážen. Ty nebyly položeny v celé délce trasy, ale postupně se z „odjetých“ míst přenášely na místa, na něž kostel vjížděl. Nechtějte po mně další detaily. Je o tom sepsána celá brožurka, která i tak pro mne byla technicky nesrozumitelná. A což teprve, kdybych viděl ty stohy projektů, zpráv, zkoušek, oponentur a expertis. Přesouváči si celý postup dokonce „nanečisto“ vyzkoušeli, a to jsem měl možnost sledovat. V trase strakonické silnice kousek od zahrady, v níž jsem pracoval, stál domek. Patrová vilka. Ten by byl býval zbořen, aby ustoupil silnici. Jenže stojí dodnes, protože posloužil jako modelový a potvrdil projektantům, že jejich řešení je správné. Stojí u autobusové zastávky v Klínci, právě u strakonické silnice číslo 4, mezi Jílovištěm a Řitkou.

Nějak nám ten čas uniká, ale v roce 2020 tomu je už 45 let, kdy 15. září 1975 byl kostel „naložen“, 16. se vyjelo a 27. října 1975 v 8 hodin a 52 minut byl kostel uložen na nové základy. Je krásný, stojí i za váš obdiv a patří k „nejpřednějším památkám u nás“. Jen nevím, zda se mám víc sklánět nad uměním jeho stavitelů, nebo těch, kteří jej přemístili. Blíží ke kopci Špičák, z jehož kamene byl kdysi, tj. v letech 1517 až 1594, vystavěn. Chrám Nanebevzetí a Nakolavzetí.

Ještě k přesunu chrámu

Královské město Most patří k nejstarším u nás. Tedy patřil či patřilo. Starý Most, obtékáný Bělou alias Bílinou, řekou, která se městu dostala i do znaku, spolu s mostem o třech klenutích. Královské město, protože mezi věžemi nad mostem stojí Český lev. Jako osada se připomíná už roku 1040, a známý zakladatel královských měst, Přemysl Otakar II. dal Mostu v r.1273 první městské svobody a výsady. První kostel P. Marie byl vystavěn před rokem 1258, ale i on byl poznamenán velkým požárem v roce 1515, jemuž podlehlo celé město. Při archeologickém průzkumu, který předcházel přesunu kostela, byly objeveny zbytky původního chrámu, včetně jeho půdorysu a základového zdiva. Stavitelé nového, pozdně gotického chrámu pozůstatky respektovali a staré zdivo obestavěli novým pláštěm, dokonce nová stavba navázala i na základní rytmus opěrného systému. Ten je jednou z výrazných zajímavostí kostela: na rozdíl od předchozích tradic, kdy opěrný systém vysoké chrámové lodi je zřetelně viditelný, vnější (jen si vybavte chrám sv. Víta!), tady je z venku neviditelný, jeho meziprostory jsou vyzděny a původně trojlodní chrám tak dostal ještě další vnitřní prostory, jakousi čtvrtou a pátou loď, v nichž byly situovány kaple. Důvodů pro záchranu tak cenné architektonické památky bylo tedy mnoho. Na celé akci se podílela řada institucí, od technických a průmyslových firem po vysoké školy. A také různé organizace uměleckých řemesel.

Zastavení šesté – Jaká byla původní krajina?

Před rozsáhlými krajinářskými úpravami jižních Čech a zejména Třeboňska tam byla krajina téměř neobyvatelná, plná bažin, blan a mlák. Pak přišli Rožmberkové a jejich technici, rybníkáři a měřičkové. A regenti. Mikuláš, Štěpánek a Krčín. Krajina, do níž míří tisíce návštěvníků a obdivují ji, chráněná krajinná oblast a biosférická rezervace UNESCO.

Možná, že také bude třeba dalších čtyř nebo pěti set let, než bude i nové Mostecko takovou obdivovanou oblastí. Ani Třeboňsko nevzniklo naráz. I tady trpělivou mravenčí prací zakládají celé týmy novou tvář krajiny.

Pan Ing. Stanislav Štýs, spoluvůdce zeleného přerodu a jeho dokumentarista, zachycuje rok za rokem, takový přerod. Vytvořil putovní výstavu fotografií, pořizovaných vždy ze stejného místa, třeba v rozmezí 30 let. Už ji viděla i řada míst s podobným osudem v zahraničí, a „navštívila“ i Pražský hrad.

Postřehnutelný je ale i časový úsek mnohem kratší.

Staré Mostecko bylo zemědělskou krajinou, zejména východním směrem. Všude byla pole, která využívala kvalitní hnědozemě. Naopak směrem na západ bylo klíčovým krajinným prvkem Komořanské jezero, obklopené od středověku vesnicemi, které se zabývaly do značné míry jeho využíváním – zvláště rybolovem a následným prodejem ryb.

Autor: Sbírka Oblastního muzea a galerie v Mostě, příspěvková organizace, Inventurní číslo UG-04152.

Byl jsem na Mostecko pozván jako dendrolog v raných začátcích rekultivací. Svezli, spíš slétli mně tehdy Moravou, to byla vylepšená Pětačtyřicítka Aero, dvoumotorové letadélko pro čtyři osoby. A viděl jsem krajinu, která v obecné povědomí vstoupila jako měsíční. V té době byly děti z Mostecky vyváženy mimo oblast, aby se alespoň týden nadýchaly vzduchem. Ani neříkám čistého, jen vzduchu. Ale už tehdy jsem viděl první výsypky, osazené topoly, olšemi a jinými skromnými dřevinami. A první svahy, přeměňované na vinohrady.

Pak jsem, záhy po převratu, byl přizván téměř za stejným účelem nad velkolom ČSA, na strmé svahy úpatí Krušných hor v okolí zámku a někdejšího parku Jezeří. Nevěřil jsem, že by se takový zásah do krajiny dal brzy zahojit, pokud by to šlo vůbec.

To, co jsem viděl v roce 2006 koncem července, mě přesvědčilo o opaku. I když...

Povídal jsem si tehdy o tom s pracovníci mosteckého muzea. Sídli v poslední zachovalé stavbě na úpatí Hněvína. Za ní už byla těžební jáma a kdysi tu stál i starý Most. Ta paní můj optimismus trochu přibrzdila, když řekla: Ve Štýsově seriálu, ale chybí ještě nejméně jedna fotografie. Ukazuje dnešní, zelený stav a haldy a měsíční krajinu před 30 lety. Měly by tu být, ale i záběry stejných míst pořízených ještě dávno předtím, v původní krajině...

Jenže: co tu bylo původní?

Zastavení sedmé – Tři nebo víc tváří?

Mostecko je krajina tří tváří. Možná čtyř. Nebo víc?

Jednou jsou přilehlé Krušné hory, spíš jen jejich část na severozápadě. Na jihovýchodě, už v kraji Lučanů to je krajina ryze zemědělská – kdyby nebylo Počeradské elektrárny. Od východu do Mostecky zasahují západní výběžky Českého středohoří. A mezi tím je obrovská pánev: Nejdřív po miliony let tvořená a ukládaná, pak erodovaná a odnášená, a nakonec osídlená. A vytěžená. Nejdřív zbavená lesů a přetvořená v kulturní step, pak rozbrázděná a zjižená jen a jen proto, aby zbytek země měl čím svítit a topit a teď znovu modelovaná. Ne dost jsme za takovou oběť Mostecku zaplatili. Jakou fotografii byste si, milá paní z mosteckého muzea, přála na začátku?

Díky hornické činnosti a otevřeným profilům je možné zdejší krajinu sledovat snad po celých posledních 350 milionů let. Nebo alespoň 300 milionů, protože tak se nějak datuje horotvorný proces, při němž před koncem prvohor vznikly základy Krušných hor, složených převážně z rul. Celé zdejší krystalinikum je součástí Českého masivu a v oblasti podkrušnohorské pánve je zakryto mladšími usazeninami, splavovanými z vyšších poloh. Krajina to byla bažinatá a v proláklínách měla mělká jezera.

Pak patrně následovalo dlouhé období sucha prokládané odplavováním starších hornin. Sucho trvalo miliony let, desítky milionů, a trvalo až kamsi do spodní křídly, tj. až téměř ke konci druhohor. 100 milionů let byly z krajiny odplavovány staré horniny a celý ráz krajiny se vyrovnával, zplošťoval.

Před 130 miliony let, ke konci křídového období došlo k prudkému poklesu, který patrně vyvolalo karpatsko-alpské vrásnění a celé území se ocitlo na čas (opět měřitelný v milionech let!) pod mořskou hladinou. I druhohorní moře ustoupilo a opět se na dlouho ustálila souš, v níž se vymodelovala mírně zvlněná krajina. Asi před 40 miliony let se v oblasti dnešní pánve terén ještě víc snížil a vznikla zde velká, ale mělká jezera. A bylo teplo, subtropické až tropické teplo. Před 25 miliony lety, při dalším karpatsko-alpském horotvorném pohybu, došlo k výraznému zdvihu ker a propukla intenzivní vulkanická činnost, jejíž výsledky či následky lze dodnes vidět v Doupovských horách a v Českém středohoří. Ryzel či Ressel, Široký vrch i Hněvín v samotném Mostě dodnes na sebe prozrazují, že jsou sopečného původu.

Asi tak před 20 miliony lety se v celé oblasti začala vytvářet pánevní sníženina, bohatá na mělká jezera a byly položeny základy tvorby uhlonosných vrstev.

Díky tisovcům i dalším stromům, jejichž těla se rozkládala a tlela v někdejších bažinách, jsme měli po celé 20. století, a ještě máme čím svítit a topit. A to přesto, že nám stromy ve svých zuhelnatělých tělech odkázaly mnohem víc než jen zachycenou dávnou sluneční energii. Jen kdybychom to bývali dokázali včas využít...

Dost možná, že bychom jim měli za to postavit pomník. Samozřejmě, že ne nějaký kamenný, sochaný – ale co třeba živý? Představte si, že by třeba místo zasypané vytěžené jámy bylo založené arboretum.

Zastavení osmé – Osídlení člověkem, Písečný vrch

Dávno před Lemúzí a Lučany (ať již jsou doloženi či nikoliv) byl tento kraj osídlován člověkem.

Dokonce, jako velmi příhodný k usídlení, byl mezi prvními u nás. Položíte-li si na mapu pravítko, tak na spojnici mezi Mostem a Louny, asi tak v poloviční vzdálenosti, leží nevysoký kopec *Písečný vrch*. Ten je považován za vůbec nejstarší archeologické naleziště v Čechách. Nejstarší naleziště, ne místo nejstaršího osídlení, třebaže kousek od skalního převisu na Písečném vrchu byly nalezeny zbytky osídlení, které lze datovat do doby před 700 tisíci lety!

A ještě jedno *nej-* má Písečný vrch. Je tam stejně tak nejstarší křemencový lom v Evropě. Zdejší křemence jsou jemnozrnné a bělavé, a sloužily paleolitickému člověku, tedy ve starší době kamenné k výrobě ostrých nástrojů a později, to když se lidé usadili a polařili, i k drčení obilí. Ještě ne mletí, k drčení. Vyráběly se tu dokonce kamenné nože s dlouhými až třiceticentimetrovými čepelemi, které byly předmětem exportu do daleka, za Krušné hory i do českého vnitrozemí. Od paleolitu, starší doby kamenné, bylo Mostecko nepřetržitě osídleno a ovlivňováno lidskou činností. Krajina byla úrodná, půda sprašovitá, ideální nadmořská výška kolem 300–350 m n.m., a byl tu i dostatek vody a vodních zdrojů. V 6. tisíciletí před n. l. byla krajina už zemědělsky využívána, byl chován dobytek, a zvířata byla používána k tahu jednoduchých pluhů, tehdy ještě háků. Usedlý (a osedlý) člověk odlesňoval jednu plochu za druhou: Bečov, Komořany, Kamenná Voda, Záluží, Souš, Most, Patokryje, Čepirohy, Dřínov, Jiřetín. Konobřez, Libkovic, Březno, Slatinice, Skršín, Stránce, Kopisty, Vršany... to jsou někdejší hlavní archeologická naleziště na Mostecku od paleolitu až po raný středověk, tj. do mladší doby hradištní, zhruba do 12. století. A co takových míst zůstalo neodhaleno... Osídleny byly i mostecké „městské“ vrchy, Hněvín a Široký Vrch, a to už od 18. století před n. l.

Měl by tedy srovnávací snímek do série Ing. Štýse ukázat zdejší krajinu v některém z těchto časových úseků?

Pohled z Hněvína před rokem 1880.

Autor: Sbírka Oblastního muzea a galerie v Mostě, příspěvková organizace.

Písečný vrch při pohledu od obce Milá.

Zámek Jezeří v roce 1882 s Komořanským jezerem v pozadí.

Zastavení deváté

Zvláštním fenoménem Podkrušnohoří bylo Komořanské jezero, patrně největší vodní plocha, jaká kdy byla na našem území v poledové době. Jeho někdejší rozloha se současníkům určuje velmi obtížně, ale přesto se o to geodeti i archeologové pokusili. Archeologové proto, že v nejmladších sedimentech pobřežních rašelinišť, slatin a tzv. gyttje se vrstevnatě usazovaly zbytky rostlin a jejich pylu, které umožnily poměrně přesné datování a stejně tak pozůstatky lidské činnosti, od jednoduchých kamenných nástrojů přes keramiku až po rybářské čluny, monoxylly, dlabané z jediného kmene. Komořanské jezero bylo centrem osídlení celého kraje.

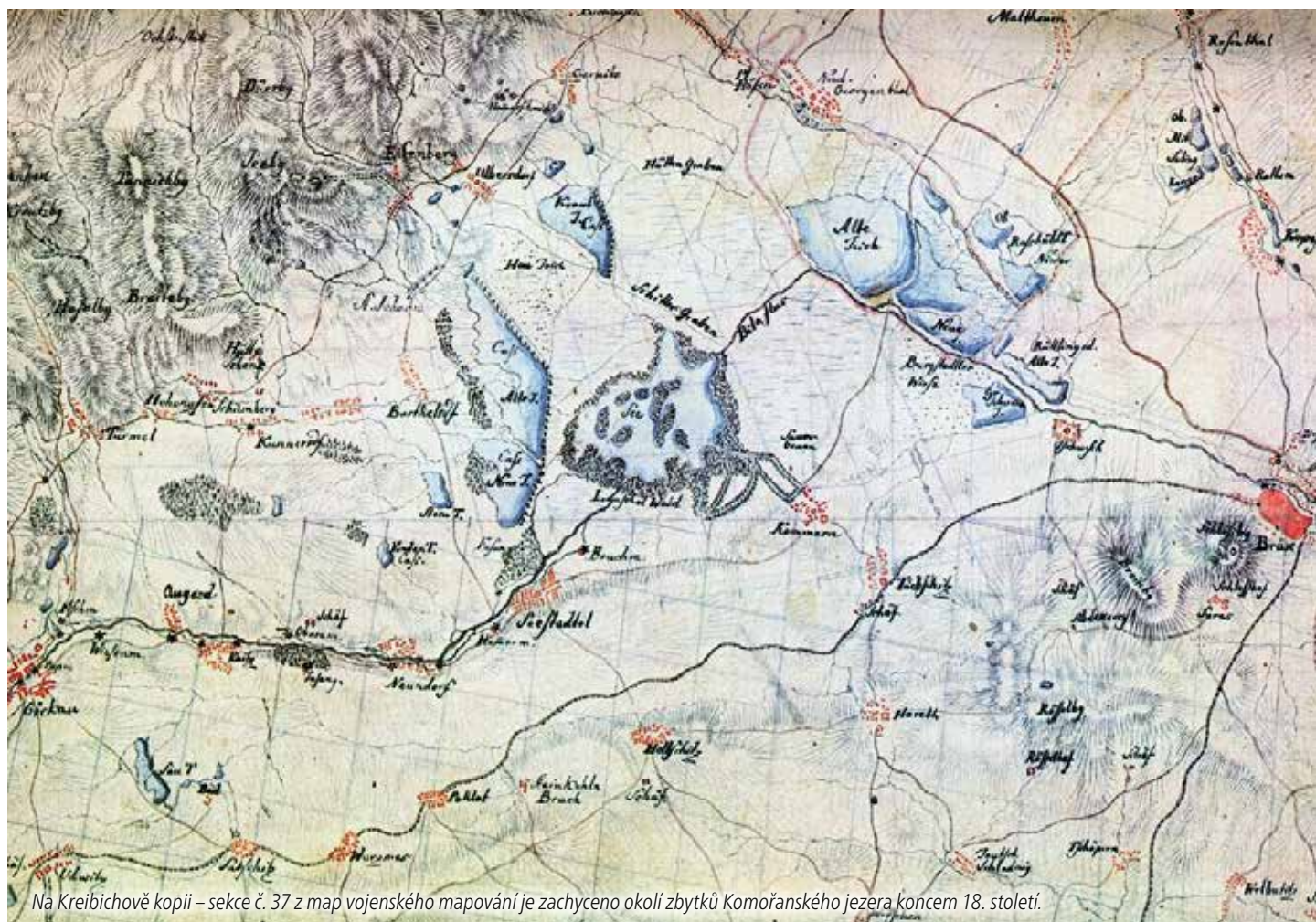
Osou jezera byla řeka Bělá alias Bílina, ale k vyznačení jeho rozlohy byste potřebovali starší mapu, ještě bez zásahů důlní činnosti. Jezero se rozkládalo mezi obcemi Dřínov, Ervěnice, Komořany, Souš a Dolní Jiřetín a zvláštním zálivem zasahovalo téměř až k Mostu. Vodou bylo zásobováno nejen řekou Bílinou, ale i mnoha, posléze zaniklými potoky. Jeho hladina se pohybovala průměrně ve výšce 226 m n.m. včetně okrajových bažin a slatin. Začátek postupného zániku Komořanského jezera se datuje zhruba do 16. století, kdy se začalo s intenzivní těžbou dřeva v Krušných horách. Ty vlivem odlesnění byly silně erodovány, a splachovaná půda přispívala k zanášení jezera. Za začátek úplného zániku se považuje rok 1831, kdy začalo být jezero uměle odvodňováno, a definitivním koncem jsou 90. léta 20. století, spojená s odtěžením posledních uloženin. Nařikají nad tím zejména archeologové, protože jen na málo místech – jestli vůbec – na světě bylo možné sledovat jezerní usazeniny v území, trvale osídleném od starší doby kamenné dodnes.

Zastavení desáté – Rostliny a lidé, po ledových dobách

Koncem padesátých let byly prozřetelně odebrány série vzorků z usazenin Komořanského jezera, které pak po létech zpracovala má milá kolegyně Vlasta Jankovská, brněnská palynoložka. Té se dokonce na základě pylových analys podařilo zrekonstruovat vývoj vegetačního krytu na Mostecku, kde před 12–14 tisíci lety převládaly jen chudé mokřady a ani Krušné hory nebyly zalesněné a rostla tam rozptýlená tundrová vegetace. Jak také ne, bylo chladno, průměrná teplota činila sotva 4 °C.

Asi v 8. tisíciletí se oteplilo a kytkám začalo být hej. Objevily se lesní porosty s dominantní borovicí a na horách se rozvíjela tzv. parková tundra. Po dalším oteplení, to už na Mostecku byla průměrná teplota kolem 10 °C, tu rostly duby, lípy, jilmy a jasany a na hory začal pronikat smrk. Nejtepleji bylo ve 3. tisíciletí př. n. l., až 12 °C, a Mostecko, zejména svažité terény, byly porostlé dubohabrovými háji a smíšenými doubravami. V této době také dosáhlo zalesnění krajiny největšího rozsahu – a od té doby už jen ustupovalo. Pět tisíc let. Pak, přes mírné ochlazení se začíná uplatňovat vliv člověka, přibývá nálezů pylu obilí, plevelů a rumištních rostlin. Jezero začíná zarůstat rákosem, vrbinami a olšinami.

Příznivé klima, voda a úrodná půda umožnily intenzivní osídlení zdejší krajiny. Po předchozích kulturách, datovaných od 18. století př. n. l., dorazili do zdejších končin v 8. a 9. století Slované, snad dnes už tolikrát zmiňovaní Lemuzi a jejich sousedé Lučané. Osídlili i vrch Hněvín, kde patrně v 10. století už stálo opevněné hradiště a v podhradí řada zemědělských osad. Tyto osady se staly důležitými body na obchodních stezkách z Čech do Saska. Ostatně, obchodní stezky tudy vedly již v časech Keltů. Protože výběžky Komořanského jezera zasahovaly téměř až do těchto míst, bylo třeba průchod bažinami upravit tak, aby karavany mezků mohly volně přecházet. Tak vznikly haťované cesty, brody a posléze most přes řeku Bělou alias Bílinu, která se možná ještě ani tak nejmenovala. Most a jeho hrad se stával nejen obchodním uzlem, ale i hraniční tvrzí.

Zastavení jedenácté – Zlatý věk doby bronzové a železné

Krajina mezi Krušnými horami a Českým středohořím se kdysi ukázala být ideální pro usídlení člověka a ten toho také využil. Blízkost Krušných hor, zvaných také Rudohoří umožnila někdejší obyvatelům poznat – řečeno učeně – metalurgické procesy. Nacházet, zpracovávat a využívat hojnost rud, jejichž produkty mohly nahradit kamenné nástroje. Od 2. tisíciletí př. n. l. i na Mostecku začala doba bronzová a po ní i doba železná. Přibližně kolem roku 800 př. n. l. začíná (alespoň v mých očích) na našem území zlatý věk. Zlatý věk nezaložený na zlatu. Do našich končin přichází keltská civilizace, civilizace s vysokým stupněm zemědělství i tehdejších řemesel. Na dnešním Mostecku její nejvýraznější éra trvala od 4. do 2. století př. n. l. a jedním z center bylo sídliště pod dramaticky vyhlížejícím Bořenem, v tzv. Želenické soutěsce. Jak dopadl střet rozvinuté keltské civilizace s nastupujícími germánskými kmeny je dostatečně známo a já to mám z první ruky, protože bydlím nedaleko někdejšího oppida nad Závistí u Prahy. Začátek 1. tisíciletí př. n. l. je ve znamení přílivu germánského živlu, a v jeho druhé polovině, zhruba už od 6. století, přivítalo „Mostecko“ první Slované a po čase i jistého Hněvu, zakladatele Mostu.

Mostecko, spíš řekněme krajina mezi Krušnými horami a Českým středohořím, nebyla nikdy liduprázdná. Ryze zemědělskou ale zůstala jen do konce středověku. Vidina užitku i zisku z Krušnohorských či Rudohorských rud vedla nejen prospektory, ale i horníky nejprve do nitra hor a posléze i do nitra země Podkrušnohorské pánve. Do hor se vydávali za rudou, do pánve za uhlím. Nejdříve kupodivu hlubinným těžením, posléze snazším povrchovým. Svádí mne to i k myšlence, že praotci zdejší povrchové těžby byli jedinci, podnikající těžbu zvanou divoká. Na některých místech totiž uhlé sloje byly tak blízko pod povrchem, že k těžbě stačil jen krumpáč a lopata, nevelká „díra“ – a pytel, ve kterém se uhlí doneslo až k plotně. Z někdejších zemědělců se postupně stali krtkové. Nedělali to ale jen pro svůj prospěch a obživu (vždyť si svými krtinami ničili vlastní louku), ale i ve prospěch ostatních obyvatel České kotliny.

Zastavení dvanácté – In memoriam

Jezeří 1949, Souš 1960, Ervěnice 1961, Střimice 1963, Dolní Litvínov a Lipětín 1964, Růžodol 1964, Pařidla 1969, Pláň 1969, Slatinice 1971, Čepirohy 1971, Velebudice 1971, Záluží 1975, Židovice 1975, Stránce 1975, Kamenná Voda 1975, Dřínov 1976, Skyřice 1976, Bylany 1978, Vršany 1878, Kopisty 1979, Třebušice 1979, Most – stará část města 1975–1979, Holešice 1979, Konobříž 1980, Hořany 1981, Albrechtice 1983, Dolní Jiřetín 1984, Čtrnáct Dvorců 1984, Komořany 1985, Libkovice 1992...

Názvy těchto obcí najdete jen na starých mapách, obce samé už ne.

Padly, abychom my svítily, taková parafráze mne napadá. Rostly, sem tam vyhořely, ale žily po staletí. Zmizely během 30 let. Taková proměna kraje a krajiny nemá snad na Zemi obdoby – a přesto ji neodsuzuju. Jen tiše smekám před všemi, jichž se dotkla, třebaže, až na výjimky, to nebyli sedláci, ševci, kováři, pekaři – i havíři – ale původní Bauern, Schuster, Schmiede, Bäcker – und Häuer. Velká část jich z kraje, o něž se od středověku tahali čeští panovníci s německými (nebo si jej alespoň sem tam zastavovali), byla „odejita“ po roce 1945, takže se jich zánik rodných gruntů možná ani nedotkl.

My všichni jsme je projedli, protopili a prosvítili.

Mostcko, to staré, je možná zničené. Nebo je jiné, než bývalo. Jenomže: čeho byste se chtěli vzdát? Benzinu do auta? Ledničky, Rozhlasového nebo TV přijímače? Vždyť jen k tomu, aby se k vám dostalo mé slovo je potřeba jen na jediném vysílači 2 kW za minutu. Fotbalový přenos tak přijde skoro na 200 kW, na středovlnném vysílači (třeba 639 m) i několikrát víc. Ani s 10 liščími ohony (už vidím ten vztyčený prst ochránců zvířat a přírody) a 11 ebonitovými tyčemi byste se nedozvěděli o zlatě Katky Neumanové ve stejné chvíli, kdy prolétla cílem! Abyste ji mohli sledovat, musela roztočit aspoň jedna lopata mosteckého uhlí třeba turbínu Tušimické nebo Počeradské elektrárny.

Ten kraj do původní podoby už vrátit nelze. Ale máme možnost jej vybudovat z gruntu tak, jako Rožmberkové Třeboňsko. A před těmi, kteří se o to na Mostecku nejen pokusili, ale také to provedli, smekám také.

Onomastické a jazykové extempore.

Pro českou krajinu jsou příznačná krásná, někdy i trochu tajemná místní a pomístní jména. Tu odvozená z převládajícího porostu, jako třeba Dubí, Habří, Lipí nebo V lipkách U doubku, jindy, jako třeba v případě jihočeských rybníků tak poetická jako Víra, Naděje a Láska (to jsou, prosím, opravdu jména rybníků), Nevděk, Klec, Vdovec, Ženich...

Ani na starších mapách Podkušnohorské či Mostecké pánve už taková jména nenajdete. Dokonce se neudržela ani v hlavách pamětníků. Mostcko je zem po staletí tak přehrabovaná, že na dně jam, dolů a lomů zůstala i pomístní jména. Zůstala jen někdejší sopečným výchozům, jako je Zlatník, Hněvín, Ressler, Špičák. Nové terénní útvary, výsypky, zatím nesou svá technická jména. Ve většině je dokonce zachováno jméno někdejší obce, na jejímž katastru nová terénní vlna, výsypka, leží. Kopistská, Růžodolská, Střimická. Nebo se jmenují po šachtě (Barbora). Postupně, tak jak se vrací k životu nebo začínají svůj život nový, dostávají i nová pomístní jména: „Nad vinicí“... Na nových terénech vyrostly i dnes už známý autodrom, dostihová dráha či spíš komplexní hipodrom, mostecké letiště. A kde to jen šlo, vinice. A stojí tu i rodinné domky.

S nově vznikajícími vodními plochami a jezery to je obdobné: Zatím se všude jezero ve zbytkovém lomu nazývá podle názvu horního díla, šachty nebo lomu: Matylda, Vrbenský, Márinka, Chabařovice. Jedno z největších jezer, vzniklé na místě zbytkového lomu Most se bude jednoduše jmenovat také Most. Mně by se ovšem víc líbilo třeba Mostecké jezero. Jako Máchovo – a ne Máchač nebo Mácha. To je ale na místních, co vyberou, na co si zvyknou, případně co po desetiletích zkomolí... třeba tak jako jihočeskou Frahelž (Frei Hals) nebo středočeské Čtyřkoly (Věradý – Vierrad – Vierrat – Čtyřkoly).

Možná se do takového místopisu za čas zapíší i dřeviny, které v první etapě zazelenily někdejší výsypky: používány byly stromy a keře spíš podle své tolerance k prostředí, takže se tu uplatnil severoamerický trnovník bílý, akát, stejně jako středoasijská hlošina úzkolistá a jihoevropská borovice černá, svahy zpevňoval odnožující pámelník, na výslunných stráních rostou svídy a ptačí zoby (ty už jsou naše) a dnes tu už výborně prosperují i další naše dřeviny, jasany, duby i všechny tři javory: klen, mléč i babyka. Na volná místa spontánně nalétávají šípkové růže a v zapojených porostech se vytváří vlastní podrostové keřové patro. Velký kus „práce“ tu udělaly naše i severoamerické topoly: nejen, že jsou tolerantní a rychle rostou, ale bohatým opadem rychle se rozkládajícího listí přispívají k tvorbě povrchové vrstvy humusu. Rostlinná společenstva se tu teprve utvářejí. Do někdejších dubohabrových hájů sice ještě nějaký krok i rok chybí, ale našlápnuto mají. Do mosteckých lesů se už chodí na houby...

Zastavení třinácté – Jezeří

Víte, kde u nás poprvé byla vysazena jedle arizonská? Nebo ta nejznámější severoamerická jedle ojínná, populární konkolorka? Nebo jedle Mariesova, sachalinská a jedna z nejhezčích, Veitchova? Kde a kdy byl u nás zasazen první čínský hlavotis? Nebo modřín západní, smrk ajanský a nejznámější ze všech cizích smrků, smrk pichlavý alis „stříbrný smrk“ či severoamerická sitka (to je taky smrk)? První zmínka o úspěšném pěstování sedmi severoamerických a o 4 asijských jehličnanů na našem území je z roku 1910. To místo, na kterém rostly u nás poprvé leží na hraně úpatí masivu Krušných hor. Zdaleka je prozrazuje svítivá silueta proslulého zámku. Říká se tam od nepaměti Eisenberg, Železný vrch. Ale tak, jak je u nás zvykem s komolením jmen, do dnešních dnů se tamní zámek s parkem zachoval pod jménem Jezeří. Zachoval se jen zámek a jméno, s parkem už to je horší. K tomu Jezeří se Eisenberg dostal zvláštní

oklikou a musím proto sestoupit z nahledu krušnohorského úpatí k břehům někdejšího Komořanského jezera. Jednou ze slovanských rybářských osad tam byly Rvenice, pozdější městečko Ervénice, po německu Seestadt či spíš Seestadt l a někdy jen See či v latinských spisech Lacus. Lacus i See znamená jezero, Seestadt je Jezerní město. Mělo či jeho držitelé měli málem botanický erb: na stříbrném štítu vrbu i s kořeny. Vlastníci Rvenic vybudovali na hranicích svého panství ve 14. století hrad Eisenberg a začali se psát z Rvenic a Eisenberka – a někdy jen von See. A právě toto jezerní jméno se přeneslo i na hrad, později zámek Jezeř, či Jezeří.

Zmínky o okrasných zahradách či parku u zámku Jezeří pocházejí z baroka, konkrétně z roku 1713. Rozsáhlejší úpravy byly provedeny koncem 18. století a v polovině 19. století byl park přeměněn na přírodně krajinářský, anglický. Do okolních lobkovických lesů byly od konce 18. století patrně jako na prvních místech zaváděny cizokrajné dřeviny: americká borovice vejmutovka již v roce 1799, později borovice limba a třetí vzadu, jak se sluší, v roce 1839 borovice černá. Kolem roku 1880 byly založeny věhlasné Eisenbergské školky stromové, orientované převážně na jehličnany. Řídili je výborní zahradníci ze známé zahradnické rodiny Ordnungů. Jejich katalog mám ještě schovanej.

I školky i park nakonec ustoupily těžbě; jáma dolu ČSA sahala až k úpatí svahu, na němž stojí zámek, a když jsem tam naposledy procházel, uklouzl jsem, a málem sjel až dolů. Zámek ale stojí a jeho další osud je tak trochu horkým kaštanem, přehazovaným z ruky do ruky. I anglický princ Charles se na něj dojel podívat.

Rozloučení

10. prosince 2004 převzala Nobelovu cenu za mír paní Wangari Maathainová z Keni, kde pak zastávala funkci náměstkyně ministra životního prostředí. Založila hnutí zeleného pásu, vysazovaného napříč Afrikou. Měl by být vysazen napříč Afrikou jako jeden z prvků, bránících změnám klimatu a desertizaci černého kontinentu. Rozšiřování pouští. V čase, kdy jí byla Nobelova cena udělena bylo již vysazeno asi 40 milionů stromů. Při rekultivaci Severočeského hnědouhelného revíru bylo od roku 1952, kdy byly rekultivace zahájeny, vysazeno až dosud 100 milionů sazenic dřevin. Paní Wangari Maathainové říkají Matka stromů. Jak budeme říkat Ing. Stanislavu Štýsovi a desítkám dalších odborníků a stovkám těch, kteří stromky vysazovali a v prvních letech života hýčkali – nebo alespoň ošlapávali?

Dnes jsem společně s vámi postál v krátkém zamyšlení nad několika tvářemi Mosteck, krajiny, již se začíná říkat *Zelené plíce černého severu*. Možná, že jsem vás alespoň trochu přesvědčil, že nic není úplně černé nebo černobílé.

Jezeří.

Od kouřových signálů ke světu, zamotanému do sítí

Motto:

„Televize rozšiřuje nevкус a nemůže jinak, protože musí něco prodat, to je její pravý účel. Prodává se mnohým a musí se prodat mnoho.“

Jan Werich

Blažené doby rané „žurnalistiky“

Blažené byly doby, kdy jeden z kmenů našich slovanských předků, Zličané, dávali „kouřová znamení“, ergo zprávy jinému kmenu našinců, snad Pšovánům. Mokrou větev přikládali na oheň a tím kouřová znamení dávali z hradiště nad pravým břehem jednoho z potoků na Kolínsku; skutečný vývoj se mi nehodí teď do textu, protože probíhal jinak. Ale ti, co kouřová znamení dávali volali „kouřím“. A ti moji hypotetičtí Pšované na Mělnicku, už skoro nad pozdějším Kokořínskem, kteří upínali své zraky k východu očekávající zprávu, nakonec radostně volali „vidím“. Na základě takového zpravodajského systému prý vznikla místní jména Kouřim a Vidim.

Nevěřte mi, ale legenda to je pěkná, jen jsem ji trochu zneužil. Když Přemyslovci (a to je pravda) přepadli a vyvrátili staré hradiště Zličanů, aby na témže místě založili v 10. století své hradiště „U svatého Jiří“. „Vidimští“ v té době nebyli ještě ani pikantními sny svých rodičů, natož, aby měli pojmenované sídlo, August Sedláček klade první zmínku o Vidimi (Horní) až do roku 1318. Uznějte ale, že to je „novinářská zpráva“ – jako ze současnosti.

Podobný systém předávání zpráv zaznamenal Miloš Kocourek v klukovské knížce Chlapci z Černého kamene. V podhradí tábořící mládenci mokrou větví, přikládanou na oheň dávali kouřové znamení na hrad Černý kámen, odkud jim jejich kamarád a vnuk starého kastelána dával z věže znamení vytahováním a schováváním starého rodového praporu. Počet vytažení i počet kouřů byl pro jednotlivé zprávy předem domluven, takže v každém případě šlo vždy o aktualizaci; metoda rovněž moderní. Ostatně – kouřová znamení byla i v tehdejších mnohem menším světě osvědčená mediální technika, kterou znali jak mongolští nájezdníci, tak indiáni snad všech kmenů – jen o těch jihoamerických to nevím. Byla to **éra bezkontaktního zpravodajství** – nebo jen její výše. Paralelně, od nejstarších dob, existovalo i zpravodajství po výtce **kontaktní**, převážně mezilidské, ojediněle i za pomoci „ochočených“ zvířátek, jako jsou například poštovní holubi, kteří se osvědčili mj. i jako pasivní váleční zpravodajci.

Zpravodajství své doby nebylo ovšem určeno široké veřejnosti, ale sloužilo výhradně adresátům a odesílatelům ať šlo o posly pěší nebo jízdní. Do doby organizované pošty jako distributora zpráv zbývalo ještě mnoho času. To všechno samozřejmě za předpokladu znalosti písma (jakéhokoliv druhu). Jednu z výjimek představovali staří Inkové, kteří (cituji): „...uchovávali své účty, rodokmeny, astronomické výpočty a (pravděpodobně) také své příběhy ve velmi složitém systému provázků a uzlíků, nazývaným „quipu“. Uzlové písmo bylo písmo starých Peruánků, uchovávalo informace pomocí barevných provázků, jejich délky a zatočení, druhu uzlíků a jejich umístění. Často byly provázky pomalované různými kombinacemi barev, někdy měly vpletená jednotlivá vlákna charakteristicky zabarvené bavlny nebo vlny. Provázky byly nejčastěji spojeny jedním horizontálním vláknem, na rozdíl od jiných přidružených provázků, které vycházely z vertikálních vláken šikmým směrem“. Šlo tedy o záznamy případně **zpravodajství „nonverbální“**.

Na bezprostředním a kontaktním zpravodajství bylo založeno i tzv. „ústní podání“. Směrem vzad se tak zachovaly pověsti a báje, směrem div ne vpřed to byla rozmanitá zpravodajství, která po kraji roznášeli např. tzv. krajánkové, putující námezdní pracovníci zejména velmi oblíbení mezi mlynářskou chasou. Případně lidé rozmanitých povolání, jako třeba putující dráteníci nebo brusiči, pro něž roznášení či přenášení zpráv bylo jakýmisi „by productem“.

Čas novověkého zpravodajství

Jako nepoučený (možná i nepoučitelný) laik věřím v pravdivost rozmanitých, už i tištěných médií, které se v Evropě (a pak i v Severní Americe) začaly šířit v 18. a 19. století. Za příklad mi posloužil Václav Matěj Kramerius, „spisovatel, nakladatel, dramatik, žurnalista a novinář, zakladatel novodobé české žurnalistiky“, jeho Česká expedice (sic!) a Krameriovy c. k. Poštovní (Vlastenecké) noviny. Ani dál si nebudu vymějšlet, protože i následující „info“ převzaté z internetu je výstižnější:

Krameriovy c. k. vlastenecké noviny byly založeny r. 1789 a zaměřovaly se hlavně na osvětu prostého lidu, národní emancipaci, sociálně-hygienické uvědomění a odstraňování lidových pověr. Mezi jejich hlavní rubriky patřily úřední vyhlášky, oznámení, vojenské zahraniční i domácí zprávy, novinky z literatury a divadla. Zpočátku Kramerius čerpal zahraniční informace hlavně z Wiener Kölner Zeitung, ale později si vytvořil rozsáhlý okruh dopisovatelů.

V Krameriově „definici“ mne ovšem zarazilo, že byl žurnalista a novinář. Až do psaní těchto řádků jsem měl za to, že jde o týž subjekt, a že jen světáci užívají výraz žurnalista a my, Čecháčkové, slůvko novinář, jak ostatně uvádějí rozmanité slovníky a encyklopedie, kde stává: novinářství = žurnalistika. V podvědomí jsem si ovšem jakési mantinely vytvořil. Ty první byly „časové“, novinář píše do/pro noviny, vycházející denně; žurnalista píše do žurnálů, spíše obrázkových periodik s týdenní i delším periodicitou.

Pavoučí síť dneška

Jakkoliv patřím k těm, kteří jsou tak trochu živi z publikací jak novinových, tak časopiseckých ba i knižních, přece jen co chvíli postávám před novinovým stánkem nebo trafikou, obloženou div ne desítkami pestrobarevných titulních stránek. A říkám si: To se přece všechno nemůže prodat! To bude remitenda, o jéje. Ale cover-girl prodává, stejně jako tučný titul: **Grilování je tu!** (ministrů nebo steaků? – dočtete se uvnitř!). Jsa vybaven tlačítkovým mobilem a počítačem s XPéčky jsem ušetřen a uchráněn **pavoučích sítí** moderních, a ještě modernějších médií. Jako medium (z latinského *medius* = střední prostřední, uprostřed, mezi, neutrální, dvojsmyslný, nespolehlivý... až nakonec zprostředkující stojí v Pražákově latinsko-českém slovníku z roku 1935) je dnes chápán „zprostředkující činitel, **prostředek**, prostředí – ale i osoba, údajně zprostředkující styk s okultními silami“. Tedy všechno od propagačního letáku přes denní tisk, časopisy, film, divadlo, televize, rozhlas etc.etc. – nedopočítám se. Buší do nás ze všech stran a div že mi nezprostředkují onen styk s okultními silami. Někdy to ale tak vypadá.

S nástupem elektronických médií (počínaje rozhlasovou krystalkou) se tedy žurnalistika rozšířila i na ně, zatímco **klasickými novináři** byli (zase jen pro mne) pánové třeba z brněnských Lidovek, pánové Bass nebo Těsnohlídek – a především Karel Čapek. Nedovedu si představit, že by kterýkoliv ze jmenovaných (a to nemusím ani sahat po Ferdinandu Peroutkovi) by za mnou přišel (ó kterak si troufám!) udělat rozhovor. V něm by se mne zeptal, jaké máme v našem parku stromy? Ochtově bych mu odpověděl: *V našem parku máme všechny stromy zelené.* Nikdy by ale z jejich pera nemohlo vyjít to, co se mně přihodilo nedávno. V periodiku vyšlo: Větvíčka říká: „*V našem parku nemáme červené stromy.*“ Jako citovaná přímá řeč. Nebyla to lež ani nepravda. Jen dotyčný byl přesvědčen, že lépe formuluje než já.

A to se, bohužel, stalo mým div ne krédem, spíš náhledem a pohledem na žurnalistiku i novinářství současné (samozřejmě striktně odhlížeje od bulváru a respektuje čestné výjimky). Jen zřídka titulek / nadpis dnes odpovídá obsahu a textu. Jednou z profesionálních žurnalistek jsem byl poučen, že smyslem titulků, byť paradoxního a nekorektního je upoutat pozornost. Čtenář se začte – a tam je všechno uvedeno na pravou míru. Kdyby nebylo takového paradoxu /nepravdy či pravdy zkreslené, čtenář by se nezačetl. Prý se to tak učí v kurzech ba snad i na fakultě.

Myslíte, že by někdo četl pochybný rozhovor o zelených stromech s nějakým Větvíčkom, kdyby titulek nemluvil o stromech červených?

Na jednoho pavouka a jeho síť či síť jsem málem zapomněl. Nedivte se, jsem starší roční výroby, zápolící dnes s nedostatkem náhradních dílů.

Základní a měšťanské učiliště (tj. obecnou a měšťanku) jsem absolvoval v Modřanech, ve škole, která je jen asi o čtvrt roku mladší než já. A chodím kolem ní dodnes. Když jsme my tento ústav navštěvovali, měli jsme takový zvyk: Před školou, ale hlavně po škole jsme utvořili kroužek (ne výtvarný, spíš tedy hlouček), tašky jsme naházeli doprostřed kruhu, a probrali jsme všechno možné – než jsme vyrazili tu k Vltavě, tu někam za sportem. Švitořili jsme a klevetili, všechno v tom dobrém slova smyslu.

I dnes před touž školou postavají skupinky dětí všech věkových a třídních kategorií a mlčí. Zrak mají upřený k té malé kouzelné krabičce, kamarády nebo jen spolužáky nevnímají či spíš je vnímají potud, pokud potřebují poradit, když něco zmáčkli špatně. Tím se ovšem od nich neliším, jsa ve věku, který se rychle mentálně k těm nedorostům blíží. Ustrnul jsem na počítači jako psacím stroji.

A jen sleduji, zda ta dnešní omladina bude – po čase – mít palec jako ta sudička rozplácly od předení. Od mačkáni. Vlastně už nemačkají, mají aparáty dotykové, jen šoupají a stahují. Ta krásná škola – málem bych řekl zasvěcená TGM – nese i jiné stopy současna: Je na stěnách vybavena nesrozumitelnými nápisy, jimiž zdejší výtvarně posedlí školáci dílem prezentují své pojetí kultury a krásna, a dílem, tím větším, kazí něčí práci a kazí i pohledy kolemjdoucích. Ale i ony počmárané zdi, včetně nedávno opravených stěn zmíněné školy, jsou vlastně informačním prostředím, médiem, kterým si současná generace sděluje své nálady, dojmy a upomínky (jak napsal klasik). A formuje vlastní vkus či div ne tautologicky ho současně i vytváří, možná jen konstatuje.

Konstatuji, že jsem se trochu zapovídal směrem, jímž jsem se snad ani ubírat nechtěl. Vracím se k tomu, co formovalo desítky let desítky generací. V první řadě to byly hračky a vztah k nim a k věcem vůbec. Vztah nikoliv majetnický ba harpagonský. Naše maminka byla ze sedmi dětí a měla jednu panenku a jednu knížku. Tu jsem ještě viděl a zažil, byla to knížka o Popelce. V jakých sedimentech se posléze octla nevím.

Tímto obloukem jsem se dostal ke spisovateli, a především kantorovi Jakubu Honnerovi. Učil především na Benešovsku a podle jeho životopisných dat, učil s mým benešovským strejčkem a tetičkou. A ti měli v knihovně jeho spisy pro děti a byly i mou letní, prázdninovou pastvou. Byly totiž tehdy i v létě dny, kdy přšelo, a nedalo se létat venku. Ty knížky si pamatuji dodnes, na bílé obálce byla jednoduchá kresba. Jedna z knížek se jmenovala **Kubíček, kluk ze samoty**. Naši mně přesvědčovali, že je dokonce autobiografická. Jakub Honner skutečně byl kluk ze samoty.

Po Mirkovi Horníčkově jsem „zdědil“ obrat „jsem rád dojatej“. A já si vzpomínám, jak jsem skoro obřečel, když jediná Kubíčková hračka došla nebo měla dojít k nějaké úhoně. Ten venkovskej klouček měl na provázku přivázané polínko, kterému říkal Bulíček a tahal ho všude sebou a za sebou. Jak se říká, měl k němu vztah.

Jaký vztah k věcem mají asi dnešní děti, zavalené desítkami, jen někdy vkusných, ale zpravidla podivných hraček? Jsouce ovlivněny svými mobily a jejich servírovanou a předžvýkanou kulturou – jakou asi budou ony vytvářet? Jsou zapředeny do jejich neviditelných ale všudypřítomných sítí. Snad nejen bulvár, tištěný a někdy i natáčený... Určitě ne. Ve Štítně, kde jsem působil, jsme s Mistrem Josefem Sukem organizovali každoroční / celoroční festival, Sukův hudební Štítn.

A v něm rok, co rok vedle špičkových „hotových“ Mistrů typu rovněž Ivana Ženatého, vystupovaly úžasné děti z pražských hudebních škol. Nic levného, podbíživého – klasika, jak má být.

Ted' je ale věcí nás všech nebo nás ostatních, která tendence vyhraje.

Na přírodu s rozumem a s trpělivostí

„Když chce mít „pámbu“ velký meloun, trvá mu to asi 3 měsíce. Když chce mít statný dub, potřebuje na to 300 let.“

Nebudu se pouštět do dlouhodobých úvah o vývoji vegetace na Zemi nebo jen u nás, v naší kotlině. Jen od časů trilobitů nás dělí pěkných pár set milionů let, a to bylo za tu dobu nějakých globálních klimatických změn – a to to ještě neřídili odborníci z nadřazených úřadů. Od jurských ještěřů pana Spielberga jsme vzdálení ani ne 200 milionů let a stromovité kapradorosty můžete dnes vidět třeba už jen v botanické zahradě. Javor *Acer tricuspidatum* rostl v čase třetihor na 29 místech pod Krušnými horami (spíš byl dnes nalezen na...), o patisovci evropském – *Glyptostrobus europaeus* ani nemluvě. Už vypadaly jako dnešní stromy, a přesto tu rostly před 25–70 miliony a po nejméně 50 milionů let.

Proč sahat tak daleko, postačí i jen (před)současnost, holocén, vývoj přírody (na příkladu vegetace) v poledové době, za posledních zhruba 15 000 let, po ústupu posledního zalednění kontinentu, což byl velký mezník ve sledování sekulární sukcese ve střední Evropě. Samozřejmě, že vývoj nebyl plynulý a přímočarý, ale kolísavý, oteplení klimatu střídala jeho ochlazení. V holocénu teplota stále progresivně stoupala, a asi před 6 000–7 000 lety zavládlo klima, které bylo v průměrných ročních teplotách asi o 3 °C teplejší a také podstatně vlhčí nežli klima dnešní. Takové období se označovalo (vědci, nikoliv úřady) za holocenní **klimatické optimum**, během něhož ve střední Evropě vznikly husté porosty smíšených listnatých lesů. Pak sice nastalo další ochlazování a menší výkyvy teploty až na hodnoty dnes známých klimatických poměrů.

Přehledně: Na konci glaciálů (ledové doby) se tu asi 20 000 let střídala tundrová vegetace s borovými a březovými lesy. Období, začínající před 10 000 lety se označuje jako preboreál (borové a březové lesy pokračují); v navazujícím boreálu se značně rozšířila líska obecná – (asi jako dnes ve Skotsku), pak, ve starším atlantiku převládaly smíšené doubravy, vystřídané později buko-jedlovými lesy a posléze i lesy habrovými, resp. dobo-habrovými, habrovými doubravami. Takové znalosti nám umožnily pylové analýzy, dobře datovatelné rozborů pylových zrn v rašeliništích.

Uproštěně mladšího atlantiku vstoupil do vývoje vegetačního krytu ve střední Evropě člověk a jeho „neolitické“ osídlení. První neolitické zemědělci se tu usadili zhruba před 600 lety, zprvu v sušších a teplejších okrajích severozápadních a středních Čech a jižní Moravy. Nedotčená krajina tzv. anekumena byla vytlačována do okrajových hor, ale pastevecké zemědělství (subekumena) nemělo ještě tak velký vliv na krajinu. S trvalým usídlením a s polařením nastoupila tzv. ekumena, a rozsáhlé okrajové přírodní bezlesí se šířily dál jako, tzv. kulturní step. Na většině našeho území byl výsledkem přirozeného vývoje, sukcese, les. I lesy se měnily: tzv. **původní** (termín pralesy není vhodný) nebo blízké přirozeným se dodnes zachovaly jen na několika málo místech (Boubín), lesy **přirozené** byly ty, kde již člověk vstoupil do vývoje porostů těžbou a záměrnými výsadbami (např. na Křivoklátsku), a pak vliv člověka způsobil to, čeho jsme svědky, tj. nastoupil lesy **kulturní**, často bohužel monokulturní (smrkové monokultury). K čemu to vedlo nám ukázal kůrovec, lýkožrout se svou kalamitou. Ta jediná je hodna označení dynamického (spíš překotného) vývoje. Všechno ostatní trvalo desítky a možná i stovky let, od slovanského osídlení a jeho typu zemědělství až do průmyslové revoluce a do dneška. Ale stále šlo o **plynulý vývoj**, začínající ecesí (tj. úspěšné uchycení diaspory rostlin na nové lokalitě, její vyklíčení a životaschopné rozmnožení až po sled určitých změn porostů na určitém místě, který se nazývá **sukcesí rostlinstva**). My se ocitáme ve stadiu, kdy převládá sukcese antropogenní, vyvolávaná vlivem a působením člověka.

Nejsem si jist, zda je rozumným řešením ústup od hospodářských zásahů a ponechání přírody samu o sobě, tzv. bezzásahové řešení, jak je vidět např. na Šumavě. Tam antropogenní kulturní lesy (vedle zbytků klimaxových smrčín přirozených) byly ponechány svému osudu, nezasahovalo se ani proti kůrovci a lesy v první fázi uhynuly. Dnes jsou takové plochy opět zelené – ale čím? Na Šumavě stály v podstatě hospodářské lesy – konečně potvrdili to zejména Schwarzenberkové po kalamitách v 70. letech 19. století, kdy k okamžitému osázení devastovaných a sežraných ploch přistoupili i k výsevům tzv. směsného osiva, semeny smrků z jiných než horských poloh, včetně tzv. chlumního smrku. Ten ovšem nebyl s to odolávat jak větrným, tak následným kůrovcovým atakům a padl. V této chvíli měl nastoupit ekolog = rozumný hospodář, znalý toho, jak by měl vypadat (polo)přirozený šumavský les. Např. buko-jedlový se vtroušeným smrkem. Na Šumavě ovšem nikdo k takovému kroku nepřistoupil, aby založil či pomohl populacím vhodných dřevin – a tak se dnes Šumava zase začíná zelenat, ale jen potomky z hospodářských lesů schwarzenberských. A to budiž výstrahou všem, kteří se chtějí vydat podobnou cestou a případně chtějí dosáhnout „předem vypočítaných“ změn rychle až překotně. Není jen třeba, ale je nutné odlišit rozumnou ochranu prostředí od krátkodobých vizí (násilných) změn, které se mně zdají být novodobou religii případně politikem. Mám před očima krásný doklad: Ing. Vladislav Ferkl v polesí (či v lesním úseku) Klokočná u Říčan už více než 30 let v lese hospodářství přírodě blízkým způsobem. Je to tzv. nepasečné hospodaření, těžba je výběrná, individuální – a přesto má v některých letech i vyšší hospodářské výnosy než klasická plošná pasečná těžba. Jeho les je mnohoetážový, podobně jako jsou mnohoetážové tropické lesy. Je to první les, ve kterém jsem zabloudil, protože nemá ani klasické hospodárny a tenatnice, průseky. To je trpělivý, a přesto hospodářsky udržitelný a ekologický přístup k přírodě.

No a k tomu dnešku mne nic rozumnějšího nenapadlo, tak jsem „vsadil“ na čas a jsem nějak z tohoto světa nerozpoloženej:

Děsí mne bruselská zemědělská politika, která povede k tomu, že chleba bude za 200 Kč a rohlík za 15. Děsí mne současná pseudovláda, slepenec neodborníků s náhledem na dotace. Jsme papežštější než Svatý Otec.

U vědomí starých zákonů pánu Lavosiera a Lomonosova o zachování hmoty a energie si nedovedu představit, že celé Čechy budou pokryté solárními panely. Co jejich „uhlíková stopa“ (další pitomost, které se zelenkaví chytli, i když to BP myslelo jinak a na svou obranu). Když ve velkém přeměníme sluneční energii na elektrickou, nebude taková energie chybět Zemi i zemi (půdě)? Když v horách dopadá za slunečního dne na dno údolí 100% energie, na severní svah jen 0–10 %, zatímco na jižní svah 129 %. Podle toho se vyvíjí také příslušná vegetace jižních a severních svahů. Co roste pod panely?

A kam si schováme proud, abychom svítili a topili v noci? Soláry v noci taky spí. Já osobně z těchto zdrojů mám nejraději „větráky“ – nezabírají (moc) půdu, nepotřebují dovoz surovin a odvoz odpadu, jsou (dost) nezávislé na režimu den a noc – jen je problém, když je vítr líný. Co dělá vítr, když nefouká? Je to stejná otázka jako „Co papaj kameny?“. Na využití větru nepřišli jen Holanďani, ale i na Děčínsku, (a na Sedlčansku) kde byly v minulosti větrné mlýny. Můj kamarád, veterinář z Děčína, si jeden upravil. Do toho někteří moudří a vzdělání bukanýři, tentokrát nikoliv z Karibiku, ale z tuzemska (sami jsme je na takovou misi vyslali) vyslovují názor, že vlastně ani panely, ani větráky nepotřebujeme, že neviditelná ruka trhu nám zajistí dostatek energie z dovozu pro všechny, pro celou českou kotlinu i moravské úvaly. Máme jistě na to. Jen nějak například zapomněl i na výdaje za podporu v nezaměstnanosti pro takové pensum občanů, kteří, vyřazením či nepotřebností energetické sektoru, budou stát s nataženou dlaní. No co, ještě stále to můžeme svádet na Babiše.

Ale asi to je všechno jedno, jestli bouchne Slunce (jak vyhrožujou), tak se s tím všichni (nejen „elektrifikovaní, mobil – isovaní, dálkově ovládaní“) svezeme.

Tak takovéhle pamýšlenky jste mi přivodil!

Před Vánoci a zimou 2022/2023

„Kdyby to bylo v mé moci, já bych byl rád, kdybych mohl dát všem lidem na světě pod stromček škatuli – prázdnou škatuli, kterou kdyby otevřeli, tak by se museli smát, že tam nic není. A smáli by se a smáli by se, protože já věřím, že když se lidi smějou, tak nemají čas mít na sebe vztek a nemají čas se prát. Aspoň jeden den v roce.“

Jan Werich

Antickým Římanům začínal nový rok březnem, starý končil únorem, februarem. Háček je v tom, že ten nový, začínal ve jménu Martově – a to byl bůh všech válek. Že by s tím souvisel například 24. únor 2022?

Daleko před Římany tu byli rozmanití „neznabozi“, třeba Keltové – ale nejen oni. Ti se drželi přírodních jevů a úkazů, jimiž jsou třeba dva rovnodennosti a ještě více dva slunovratné termíny.

Nám křesťanství doporučilo brát za zlomové datum Kristovo narození, a to nejen v čítání letopočtů, ale co do konce starého a začátku nového roku. A křesťanství přijalo či adoptovalo dokonce i tato astronomická hlediska za své a dovedně je se starými tradicemi skloubilo. S citovanými termíny souvisí i příslušné přírodní jevy: Nejen, že při zimním slunovratu skončí krácení dne a prodlužování noci (byť třeba o Lucii se říká že noci upije, ale dne nepřidá). Zimní slunovrat byl a je tedy dočista optimistickým zlomem – od této chvíle už bude líp, což nijak nesouvisí s podobně znějícími slogany jedné ze současných politických stran a hnutí. Zimní slunovrat jen připomíná to, co klasik zveršoval, že totiž *Přijde jaro přijde, bude zase máj*. A vzhledem k osobní i kolektivní zkušenosti tomu tak zatím bylo a snad i bude.

S přechodem letopočtu, spíš ale s předchozím slunovratem a Narozením Krista souvisí mnoho artefaktů, které příroda a lidské zkušenosti nabízely a nabízejí. Jsou to drobné příjemnosti, odsunující do nedohledu životní ústrky, kterými je svět v současnosti zaplavován. K oněm příjemnostem letos patří mj. to, že byl tzv. semenný rok (to znají fořti a myslivci), resp. rod neobyčejně úrodný, co do ovoce, hub, révy (hroznů) atd. Mne při takovém konstatování trochu mrazí, protože jsem poučen ba vycvičen ve starých úslovích a zkušenostech, že právě takové bohaté roky předcházely nebo doprovázely stavy válečné.

Budiž ale, je sklizeno a zdá se, že využito, jak se patří. Až na ty krátkozraké úchyláky, kteří dnes vybízejí k redukci ovocných sadů (zbytečné náklady) a stěžují si na neprodejnost nadbytku ovoce – zejména při nadprodukci v jiných zemích, které získaly u nás výhodné odbytiště. Ale vysvětlujte to nadnárodním řetězcům a srovnajte si takové mango nebo i fíky s datlemi s čerstvým Panenským jablkem, se Spartanem, Galou a dalšími nádhernými jablky. Stran fíků a datlí doporučuji ke srovnání karlátko, křížaly a pracharandu. Jenomže, takové úpravy ovoce (sušením) byly příhodné ve staré společné kuchyni s kachlovým sporákem, div ne pecí, a třeba i dvěma troubami, kde se nejen houby, ale i rozmanité ovoce dalo konservovat sušením. V litinovém i jiném radiátoru si je sušit nedáte, navíc si v něm nepřiložíte tak, aby to praskalo (a stará podřimovala, zatímco děvčata by předla hebký len). Všechno nasvědčuje tomu, že letos nejlépe se křížaly usuší ve staré ladovské chaloupce než na sídlišti.

Až tak moc na způsobu a zdroji otopu nejsou závislé jiné tradice. K těm starším, jak všichni víme patří čtvrtoprosincový svátek svatě Barbory a s ním prováděné amatérské pokusy, jimž zahrádknické obory říkají rychlení nebo přirychlování. Tedy jakýsi malý drobný podvod, podvůdek, šidítko pro rostliny (a jejich části) s vyvoláním iluze, že do jara už není tak daleko, že je za nebo mezi dveřmi. Rostliny, které zakládají květné pupeny během léta předchozího roku, tedy např. z našich třešně a višně, z cizích třeba forzytie (zlatice) a rododendrony (pěnišníky), lze snadno ošálit včasným odběrem (po první mrazících, ale ne silných) a přenesením do tepla. Pověra, spojená s vdavekchtivými, je možná až druhotná. Totiž, že se jich dotýčná dočká, rozkvetě-li „barborka“ do Štědrého dne. Další tři novoročně-vánoční atributy jsou po výtce novověké, či spíš jen novější. Jsou to vánoční stromky, jmelí a cesmíny jako symboly Vánoc. Stran tradice vánočního stromku jsem na rozpacích. Na jedné straně jsou ti, kteří obhajují staroegyptské kořeny této tradice, svázané se zimním slunovratem. Tam se, samozřejmě, nejednalo ani nemohlo jednat o jehličnaté dřeviny, ale o jiné, stálezelené přírodní prvky, o něž není v subtropích nouze. Šlo jen o prvky zelené – a zelená, to byl symbol života. Tak silný, že i egyptský bůh Slunce se oťepal z ochablosti a ožil. Ne dosti na tom, i staří Vikingové, ti Skandinávští, se uchýlovali k zeleným rostlinám, především k jehličnanům, jako symbolům oživení, přicházejícím s prodlužujícím se dnem.

V 18 a 19. století se v Evropě začal prosazovat kult vánočního stromu/stromku. Jeho propagace je sice připisována již Martinu Lutherovi, ale nezávisle snad královně Viktorii; asi pasivně, usuzuje se jen z toho, že v r. 1846 byla vyobrazena s celou rodinou – a vánočním stromkem. V Čechách se údajně první vánoční stromek objevil v pražské vile ředitele Stavovského divadla Jana K. Liebicha roku 1812. Do českých rodin se však tento zvyk dostal teprve o několik desetiletí později. K zajímavostem co do instalace patří, že první vánoční stromky u nás byly instalovány „vzhůru nohama“, byly zavěšovány bází ke stropu a visely špičkou dolů – a patřičně ozdobeny.

Jen o něco kratší tradici mají u nás veřejné vánoční stromy, později nazývané vánočními stromy republiky. Dál si dovolím ocitovat internetovou informaci: „Ten první se rozzářil roku 1924 na brněnském náměstí Svobody. Stalo se tak na popud spisovatele a novináře Rudolfa Těsnohlídka, který se v předvečer Vánoc roku 1919 vydal spolu se dvěma přáteli do lesa pro vánoční stromek. Cestou zaslechli podivný zvuk připomínající umírající srnu, a když přišli blíž, zděsili se. Pod stromem leželo promrzlé odložené batole. Podchlazené děvčátko, později pojmenované Liduška, zachránili, a protože tato událost Rudolfem Těsnohlídkem velmi oťásla, začal přemýšlet, jak by se dalo opuštěným dětem pomoci. Problém byl, kde sehnat peníze. Inspiraci našel během své návštěvy Kodaně, kde ho zaujalo, že tam pod vzrostlým, ozdobeným stromem pořádají sbírku na chudé děti. Rozhodl se tento skandinávský zvyk přenést do Československa, a tak se nejdříve rozsvítil již zmíněný strom v Brně, o dva roky později se k této tradici přidala Plzeň, poté i Praha.

Na řadě je jmelí. Nikoliv to Cimrmanovské, ale skutečné, rostlinné. Jmelí je poloparazit, u nás rostoucí v jediném druhu a ve třech poddruzích: Jmelí bílé pravé (*Viscum album* subsp. *album*), jmelí bílé jedlové (*V. a. subsp. abietum*) a jmelí bílé borové (*V. a. subsp. austriacum*). Je to zajímavá rostlina, jejíž semeno vyklíčí na větvi hostitele, a do jeho pletiv vrůstá jeho útvar, označovaný jako pohružovák. Ten se napojí na vodivá pletiva hostitele. Z nich jmelí čerpá vodu a rozpuštěné živiny a na oplátku hostiteli poskytuje své asimiláty, vznikající v jeho stále zelených listech. Ke kuriozitám patří, že roste-li takto jmelí na jedovatém hostiteli, stane se samo jedovatým. Ony tři podruhy se dobře rozlišují: Jmelí bílé pravé roste na dvouděložných (listnatých) dřevinách, včetně ovocných, a štáva či sliz z jeho plodu. rozmáčkla mezi prsty, se dá vytáhnout „na nit“, jako cukr. Na jehličnanech, zejména borovici a občas smrku roste jmelí bílé borové. Má nápadně úzce kopinaté listy. Roste-li jmelí na jedli – je to jmelí bílé jedlové s listy obvejčitými, je to vzácný, ohrožený prvek naší květeny. Jako opravdu vánoční ozdoba se u nás jmelí prosadilo (introdukováno ze západní Evropy, zejména Anglie) až těsně před začátkem 1. světové války a zejména po jejím konci, kdy začaly být jen do Prahy před Vánocemi naváženy doslova tuny jmelí.

I další vánoční prvek, atribut či symbol je introdukovaný. Zatímco jmelí je „echt“ naše (a abychom si moc nevyskakovali – ve světě roste ještě dalších 90 druhů!), cesmína je imigrant. Jak taky ne, na světě roste asi 400 druhů rodu *Ilex*, cesmína. Symbolem Vánoc se ale stala jen cesmína ostrolistá, *Ilex aquifolium*. Původně rostla jen ve Středozeří, ale zásluhou Římanů a jejich Saturnálií se rozšířila po Evropě. V Anglii se stala důležitým prvkem živých plotů, jimiž hned tak nikdo ba ani zvěř nepronikl. První rostliny cesmíny ostrolisté jsou u nás zaznamenány v zámeckém parku na Sychrově až v roce 1880. K nám, do běžného života a vánočních „dyzajnů“ v široké míře, stálezelená cesmína s červenými kuličkami plodů pronikla až po roce 1989 resp 1990 – a přivedla sem módu, které já říkám červenozelená.

Musím přidat cizí myšlenku, ale lépe bych to nevyjádřil: *Až budete letos zdobit stromeček, což byste podle pověry měli dělat v noci z 23. na 24. prosince nebo až na Štědrý den, můžete popřemýšlet o tom, co všechno se muselo přihodit, aby se stal nedílnou součástí vánoční atmosféry. A nezapomeňte, že symbolizuje život, mír a bohatství. A bohatstvím se rozhodně nemyslí jenom peníze a majetek.*

TEMA 1/2023

Čtvero ročních dob, ne s koncerty Antonia Vivaldiho, ne s alegorickými malbami Giuseppa Arcimbolda, ne s jinými, ale s Václavem Větvíčkou

Náš svět nemá až tak mnoho jistot, ale jestli nějaké má a mít bude, pak jsou to zavedená roční období. Jaro, léto, podzim a zima jsou pojmy, které mají na náš život a v podstatě charakterizující celou přírodu zásadní vliv. Toto inspirovalo nejen v úvodu zmíněné umělce, ale také řadu počinů z oblastí našeho života, politického nevyjímaje.

K obecné úvaze a zamyšlení nad tímto dělením roku a vše co s tím souvisí jsme získali pro letošní čísla TEMA pana Václava Větvíčku, kterého není třeba představovat, a k tomu obecnému bychom rádi připojili to, co máme za sebou a v prvním čísle je to tedy zima. Pane Větvíčko, když se ohlédnete za ročním obdobím – co nám i Vám letošní zima přinesla?

Když řeknu, že se nerad ohlížím, tak to bude pravdy jen kousek. Neohlíží se třeba člověk bezohledný, že. Což mne vede k další pokloně nejkrásnějšímu jazyku světa, k češtině. Člověk se může neohlížet za minulostí, ale stejně tak se může být bezohledný na současnost i budoucnost a neohlížet se na nic a na nikoho. Svou „Vivaldovskou“ čtyřsezonní otázkou jste ve mně vyvolal vzpomínku (vidá, už se ohlížím!) na krásný textík z čítanky z třetí, možná čtvrté třídy, v mém případě ještě obecné, později národní, a nakonec základní školy. Byl to příběh o dědečkovi, staříčkovi a vnoučkovi. Jak si ten chlapec na jaře liboval, co všechno může dělat, hrát kuličky i kopat do míče, pást housata nebo čichat, spíš vonět k vyorané brázdě nebo zryté zemi. Dědeček mu poradil, aby si to zapsal. Stalo se, přišlo léto a s ním kopání, výlety, zralé třešně a jahody... Dědečku, já bych chtěl, aby bylo pořád léto... Zapiš si to. Stalo se, a začalo foukat ze strniště, drak vyletěl až do oblak (jako kdysi ten můj a mých synků, než nám jej utrhla projíždějící lokomotiva a odnesla do Čerčan). A ty hrušky! Od (Hardyho) máslovek až po Konferenci (Kdoví, zda ten klouček o ní věděl, o jejím jménu. Chuť znal určitě!). A což ten ohýnek z bramborové natě a pečené brambory! Není větší lahůdky! Dědečku, proč není pořád podzim? Zapiš si to! Jenže, i když podzim ještě probíhal, alespoň ten astronomický, byl tu najednou svatý Martin a ajta: Na bílém koni. A dnů začlo ubežovat a večery i noci byly delší. Mohlo se dřív zasednout k peci a poslouchat dědečkovy, ale hlavně babiččiny pohádky... A což když nachumelilo doopravdy a napořád! Honem pro sáňky a „dolů kopcom“. A pak, po svatomikulášské předešle tu byl betlém, a stromeček, balíčky pod ním... jéje, dědečku, ať je pořád zima! Zapiš si to, a pak si ty své zápisky přečti všechny najednou... A budeš možná rád, že nás praotec Čech zavedl právě sem a ne jinam.

Čtvero ročních dob a počasí je úžasný fenomén, třebaže v posledních letech máme skoro jako na Galapágách jen zimu a léto, nepravidelně se střídající. Ale budme rádi, že ne jako na Galapágách, kde se střídá období sucha s deštěm. Maestro Vivaldi by na Galapágách sotva stvořil tak líbeznou muziku jako tady, ve střední Evropě. Já tu jsem rád, možná jen proto, že jsem tak trochu mezofilní. Mezofilci mají rádi od všeho tak akorát, tepla, zimy, vlhka, sucha... Nejkrásnější louky jsou právě ty mezofilní, jak jim říkají botanici a ekologové.

A k té druhé části Vaší otázky: Co mi zima, přinesla? Ani ne tak zima, jako čas a lidé... Třeba já osobně jsem přesvědčený, že tu v zimě řídím počasí. Před mnoha lety, kdy jsem si od kolegy koupil první ojetinu (za 20 tisíc!) přestaly být silnice v mém okolí v zimě nebezpečné – protože jsem nerad jezdil na sněhu, což mi trvá dodnes. Takže od doby mého autíčka „Plechovky“ jsou zimy nápadně mírné.

V letošní zimě krátce zachumelilo a já jsem zjistil, že mé hrablo na sněh je už nepoužitelné, červotoči mu prožrali dřív, madlo. Strčil jsem tam jakousi náhradní větev, ale ono při odmetání sněhu zahýbalo. Tak jsem se rozhodl investovat do nového, moderního od jedné známé firmy. Od té doby mi na chodník před domem nepadla ani vločka – alespoň do chvíle, kdy píšu tyto řádky, a hrablo stojí u dveří a čeká, až ho uklidím do kůlny.

Má to i řadu výhod. Mohu si kdykoliv dojít na zahrádku pro kořenovou zeleninu, protože zem do začátku února 2023 nestačila zmrznout ani povrchově či povrchně. Na konci ledna mi kvetly sněženky, lísky u sousedů byly od půlky ledna vyprášené.

Já, bohužel či bohudík nic nedám na globální oteplování posledních let... Mám po ruce dědečkovy záznamy o počasí na konci 19. století a považte: Ve dvou dekadách svatý Martin přijel na bělouši jen pětkrát, nejčastěji byl na brúně nebo na strakaté kobylce... Teplé zimy byly taky na samém začátku 20. století – v dědečkových záznamech jsou uváděny výlety včel i „uprostřed zimy“, té astronomické, kalendářní.

Takže největším zážitkem letošních zimních měsíců byly prezidentské volby. Potvrdily trend posledních let: Málokdo nabízí program, ale má pohotově antiprogram. Proti někomu. V mém okolí lidé nevolili někoho, ale proti někomu. Zaráží mne, že tento národ (pokud lze ještě o národu mluvit) nedokázal vygenerovat (to je módní floskule, že) vhodnou personu na post hlavy státu. Je to asi jedno: Můj favorit, exrektor Karlovy univerzity, dostal snad jen 0,1 % hlasů. Vzhledem k osobním zkušenostem s khaki barvou (zažil jsem jak kubánskou, tak berlínskou krizi v zeleném a zakopaný v zákopech) si nejsem jist, zda výsledná volba dopadla dobře.

Ale byla zima, tak co od ní chcete. Vždyť i ten můj prezidentský favorit se jmenoval Zima.

Čtvero ročních dob, ne s koncerty Antonia Vivaldiho, ne s alegorickými malbami Giuseppa Arcimbolda, ne s jinými, ale s Václavem Větvíčkou

Pane Větvíčko, když se ohlédnete za tímto ročním obdobím – o čem by byla řeč?

O jaru právě uplynulém, tak trochu ornitologickém

Ve chvíli, kdy rozevíráte toto číslo tematického časopisu TEMA už dozajista víte, jak se vykutálel letošní červen, závěrečný jarní měsíc. Já si, ve chvíli, kdy tento text připravuju, nedovedu ani zavěštit. *V máji neměla pastuchovi hůl* oschnout a ten studený si věštit dovolil; obvykle ráj ve stodolách. Jenže co s tím letošním? Rána byla síce zimomřivá, ale odpoledne slejvalo. Ne deštěm; teplem, některé dny i horkem, května nedůstojným.

Vzhledem k tomu, že jsem si právě dovolil citovat ze zkušeností našich předků, odpozorovaných po víc než jeden lidský život v přírodě, rád sáhnou i po svých pozorováních a zkušenostech: Třeba ta vlaštovčí! Jedna *vlaštovka prý jaro nedělá*. Jak by taky dělala, když vůbec třeba nepřiletí? Teď na přelomu května a června jsem ještě žádnou neviděl. Někdy kolem 30. dubna prolétala na Vltavu u nás v Modřanech jedna (opravdu a slovy jedna) břehule. Jiříčky jsem zahlédl taky, o pár dní později, na tahu. Ne ovíněném, přetahovaly kamsi k severu. A moji jedni z nejoblíbenějších, rorýsy? Snad celý život si zapisuju jejich přilet. Hnízdívali v dutinách zdejších staveb, zejména panelových. Pak přišlo zateplování a ony dutinky zmizely pod polystyrenem. Do konce května jsem zatím viděl jednoho, jediného rorýse. A to jich tu bývaly desítky, jiříček jak by smet. Na domě správy zdejšího jezu a zdymadla měly jiříčky – a mají – svá kulovitá, z bláta slepovaná hnízda. Letos jsou prázdné. Že by se těm opeřencům nějak do rozbourené střední Evropy nechtělo?

Naštěstí mám po ruce ještě jiné tahouny, budníčky. Pro mne už dlouhá léta je skutečným jarozvěstem nikoliv ona vlaštovka, ale budníček, budníček menší. To je ptáček, kterému v sousedních Němcích říkají Zilp-zalp. On totiž tak zpívá, je-li to zpěv. *Cilp, calp, celp, cilp calp*. Když to uslyším, vím že jaro je tady a bude o něm platit to, co třeba o dubnové trávě, že ji nezastavíš, i kdybys ji palicemi do země mlátil.

Kdysi jsem kdesi napsal nebo řekl, že vlaštovka i budníček věští, že se zimou je konec, ale „ten opravdový, neobelhávající příslib teplých dnů přinesou až rorýsy“. A přiznávám, že co do osobní oblíbenosti rorýsy pro mne něco jako *nadkachny*. Kdo mne zná ví, že mám zvláštní přírodní systém. Na jeho dně, jako základ, jsou kytky, zelené kytky. *Nadkytky* jsou zvířata, *nadzvířata* ptáci a *nadptáci* jsou kachny. Opravdu, a slibuju, že v létě mezi ně zavítáme. A do tohoto mého systému najednou vletnou rorýsy, a já rok co rok konstatuju, že „teprve, když se večerní soumravné nebo rozeřve svistotem přilétnuvších rorýsů mám jistotu, že nejméně tři měsíce tu nebude sněžit. A bude teplo, dlouhé dny a budeme po ony tři měsíce vděční praotci Čechovi, že nás zavedl právě sem a ne jinam“. Pravda, tzv. energetická krize toto mé tvrzení ještě prověří.

Moc by mne zajímalo, jak to bylo s podkrušnohorskou avifaunou v časech Komořanského jezera. Dozajista kolem něj musela být i rozlehlá blata a na nich jiní, obecně už méně známí jarní nedočkavci. Patří mezi ně čejky, blatští ptáci. Kníhačky, kníhy, také moji miláčekové. Jejich vrzavý hlasový projev bývá obvykle přepisován – či blatským lidem vykládán – právě slovy *kní-ha, kní-ha*. Čejky jsou úžasní, okouzující ptáci a vydržím je obvykle sledovat dlouho. Jejich let je neskutečně dynamický, téměř akrobatický. Čejky letí – ale náhle ve zlomku sekundy mění směr, rychle stoupají vzhůru a pak se jakoby překotí a letí střemhlav dolů, jindy poletují jen tak, cik cak a přitom si popiskují ono *kní-ha* anebo *čí-ji, čí-ji*. A obrací se přitom na záda, evidentně si v letu libují. Budějovický pan Jirmus by jim mohl závidět – a to byl svého času mistr světa v letecké akrobacii.

Přidám ještě jednoho blataka. Jsem přesvědčen, že se mu druhdy i u někdejšího Komořanského jezera líbilo. Je jím kozlík, bekasina otavní. Sluka otavní, chcete-li. Možná, že jste ji nikdy neviděli, ale určitě slyšeli – ovšem v blízkosti vod a blat. Moc toho nenazpívá, však to stejně jako čejka není pěvec. Takhle za pozdně jarního podvečera nebo i už večera, zvláště, je-li vlhko, se do naprostého ticha rozmečí koza. Sluchově to tak vypadá a může být vnímáno. Když jsem pobýval na bletech, každý večer jsem se na bekasínu – kozlíka těšil. Kozlíci samečkové mají totiž zvláštní svatební obřad, let. Vyletí vysoko nad zem a pak se střemhlav vrací dolů. Roztáhnou přitom tuhou ocasní pera, a ta se proudem vzduchu rozvibrují a vydávají onen mečivý zvuk. Jak jsem řekl, umějí to jenom bekasí samečkové při svatebním letu. Ostatně, co by jeden pro ženskou neudělal, i střemhlav by lítal.

Jaro mne zajímalo i po stránce etymologické. Je to slovo velmi staré a rozmanité etymologické slovníky je i rozmanitě vykládají. Zdá se ale, že pro nás, evropské našince a někdejší Indoevropany bylo na počátku slovo. V případě jaro znělo snad jako *ei* – a znamenalo jít. Třeba do života, ožít. Hned za tím znamenal týž výraz totéž, co rok, teplé roční období, sluneční cyklus. V takovém kontextu se objevuje třeba v němčině: *das Jahr*. Rok. Někteří dokonce vylučují, že právě z německého *Jahru* se vyvinulo české *jaro*. Vždyť i naši nejbližší sousedé, dříve bratři, Slováci jaro neznají, protože mají všeslovanskou vesnu. To na rozdíl od třeba Angličanů, kteří toto, roční období proskáčou. Slůvko *spring* neznamená jen jaro, ale má dokonce řadu dalších významů jako je pramen, studánka, skok atd. Zajímavé je, že se Němci v případě jara od *Jahru* odklonili, a zvolili časníček, *Frühling*. Ale i tím jen zdůraznili, že je brzo, časné a že všechno začíná. Na závěr nerad zklamu všechny Jaroslavy: ani letos žádný *Jaroslav* jaro neslavil. Takové jméno původně znamenalo, že to je osoba slavná silou, bujností, protože kořen *jar-* znamenal svěží, bujný, bujarý – jarý, ale historicky i prý i zuřivý, horlivý a prudký. Moje jazyková poradkyně, paní dr. Uhlířová z Ústavu pro jazyk český mne ale trochu umravnila, řkouc, že „nelze jednoznačně praslovanské *jar-* oddělit od slova jaro“. Osobně i letošnímu jaru děkuju že přišlo (a já se jej dožil), třebaže moji ptačí kamarádi se na mne podívat nepřilétli. Možná, že reagovali na rozmanitou nedalekou střelbu podobně, jako naši psi při Silvestru. Je tu ovšem ještě další možnost, po výtce hypotetická a možná spekulativní. Není vyloučeno, že se zalekli výhrůžek apoštolů „Poslední generace“ a navazujících religii. Bojí se, že po likvidaci uměleckých památek by mohlo dojít i na ně. Protože, marná sláva, i oni žijí a dýchají a vylučují přitom tolik škodlivé plyny, které také doslova ohrožují ten malý poloostrov v Asii, jak kdysi Evropu nazvala naše profesorka zeměpisu. Nedovedu si už vůbec představit třeba Severní Ameriku před rokem 1492, kdy se po tamních prériích proháněla tisícíhlavá stáda bizonů a spol. Stejně tak v Serengeti i na jiných místech afrického kontinentu! To je nějakých tun metanu a vydýchaného oxidu uhličitého. Tam je možná třeba hledat začátek globálního oteplování, pokud jej nebudeme hledat v čase, kdy neméně globální oteplování rozpustilo např. evropský kontinentální ledovec. Ten přívěšek na Asii přes všechny současné příkazy, zákazy a úděly moc nezmůže, pokud se navíc na takových akcích nebude třeba podílet i jiný asijský subkontinent... Ostatně, letošní jaro přineslo i pozoruhodné vyjádření jednoho Čechokanaďana, profesora Václava Smila z Manitoby. Zapátrejte po jeho názorech na toto téma!

Čtvero ročních dob, ne s koncerty Antonia Vivaldiho, ne s alegorickými malbami Giuseppa Arcimbolda, ne s jinými, ale s Václavem Větvíčkou

Pane Větvíčko, když se ohlédnete za tímto ročním obdobím – o čem by byla řeč?

Léto budiž pochváleno. I letos?

S periodiky to někdy bejvá složité, tedy nazadmo. A to i přes to, že se dnes už nesázejí olověnými literami, liteřinou, nevytvářejí se sloupcové korektury, stránkové korektury a bůh ví co ještě – jak jsem býval 15 let zvyklý například při tvorbě časopisu pro biologickou práci v Živě. Musela být „druckfähig“ dva měsíce před vytištěním a vyjitím. Ale i v elektronické době se musí dostavit jak nápady, tak sepsané texty s dostatečným předstihem – pokud ovšem nejsme jako jeden nejmenovaný společenský časopis, který v letošním letním čísle připojil na obálce avízo: *Toto číslo sestavila umělá intelligence*. No vida: Dřív nám stačil selskej rozum, pak přirozená intelligence (což někdy bylo a jindy nebylo totéž). Moc by mne zajímalo, jak by si umělá intelligence, AI, poradila s tématem, hodnotícím už na začátku průběh a výsledky nadcházejícího ročního období. Vždyť i ten Vivaldi komponoval své dílo „ex post“, spíš jako vzpomínkový optimismus, jak se někdy říká. Mám rád vzpomínkový optimismus, vymete z hlavy a paměti všechno zapomenutelné. Stejně tak mám rád dynamický stereotyp: Ten zas v hlavě udrží všechno potřebné nejen k životu.

Už na jaře jsem se na tomto místě zmínil o mých oblíbených svišťounech, rorýsech. Konstatoval jsem, že se možná trochu opozdili, že určitě přiletí. Chyba lávky, nechtělo se jim domů. Jenže: Kde jsou doma? K nám přilétají zpravidla v prvních květových dnech a stejně tak zpravidla po 31. červenci mizí. Někdy vydrží i do půlky srpna. Letos to nepoznám, protože je nevidím. Onehdy jsem potkal jednoho, proletoval nade mnou v místech, kde už loni na konci července protahovalo hejno mladých, nacvičujících let. Po 29. červenci už tu dojistě nebyli. K nám přilétávali vyhnízdit a pak zase hajdy na jih. Počítejte se mnou: Od příletu do odletu se tu zdrží někdy sotva tři měsíce. Zbývajících devět jsou kdesi na jihu. Pochybuju, že by to bylo kvůli teplu, toho bylo letos v létě, zvláště na začátku i u nás víc než dost. Není to ani tím, že jim ubývá poletující potrava, hmyz. A že ubývá, jak jsem se v červenci dočetl dokonce v řádu nižších desítek procent! Asi by vám to lépe potvrdil můj kolega a kamarád Honza Žďárek. Pardon: univ. prof. Jan Žďárek, DrSc., laureát Ceny Rady pro vědu, výzkum a inovace při vládě ČR. Připomínám jeden z jeho výroků, že totiž z každých šesti živočichů na Zemi jich pět má šest nohou. Tolik je hmyzu, bez něhož bychom tady byli i my jaksí navíc. Že by to ti moji rorýsi skutečně predikovali, prognózovali a tušili? A to by na to neměli ani prognostické ústavy, nejen ten svůj ptačí mozek. Ten jim ovšem právě během léta je víc než k užítku, dokonce i při jejich denních dynamických stereotypech: Je-li všechno v pořádku, každý letní večer se seberou a vyletí do výšky jednoho až tří kilometrů. Letí a spí, spí a letí. Prý vždycky jen na půlku mozku, která řídí let, zatímco ta druhá odpočívá a spí. A týž mozek jim velí včas odletět a jih.

Kdysi jsem srpen označil za čas odletů a létavic. Odletů rorýsích, létavic perseid, Perseidů. Slz svatého Vavřince. Zkusili jste si je takhle v půlce srpna počítat? Kolem svatovavříneckého svátku jich létá nejvíc, někdy jsem napočítal i desítky.

Před 55 lety znamenala druhá polovina srpna taky čas odletů. Jeden z mých starších přátel Petr, který už byl absolventem nápravných zařízení v 50 letech v souvislosti s procesem generála Kutlvašra, se před Srpnem politicky angažoval a ve vzniklé situaci se už necítil být schopen případně podstoupit podobné „léčení“. S manželkou a dcerkou odlétl do Švédska – aby se už nikdy nevrátil. Zemřel v exilu. V posledních dekadách i řada mých vrstevníků (ale i mladších) zvažovala také případný odlet. Zvažovala, ale resignovala se slovy „Není kam“. Všude je to už stejné, svět se změnil, a tak trochu připomíná Řím z období jeho pádu, který dokonce někteří historikové kladou k datu 24. srpna 410 n. l. Byl to ovšem proces dlouhý až zdoluhavý, v kterém hrály roli i klimatické a hospodářské problémy a změny, nejen nájezdy barbarů, proces, který vyvrcholil v roce 476.

Mám se, jako správný švec, držet svého kopyta. Budiž: Nezaznamenal jsem letos jen nedostatek rorýsů a hmyzu, od motýlů až po leskňáčky. Až do poloviny léta neplískala žádná plískanice a studená voda z nebes nedřtila – jak si kdysi povzdechli Voskovec s Werichem. Nedalo mi to, a sáhl jsem po deníku mého dědečka, který si vedl v letech 1890 až 1914 na Turnovsku, v Pojizeří. A střídalo se to, jak na houpačce. Třeba v roce 1893 nebo namátkou 1901 a 1903 si dědeček, který si vedl i klimatické záznamy, zapisoval den, co den: *Krásně, vedro*. Někdy připojil i nějaký ten stupeň Reomíra nebo Fahrenheita, jak se tehdy měřilo. Třicítka občas přelezla, ta Celsiovská, 24 °R nebo 86 °F – to podle toho, čím dědeček měřil; Celsius to rozhodně nebyl. Takže panovala-li Fahrenheitovská vedra, měli tehdy v Paceřicích (tam dědeček učil) v červenci nebo v srpnu osmašedesátky – anebo se div „neklepali zimou“ při Reomírovských 24. Réaumurovských.

Byly ovšem roky – tehdy na přelomu 19. a 20. století – kdy měl v červenci a srpnu dědeček zapsáno: *Pošmournó, zataženo, déšť*. Nebo „*V noci dvakrát, lilo*“. Celý život věřím na tzv. průměrné hodnoty“. Třeba na jižním okraji Prahy probíhá isohyeta 600 mm. To je průměrný úhrn srážek za rok. Sám jsem to kdysi měřil v kalibrovaném dešťoměru, a skoro pokaždé se počasí do té průměrné hodnoty úhrnu srážek vešlo. Doufám, že tomu tak bude i letos, přestože přes korunu modřanského jezu tekl na konci července 2023 jen čůrek. Ale ještě je na to 5 měsíců na dohonění...

Fakt je ten, že ještě nikdy jsem neměl na zahradě bílý trávník, až letos, ale musím konstatovat, že po 14. srpnu se zase začíná zelenat. A dokonce už rostou i houby. Na jaře slibované kachny na vás musí počkat do podzimu.

Čtvero ročních dob, ne s koncerty Antonia Vivaldiho, ne s alegorickými malbami Giuseppa Arcimbolda, ne s jinými, ale s Václavem Větvíčkou

Pane Větvíčko, když se ohlédnete za tímto ročním obdobím – o čem by byla dnes řeč?

Pod zimou

Jako by češtině nestačilo populární ř, r s háčkem, aby se odlišovala. Ještě musí mít rozmanitá a nejednotně označená roční období. Ta čtyři, jaro, léto, podzim a zima nejsou jediná. Co takové předjaří nebo podletí? Podzimu odpovídá podletí – ale žádné podjaří není, stejně jako předletí nebo předzimí.

Podzim bývalo mé oblíbené období zvláště pro tu úžasnou barevnost. Není sice tak barvotisková jako na kanadských a švýcarských kalendářích, ale je svá, navíc provoněná vůní kouře z pálené bramborové nati. A provázená chutí právě z popele vyhrabaných brambor.

Nevím, co budou z popele vyhrabávat u ohničků rozdělaných mezi dvěma slovanskými bratry jen kousek za našimi a slovenskými humny, ale hoří už moc dlouho nejen za tohoto podzimu.

Aby toho nebylo dost, škrtli sirkou pod letošním podzimním ohničkem ještě 7. října Filištínští. Ale zase: proč se dívím. Už před skoro 90 lety zpívali Voskovec s Werichem: „...jak ti bídí Filištíní, válku vést nebyli líní...“ a odkazovali přitom na mnohem starší prameny jako například na Knihu Samuelovu. Najde se dnes ale nějaký David? A nebude ten brambor moc velký a navíc hořký? Jako by nestačilo, že vzdychají klimatologové o globálním oteplení o 1 až 2 desetiny stupně, ještě k tomu Filištíní přidávají svou uhlíkovou stopu. Jestlipak jim to někdy Zelený úděl vyčte či na vrub připiše?

Naštěstí to ale zatím příroda neřeší. Její podzimní procesy, zvláště v našich zeměpisných šířkách s oněmi ročními obdobími a opadávými lesy si nedá vzít, přesně podle mého oblíbeného průměru o čmelákoví. **Vědci (i ti globalističtí) totiž spočítali, že tak malá křídla nemohou to brundibáří tělo unést.**

Čmelák to ovšem neví, a proto létá.

Letošní říjen se nádherně začal vybarvovat. Obvykle se to přičítá chladu a raným ranním mrazíkům, které vyprovokují zeleň listovou, chlorofyl, k tomu, aby se začala rozpadat. Tím uvolní scénu jiným barvivům, které jsou samozřejmě v listech celou sezonu přítomné, ale chlorofylem zastíněné. Flavonová, karotenová a anthokyanidinová barviva dostávají šanci zejména v podzimních dnech. Jenže co s tak teplým podzimem, jako byly dekády zářijové a časně říjnové? Tady bych připojil svou osobní zkušenost: stejnou službu, stejnou barevnou paletu nabídne i sucho. A to na nás letos opravdu nešetřilo, a mé stěny, porostlé přísavníkem (psím vínem) jsou ve chvíli, kdy toto píšu, ve všech tónech bordeauxského i burgundského, zatímco stráně v mém vltavském údolí, plné javorů a habrů, sytá a teple žlutnou.

Dovolil bych si jen trochu osvěžit školní vědomosti: než se dají lupeny do žlutnutí etc., předvídavě si založí na konci řapíku zvláštní korkovou dělicí vrstvičku, spatřitelnou snad jen v mikroskopu. Za ní už list u stonku drží jen za pevnější vodivá pletiva (cévy, cévice atd.) a pak stačí prudší déšť nebo silnější vítr a ani ty „cévní provázky“ už čepel na stromě neudrží a listopad je tady. Tedy nejen měsíc, ale fyzický listopad, žluté chumelení, které se tak příjemně rozkopává nohama a šustí, a šustí. Jako právě kukuřičné šustí – to je ostatně taky průvodní jev podzimu. Zralé kukuřičné klasy a jejich „obaly“, ono populární šustí, ze kterého tady či jinde dokážou šikovné ruce uchmoustat třeba panenky nebo zvířátka.

Když jsem dospěl ke zvířátkům: sliby se mají plnit nejen o Vánocích. Ale za ty už nepůjdu. Od jara slibuju kachny. Právě, opeřené, ne ty novinářské! Na jaře jsem se vám svěřil se svou klasifikací živáček: *Kdo mne zná ví, že mám zvláštní přírodní systém. Na jeho dně, jako základ, jsou kytky, zelené kytky. Nadkytky jsou zvířata, nadzvířata ptáci a nadptáci jsou kachny. Opravdu, a slibuju, že v létě mezi ně zavítáme.*

Nezavítali jsme, a protože teď je má poslední příležitost, tak sem s nimi. Jako student jsem chodil s triedrem podle vod s panem docentem Waltrem Černým a sledovali jsme hladinu. Občas pan docent prohodil: Dva roháčci černokrcí, chocholačka pár. To si zapamatujte, nebo ještě lépe, запиšte si to. O kachnách na Vltavě jsem kdysi napsal i fejetonek „Ptačí Národní divadlo“, protože nad Staroměstským jezem bývaly rok, co rok stovky kachen nejružnějších druhů. Takhle si nějak představuju někdejší Komořanské jezero. Tak rozlehlá vodní plocha musela být skutečným rájem zejména vodního ptactva. Když ještě pracoval na fakultě a sepisoval svou kandidátskou práci pozdější profesor Zdeněk Veselovský, choval na fakultě i kachny. Líhnul je sice v inkubátoru, ale bylo moc zajímavé, jak se potvrdila jeho teorie či poznatky, že první, co vyklubané ptáče – kachně uvidí, je jeho máma. A protože to byl právě dr. Veselovský, tak řádek kachňat za ním chodil po chodbách fakulty – jako kachňata za kačenou. Týž zoolog (pozdější ředitel Pražské ZOO) mne také naučil rozlišovat kachny na plovavé a potápivé: ty první se živí tak, že se na hladině jen překlápí, překotí a vystrčí zadeček k nebi, zatím co zobákem šátrají ve dně. Potápivé kachny se za potravou skutečně potápějí. Nejdřív jsem si myslel, že se nadechnou a pak ponoří, ale pan profesor mne z toho vyvedl: To by nešlo, vzduch by je nadnášel. Musí se naopak vydechnout a pak se snáz potopí. Občas jim to měřím, kam se hrabe kombajnér Turek (Petr Čepek) ve Vesničce mé střediskové! Zpravidla naměřím i minutu pobytu kachny pod vodou.

Moji kamarádi myslivci se těšili na podzimní lovy kachen. Patřilo to nejen k tradici, ale regulovalo to i stavy zvěře. Nedávno ale v Bruselu rozhodli, že už se nesmí střílet olověnými broky. Jenže ty železné mají kratší dolet a dokážou kačenu někdy jen poranit. Možná, že to je také součást zeleného údělu... Abych nekončil příliš zehravě, dovoluju si připomenout, že před námi je optimistické období, v němž nejprve Lucie sice dne nepřidá, ale noci upije, a pak už je tu ten nejmilejší slunovrat, ten zimní, většicí minutu po minutě prodlužující se den. Bratři leden s únorem ještě mohou trochu skřípnout, ale hned za nimi je shora uváděné předjaří... Když v tomto období očekávání ještě prožijete bezúhonně Vánoce, a bez ztráty květiny navíc i masopust, můžete se těšit společně se mnou dalších dnů života.

Znamení zvěrokruhu s Václavem Větvičkou

„Pane Větvičko, do druhého čtvrtletí nás čeká první trojice z dvanácti znamení zvěrokruhu: a to „Beran, Býk a Blíženci“, ale nemusí být jediná – tak jak Vás znamení oslovují?

Od rovnodennosti ke slunovratu

Průvodcem po přírodě a čase budou letos rozmanitá znamení. Nemusí být hned nebeská (třebaže i budou); mohou být dostatečně pozemská, jak jen pozemské dokážou být třeba stromy. Inspirací byly poznatky našich předků, dokonce tak dávných jako byl starověcí astrologové, anebo mladší, Keltové. Ergo průvodcem nám budou zodiak, zvířetník či zvěrokruh se svými znameními – a keltský „stromokruh“. V obou případech vycházeli naši předchůdci z poznatku, že základem všeho, včetně času a jeho měření, je oběh planety Země kolem Slunce. Třebaže z počátku to možná mysleli i obráceně. Jen ten start point, každoroční začátek, měli položený pokaždé jinde.

Zvěrokruh zpravidla začíná jarní rovnodenností, stromokruh naším listopadem. Očekával bych, že třeba zimním slunovratem, ale kdepak, stopu po tom jsem nenašel, zato jsem se poučil o zahájení, start pointu stromokruhu k 1. listopadu. Abychom udrželi srovnatelnost, zvolili jsme pro TEMA jako počátek jarní rovnodennost, 21. březen. Na místě je zopakování školních poznatků o rovnodennosti. Ideální je, nespolehat na vlastní slova, ale zvolit to, co vymysleli jiní: „Rovnodennost (lat. *aequinoctium*) je okamžik, kdy je Slunce v rovině zemského rovníku, takže jeho paprsky dopadají na Zemi kolmo k její ose, souběžně s průřezy zemských rovnoběžek. Rovnodennost nastává dvakrát do roka: 20. až 21. března, kdy střed obrazu Slunce na nebeské sféře prochází jarním bodem, a 22. až 23. září, kdy prochází podzimním bodem. Březnová rovnodennost je na severní polokouli přechod z astronomické zimy do jara, a mluvíme tedy o jarní rovnodennosti, kdežto v září přechází léto v podzim a mluvíme o rovnodennosti podzimní“.

Naproti tomu na jižní polokouli začíná jaro v září a podzim v březnu, to dá rozum. Slovo „rovnodennost“ naznačuje, že den by měl být stejně dlouhý jako noc. Jenže sluneční kotouč není bod a jeho paprsky se navíc v atmosféře ohýbají (refrakce), takže v den rovnodennosti je Slunce viditelné nad obzorem přibližně 12 hodin a 10 minut, pod obzorem je jen 11 hodin a 50 minut a „skutečná“ světelná rovnodennost může být i o několik dní posunutá. Severopolokoulová jarní rovnodennost nastává nejčastěji 20. března. Dříve nastávala často i 21. března, ale v 21. století to nastalo naposledy v roce 2011. Další výskyt bude až od roku 2102. Vzácně může být i 19. března (poslední výskyt roku 1796, příští výskyt 2048). Tolik moudrá encyklopedie.

Ať tak či jinak, ve zvířetníku nás v jarním kvartále čekají beran, býk a blíženci. Aries, Taurus a Gemini. Zatímco první dvě latinská jména asi málo komu něco řeknou, Gemini je / jsou ještě v živé paměti jako název úspěšné série severoamerických astronautických pokusů. Byl to druhý americký pilotovaný kosmický projekt organizace NASA. Probíhal v letech 1962 až 1966. Protože kosmická loď byla určena pro lety dvou astronautů, byl název programu i lodí odvozen z třetího znamení zvěrokruhu – Blíženci – Gemini (dvojčata), a znamení blíženců ze zvěrokruhu bylo i logem programu. Start první testovací lodi Gemini 1 se uskutečnil právě před 60 lety, 8. dubna 1964, první pilotovaný let Gemini 3 23. března 1965.

Protože jsme si zadali úkol, seznámit čtenáře TEMA s ostatními účastníky zvěrokruhu, je tedy na řadě jako první beran (spíš Beran, Aries; arietare = trkati). Zvěrokruh, zvířetník je myšlený pás na nebeské sféře táhnoucí se symetricky podél ekliptiky. Hvězdopřavci rozdělili před třemi až čtyřmi tisíci lety zvířetník na 12 stejných dílů po 30°, které nazvali zvířetníková znamení. Znamení zvěrokruhu, které odpovídá určitému datu a času, je odvozeno od polohy Slunce na zvěrokruhu v toto datum a čas. Souhvězdí Berana je malé, nenápadné, na severní obloze ležící nedaleko Andromedy. Někdy se nazývá též Skopek (vzpomeňte si na skopové!). V době starých Řeků býval Beran prvním souhvězdím zvířetníku. Ležel v něm tehdy jarní bod, který se v současnosti přesunul do Ryb. Stále se však označuje symbolem Berana, i když leží v Rybách.

Po zoologické stránce se slovem beran označují samci ovčí v širokém slova smyslu, zejména ovce domácí a všech jejích plemen (a případně i muflona). Na rozdíl od koz (a kozlů) nemají na bradě vous a chybí jim pižmový zápach, tzv. prk. Rohy se jim spirálovitě stáčíjí. Ovce domácí je natolik zdomácnělá, že není znám žádný případ opětného zdivočení. Nejstarší doloženou „domácí“ ovčí byla ovce rašelinná (*Ovis palustris*) datovaná do let okolo 4000 př. n. l. Citovaný muflon je považován za předka ovčí z doby bronzové. Ještě přidám zvláštní poznámku ovčí babyčky: Existují ovce tenkoocasé a tlustoocasé. Ty druhé využívají určité části těla k ukládání energetických zásob podobně, jako velbloudí hrby – a to právě v ocasu. Která byla předobrazem Berana nebeského nejsem s to posoudit. Dalším znamením ve zvěrokruhu v této době je to býčí. Býk (latinsky *Taurus*) je souhvězdí rovněž ze severní oblohy. Leží mezi souhvězdími Vozky, Persea, Berana, Velryby, Eridanu, Orionu a Blíženců. Slunce prochází tímto souhvězdím od 13. května do 20. června. Souhvězdí Býka je známo od pradávna, protože se dá snadno najít, a to díky hvězdokupě Plejády (Kuřátka). Existuje několik verzí starověkých bájí o únosu Evropy býkem (ve skutečnosti samotným Diem); v souhvězdí býka jsou 4 jasné hvězdy (mj.), nejjasnější je Aldebaran, viditelný prostým okem; je pulsující, výrazně červený. Je ve stadiu červeného obra. S býčím souhvězdím to je jako s ostatními: My, pozemšťané, si je představujeme jako ve školím atlasu na mapě hvězdné oblohy, ploché, ležící v jedné rovině. Není tomu tak. Jejich účastníci jsou prostorově vzájemně dosti vzdálení.

Tak raději vzhůru do zoologie: Žádná jiná skupina živočichů se tak nezapsala do naší kulturní historie, jako tuři. Objevili se v třetihorách, po vyhynutí rozmanitých dinosaurů společně s dalšími skupinami živočichů od velryb po šelmy. Už v té době tu žili vedle chobotnatců i lichokopytníci a sudokopytníci. Pratuři a zubři se staly dominantními i v Evropě. Byli na vrcholu svého vývoje, když se objevili první předchůdci člověka. Kresba tura v jeskyni Lascaux je stará 15 000 let a je velmi věrná. Tury a pratury zobrazovaly i jiné kultury, třeba v Babylonu. Domestikace pratura mohla nastat přibližně ve střední době kamenné, v době globálního oteplování před 5500 až 3500 lety. Jsem zvědav, kdo to bude v době Green Dealu.

Vláda sudokopytníků, Berana (21.3.–20.4.) a Býka (21.4.–21.5.) skončí v květnu, a přicházejí ke slovu Blíženci. Jedny Gemini, také div ne nebeské, už jsem zmínil dříve. Jako nebeské souhvězdí jsou nejlépe pozorovatelní bohužel pro tuto chvíli na zimní obloze, částečně v Mléčné dráze. Souhvězdí bylo vykládáno jako dvojčata Castor a Pollux, plující s lasonem pro zlaté rouno. V jejich historii se poprvé zmiňuje heteropaternální superfekundace, protože otcem Polydeuka/Polluka byl Zeus, který převtělen v Labuť svedl Ledu, zatímco Castorův otec a Ledin manžel byl spartský král Tyndareos. Po řadě peripetií je Zeus proměnil v souhvězdí Blíženců; dvě nejjasnější hvězdy se pak jmenují Pollux a Castor.

Je nejvyšší čas přeskochit staletí do éry Keltů a jejich „kruhů“, ergo stromokruhu. Obrátím se opět k moudrým: „Keltský stromový horoskop je praktická životní pomůcka, jež je blízka přírodě, staví na staletých poznatcích a zkušenostech a člověka bere takového, jaký je. Je to jednoduchý ukazatel při hledání duchovního stanoviště, které uznává člověka jako celek. Keltský stromový horoskop vznikl z keltského stromokruhu, který představoval jakýsi řád pro fenomén času. Kruh je opět prastarý symbol celistvosti duše.“ Je rozdělen na nesourodé úseky, rozmanitě dlouhé, trvající od jediného dne po desetidenní

intervalu. Označení stromokruh tak, jak se objevuje v současné „keltské“ literatuře, není šťastné, protože vedle stromů (a dřevin vůbec) je v něm zahrnuta řada bylin. Obvykle se jeho začátek klade do začátku listopadu, my si z něj vykousneme úsek, odpovídající etapě zvěrokruhu:

- 21. března nastupuje čas ve znamení dubu,
- od 22.–31. března líska,
- 1.–10. dubna jeřáb,
- od 11. dubna javor a břechťan,
- mezi 2.–30. dubnem je u moci ořešák a hlodáš,
- 1.–10. května – topol,
- 1.–20. května – kaštan (ale jaký?) a vřes či jmelí,
- 21.–30. května – jasan,
- od 31. května do 10. června habr a platan,
- 11.–20. červen – osika a topol bílý, fíkovník.

Všechny byliny, nedřevnatější rostliny, jsem vynechal, nad hlodášem, vřesem, jmelím a fíkovníkem jsem přimhouřil obě oči. Dub s lískou na „jarním“ počátku bych ještě pochopil, jak se ke slovu dostaly všechny ostatní rostliny zatím tápu. Ale máme na to celý rok!

Mám doma dost Keltům věnovaných knížek. Nicméně ani encyklopedické vysvětlení stromokruhu mne zatím nepřesvědčilo o zařazení rostlin na místa, kde jsou. Keltský stromový horoskop je údajně „praktická životní pomůcka, jež je blízka přírodě, staví na staletých poznatcích a zkušenostech a člověka bere takového, jaký je. Je to jednoduchý ukazatel při hledání duchovního stanoviště, které uznává člověka jako celek“.

TEMA 2/2024

Znamení zvěrokruhu s Václavem Větvíčkou

Pane Větvíčko, do třetího, v našich zvyklostech poněkud lenošivého letního čtvrtletí nás provází druhá trojice z dvanácti znamení zvěrokruhu, a to „Rak, Lev a Panna“. Co Vás pro ta letošní znamení „horkého“ léta napadá?

Léto budiž pochváleno – aneb od slunovratu k rovnodennosti. Podzimní.

Když se tak zadívám na zvěrokruh, zodiac jako celek a zinventuju ho, tak vida: Zvířátka mají jen mírnou převahu, a to mezi ně nepočítám Pannu, ačkoliv to je taky živočich. Po někom/něčem střílet je taky lidská vlastnost, tedy musím zařadit i Střelce, o Blížencích, dvojčatech nemluvě. Od začátku to jsou Beran, Býk, Rak, Lev, Štír, Kozoroh a Ryby, tedy zvířata „pravá“ S Vodnářem si nevím rady. Jako Hastrman by mohl být v lidské/živočišné čeládce, ale je-li předobrazem hastrmana sumec, pak mi nezbývá než ho považovat za rybu.

Z takových, už na první pohled marných úvah, mne vyvedli moudří a jejich na papír vložené vědomosti. Vězte tedy, že označení **zvěrokruh** mylné, že vzniklo nevhodným překladem výrazu zodiacus, výrazu řecko – latinského. A pranic nesouvisí s výrazem **zoon** = tvor, ale pravděpodobně s výrazem **zoé** = oduševnělá bytost. To se váže k představě, že „i nebeská tělesa jsou obdařena vlastní duší.“ A k tomu se uchylují všichni – starověkými počínaje a našimi současníky konče – tvůrci rozmanitých horoskopů. Včetně těch, platících (i na internetu) právě pro vás a pro dnešní den.

TEMA je čtvrtletník. Omlouvám se, že se budu letos opakovat, ale jak víte, opakování je matka moudrosti. Kdo je ovšem otec se mi dosed nepodařilo zjistit. Takže: Zvěrokruh, zvířetník je myšlený pás na nebeské sféře táhnoucí se symetricky podél ekliptiky. Hvězdopavci rozdělili před třemi až čtyřmi tisíci lety zvířetník na 12 stejných dílů po 30°, které nazvali zvířetníkové znamení. Znamení zvěrokruhu, které odpovídá určitému datu a času, je odvozeno od polohy Slunce na zvěrokruhu v toto datum a čas. Na jaře jsme dospěli od jarní rovnodennosti k letnímu slunovratu. Ten já nemám rád, protože to je výhledově pesimistický čas či údaj: Od letního slunovratu se začíná den krátit, noc prodlužovat... Jestlipak už máte nakoupené vánoční dárky? Já bych mu neříkal slunovrat, ale odvrát, slunoodvrát. Ten zimní, ačkoliv či jakkoliv studený, je mi sympatičtější, protože je optimistický a větší prodlužující se den a naději na teplé dny. Kdežto letní? S létem má spojené jen jméno.

Vydejme se tedy od letního slunovratu k podzimní rovnodennosti. Čeká nás setkání s Rake, Lvem a Pannou a období, začínající 22. červnem a končící 22. zářím. Souhvězdí **Raka** patří na severní oblohu. Je to jedno z 12 (13) souhvězdí zvěrokruhu. Není příliš jasné, někdy mi dá práci a čas ho najít, jindy resignuju a nenajdu ho vůbec. Je to takové velké ypsilon, postavené na hlavu. Taky grafický znak, znamení Raka je zvláštní: Ležící šestka a ležící devítka vodorovně, na sobě. Jako souhvězdí bylo to rači identifikováno již v antice. Prý jej na oblohu umístila bohyně Héra; jiné zdroje připisují zavěšení Raka na oblohu samotnému Diovi. V latině se rakovi říká cancer, ale současně též výraz znamená „zhvězdění raka ve zvěrokruhu do něhož Slunce vstupuje za letního slunovratu“. Cancer vstoupil i do medicíny, jako označení zhoubné nemoci, rakoviny.

Z biologického hlediska patří raci do kmene členovců, podtřídy rakovců a řádu *Decapoda*, desetinožci. Raci, stejně jako humři, langusty a krabi. Kupodivu jen rakům se podařilo „vstoupit na nebesa“. Našinci mezi desetinožci jsou raci, konkrétně rak říční (*Astacus astacus*) a rak potoční (*Astacus torrentinum*, menší než předchozí snad i méně ohrožený). Potoční raky, kamenáče, jsem měl tu čest a možnost svého času pozorovat (a div ne konsumovat) na jezeře Sninské oko na východním Slovensku, v masivu Vihorlatu. Jenže, to se psala raná léta šedesátá a svět (až na výjimky) a příroda se zdá být ještě v pořádku. Rakům se přisuzuje jisté „zpátečnictví“, pohyb (plování) vzad. To je ovšem div ne pasivní pohyb, k němuž mu dopomáhá tělesná stavba. Normálně rak leze (aktivně) dopředu.

Je to zoologicky (i jen logicky) obtížné vysvětlitelné, ale neblížším sousedem Raka ve zvířetníku je Lev. Členovec, koryš, má za souseda kočkovitou šelmu lva. Naštěstí tomu tak není, je to jen souhvězdí, po němž se jmenuje zvířetníkové znamení. Lev je jen „nebeským“ sousedem zmíněného koryše. Je to souhvězdí severní oblohy, ležící východně od souhvězdí Raka a západně od Panny, na kterou za chvíli také dojde. Lev je jedním z 48 souhvězdí, známých už Ptolemaiovi a zrovna tak jedním z 88 souhvězdí, známých Mezinárodní astronomické unii (IAU). Jak se dostal lev na nebesa? Předobrazem je prý lev tzv. Nemejský, který chytil podle řecké mytologie mladé dívky a lákal na ně jinochy, jimiž se živil. Dokud ho ovšem nezabil bájný Herakleios alias Herkules. Dál budu citovat

přesněji: „*Díky mnoha jasným hvězdám a výraznému tvaru, který připomíná přikrčeného lva, patří mezi nejsnáze rozeznatelná souhvězdí. Hřívá a ramena Lva také tvoří asterismus (skupinu hvězd), který vypadá jako srp nebo obrácený otazník. Nejjasnější hvězdou souhvězdí je Regulus, který představuje srdce Lva*“. Lev vládne zvěrokruhu, zvířetníku či zodiacu od 23. července do 22. srpna. Je tedy „patronem“ vrcholného léta i v našich končinách, přesto, že by skutečným lvům tady asi byla nejen zima, ale je tu je málo zeber a antilop k snědku. Přitom jsme jednou z několika zemí, které mají právě lva jako své emblémové, erbovní zvíře. **Český lev** je tzv. heraldická figura, která je součástí našeho státního znaku. Její „zrození“ se připisuje Bruncvíkovi, Jindřichu Lvovi z Brunšviku (Brunesweigu) od jehož syna měl lva do znaku získat Přemysl Otakar I. Poprvé se oficiálně objevuje kolem roku 1213.

Nejedná se o žádnou fantasii či nadsázku: Na území Evropy se vyskytoval tzv. evropský lev (vyhubený před mnoha staletími), který představoval zbytky pozdní pleistocenního tzv. jeskynního lvů, *Panthera leo spelaea*. Toto plemeno se nejdéle udrželo na Balkáně, kde bylo vyhubeno zhruba v časech změny letopočtů, přesněji narození Krista.

Současní lvi (víc se mi líbí lvové – jako ti, co bijí o mříž) bývají zoology členěni do 14 různých poddruhů, jiní se dovolávají toho, že rozdíly mezi poddruhy nepřekračují možnosti individuální variability, a že tedy všichni lvové jedno jsou. Nejvýraznějším poddruhem byl patrně lev berberský *Panthera leo leo*. Jen pro úplnost připomenou lva senegalského, severokonžského, východoafrického, jihokonžského, Krugerova a kapského... Již z názvů je naznačeno, kde v Africe všude lvi žili. Hranice kontinentu překročil lev perský (*Panthera leo persica*) a lev indický (*P. leo goojratensis*). Lvi jsou zvířata s výrazným pohlavním dimorfismem; hřívá samců může kolísat od ryzích blondádků až k brunetům a tmavovláskům. Navíc jsou ale lvi zvířata po výtce sociální, žijící v tlupách, většinou 7–10 zvířat Spíš, než o společenské uspořádání se jedná o společenství tzv. lovecká, něco jako myslivecká sdružení, ovšem genderově vyvážená. Jsou do jisté míry trvalá, nikoliv sezonní.

Sezonní jsou ovšem nebeská znamení, zvláště ve zvěrokruhu a ta nás teď dovádějí k Pannám. Spíš jedné, k souhvězdí. Západně od souhvězdí Lva, které jsme právě opustili, je druhé největší souhvězdí naší oblohy, souhvězdí **Panny**. Tím největším je Hydra. Je tvořeno řadou hvězd a spojnice těch největších, co jasnosti představuje ležící lidskou postavu. Souhvězdím Panny prochází ekliptika a tudíž „leží v cestě“ Slunci, Měsíci i planetám. Nejjasnější hvězdou je Spica, 2300× jasnější než Slunce – ovšem 272 světelných let vzdálená.

Nečekejte, že v dalším se podívám na panny jako na raky a lvy a že se odeberu do soutěží o tu nejhezčí. Nikoliv, tentokrát se budu držet panen astronomických. Souhvězdí Panny znali už staří Mezopotámci a jakmile nastal její čas, bylo to pro Mezopotámii znamením začátku žní. Ostatně i sama nejjasnější panenská hvězda Spica znamená totéž, co klas. Patronkou mohla být tedy i Demeter, bohyně plodnosti Země. Jiné „panny“, přicházející v úvahu, mohly být i Athéna, Kallisto, Hera nebo Persofona a další; křesťané tam rádi uvítali i Matku Boží.

Časy se mění a dnes Slunce prochází souhvězdím Panny až od 10. září do 30. října. Tak tedy se alespoň cípkem vejde do zvířetníkového znamení Panny, tj. mezi 7. srpna a 22. září. Většinou se její čas vešel do srpna a východ souhvězdí byl i pro naše předky znamením pro čas žní. Ne nadarmo se srpen jmenoval podle zemědělského nářadí, sloužícího k žatví. Proslavila jej nejvíc a už v červenci ale jistá Markéta, známá vrhačka zemědělským nářadím.

Antičtí i starověcí filosofové i hvězdopurci nebyli jediní, kteří rozdělili čas nám každoročně svěřený na dílčí úseky. Zvířetník nebyl výsadou starověku a antiky. Také jiní, stejně tak staří obyvatelé Evropy čas dělili. V jejich případě nikoliv podle hvězd, ale podle toho, co měli spíše po ruce. Byly to například stromy, a jako jiní měli zvěrokruh, Keltové měli stromokruh. Alespoň my tomu tak říkáme. A měli na něm založené své horoskopy.

Keltský horoskop (keltský stromokruh, stromoskop) ukáže kouzelnou moc stromů. Zajímá vás, který strom podle mytologie Keltů a moudrosti keltských druidů opravdu odpovídá vašemu datu narození? Tento horoskop byl sestaven druidem v předvečer magického úplňku v pradávném posvátném háji – nemetonu. Stromy vyprávějí příběhy. Stačí jen pozorně naslouchat...

Keltové měli rádi stromy a uctívali je. Strom (jako každá vyšší, cévnatá rostlina sestává ze tří částí: kořen, stonek (kmen) a list (představovaný korunou – tak chápali o pojetí světa složeného ze zásvětí (kam odcházejí mrtví), našeho světa a světa bohů). V den letního slunovratu podle našich astronomických zvyklostí končilo Keltům období, ovládané břízou.

Dost dobře jsem nepochopil výběr „vládnoucích“ stromů, ale po bříze byla v rozmezí 22. června až 2. červenci dominantní jabloň, po ní od 3. července do 14. července to byla jedle (14.–24.7.), pak cypřiš (25. 7.–4. 8.), posléze topol (5.–1. – 8.); o další dny se postaraly jehličnany: modřín (15. 8.–24. 8.) a borovice (25. 8.–3. 9.). Závěr tohoto čtvrtletí patřil vrbě (4. 9.–13. 9.) a lípě (14. 9.–22. 9.) Nutno ale podotknout a připomenout, že měly sice krátká „funkční období“, ale zato jednou za půl roku. Pak se situace opakovala.

Stran výběru stromů jsem tu obvykle na rozpacích, ale protože jde o celokeltské resp. všekeltské pojetí, klidně i v našich končinách se ve výčtu mohlo objevit i středozemní cypřiš – je-li takový jehličnan správně pochopen a nejednalo se třeba o jalovec. Tak třeba zmíněná **jabloň** moc v našich podmínkách není původní a uvádí se jako ohrožený druh jen jabloň lesní *Malus sylvestris*. Jabloň domácí, *Malus domestica* v dobách Keltů možná nebyla ještě ani snem tehdejších ovocnářů.

To s jejími problémy nemám, na středoevropském poli je to jednoduché: **jedle** bělokora, *Abies alba*. Obecně známý strom s rozpadavými šišinkami spontánně rostoucí na hlubších půdách v jehličnatých a smíšených lesích. Zejména jedlo-bukových a v podhorském stupni. Dnes se má za druh vzácnější, až vyžadující pozornost, ale méně ohrožený. Dokonce po období výrazného ústupu jedle začíná zvolna zase přibývat, jak dokládají výzkumy a pozorování mých kolegů, lesáků. Úsek mezi 25. červencem a 4. srpnem je obsazen mnou zpochybňovaným cypřišem. S **topolem**, jehož stromokruhový čas byl vymezen 4.–14. srpnem problémy nemám. Našinců je mezi nimi dost, např. ty „barevné“ – topol bílý (*Populus alba*) a topol černý (*P. nigra*). Případně věčně se chvějící osika, topol osika (někdy taky osyka). Oba „barevné“ byly z velké části vázány na vlhké prostředí lužních lesů a na břehové porosty tamtéž, z čehož co do početnosti a zachovalosti jasně vede topol bílý, zatímco ten černý patří k druhům roztroušeně až vzácně rostoucím. To se ale netýká tzv. „vlašáků“, „lombardáku“ – zkrátka pyramidálních topolů, co jsou přirovnány k ztepilým jinochům a dívkám, rovným jako topol. Pyramidální topoly Keltové nemohli znát. Je to převážně samčí klon topolu černého s nápadně úzkou korunou, vzniklý či popsáný kolem poloviny 18. století v italské Lombardii. Osika i osyka je prvek světlých lesů, který ovládl např. území někdejších vojenských cvičáků, kde se spontánně šířil i vegetativně, kořenovými výmladky.

Konec prázdnin u Keltů ovládly **borovice s modřínem**. Zatímco o původnosti borovice lesní u nás nikdo nepochybuje, už od časů krátce poledových, s modřínem jsou badatelé na štíru, nepovažující jej za pro nás dokázaný autochtonní strom. Právo na vlast pak přisuzují klonům či ekotypům nebo fenotypům modřínům sudetským, spíše jesenickým

Které **vrbě** paří za začátek září se vzhledem k množství druhů, a ještě více kříženců neodvažuju ani odhadnout. Snad bych jen prosazoval vrbu bílou, *Salix alba*, jedni z mála vrb skutečně stromovitých. S lípou, která podle Keltů vládla od 14. do 22. září, tedy v poslední fázi našeho čtvrtletí, je to jiné. Domácí tu jsou nejméně dvě: malolistá (srdčitá) a velkolistá – *Tilia cordata* a *Tilia platyphyllos*. Poznájí se snadno podle chloupků na spodní straně listu. Malolistá je má rezavé, velkolistá bělavé. Existuje ovšem ještě třetí vzadu, spontánní kříženec obou předchozích, lípa obecná nebo také evropská, *Tilia vulgaris* (*T. europaea*). O té ale ani ten nejvzdělanější keltský druid neměl ani tušení, to je poznatek až (před)současné vědy.

Prošli jsme se nejlepším čtvrtletím roku, časy, které bych si přál, aby vydržely déle. Časy keltské mi byly sympatičtější, protože se týkají dlouhých letních dnů a zelených stromů. Nebeská znamení, jakkoliv poetická, nám jsou k dispozici v tomto čase jen po krátkou letní noc – není-li zrovna vše prozařující úplněk. Musím totiž konstatovat, že s přibývajícím věkem mám raději teplo než ladovskou zimu.

TEMA 3/2024

Znamení zvěrokruhu s Václavem Větvíčkou

Pane Větvíčko, do dalšího, v našich zvyklostech poněkud nostalgického podzimního, se zimou již lašujícího čtvrtletí, nás provází další trojice z dvanácti znamení zvěrokruhu, a to „Váhy, Štír a Střelec“. K čemu Vás ta podzimní znamení pro tentokrát inspiřují?

Tentokrát asi budu s povídáním i psaním na štíru. Ale ještě to zvážím, zda do toho stěhlím...

To je sice levné až laciné využití nastupujících znamení Zvěrokruhu, ale co nadělám, nabízí se to.

Až na štíra tento čtvrtrok je na zvířátka skoupý. Je to ale „nebeské znamení“, které je údajně naveskrz pozitivní. Možná se mu ještě vyrovnají Beran a Střelec. Už jen podle nadpisů příspěvků, které se tomuto tématu věnují, je to prý nejoptimistější znamení... To si ovšem nedovedu představit. Jak může být něco nejoptimistější? Vezměte si normální systém, v němž optimum znamená to nejlepší. Dobrý, lepší, nejlepší = bonus, melior, optimus. Jak může něco být nejoptimistější? Nebo: lidé, zrození ve znamení Vah, jsou obětaví a mají úžasný takt. Takové osoby prostě chcete mít doma... Aby tomu tak bylo, musely by se takové osoby narodit mezi 23. zářím a 23. říjnem. Vlastní **souhvězdí Vah** (odborný latinský název je Libra) patří na jižní oblohu a hledejte je mezi souhvězdími Panny na západě a Štíra na východě.

Že jste je dosud neviděli? *Souhvězdí není nijak nápadné, nejsnáze se dá najít prodloužením malých klepítek Štíra ve velká klepeta*, praví internetový Vševěd. V řecké antice je ovšem znali a měli jejich hvězdy jako součást souhvězdí Štíra. Co bylo a je objektivní je, že jsou symbolem rovnodennosti – ale možná jen té podzimní. Symbolizují stejnou délku noci a dne. Jsou to ovšem ony váhy klasické, dvoumiskové, takové, jako držívá se zastřenými zraky v ruce bohyně práva a spravedlnosti nebo sama spravedlnost. Ačkoliv je výraz libra ženského rodu, není to samička od libera. Liber je adjektivum, a znamená svobodný, volný, nezávislý – asi jako libero ve sportu – ale také kniha, dopis, seznam a staroitalský bůh vzrůstu a zdaru rostlin i živočichů.

Váhy jsou jediné zvěrokruhové souhvězdí, které není „kryto“ nějakým zvířetem anebo mytickou postavou, ergo živou bytostí. Nebereme-li v úvahu, že jsou ovládnuty planetou Venuší – a jsou souhvězdím všech extrovertů. Váhy jsou prostě nástroj, ale zásadní. Z časů, kdy Váhy byly považovány za součást souhvězdí Štíra se tak dochovaly i názvy nejjasnějších hvězd Vah: Jižní klepeto (Zuben Elgenubi) a Severní klepeto (Zuben Elschemali)

Ve znamení Vah bývaly také naše podzimní exkurze, zejména ty jihočeské. Měli jsme to štěstí, že ředitel našeho ústavu Slávek Hejný byl posedlý „stacionáry“, terénními základnami, a ústav jich měl v jihočesku několik; např. v Lužnici nad Lužnicí (na Třeboňsku) nebo v Dehtářích (na Budějicku). A tak, když nastalo Babí nebo Indiánské léto, jsme měli možnost dohánět v terénu, co se nestihlo od jara a přes léto. Mám z těchto časů velmi legrační zážitky: v této době už se často válejí nejen ranní, ale i podzimní mlhy. Měl jsem k dispozici malý motocykl, pamětníci znají jistě Pionýra. Když jsem se vracel z práce v terénu na zmíněné terénní základny, zejména tu lužnickou, válely se podzimní mlhy při zemi, ale jen tak do půl – metru. Válely se hustě, cestu ani silnici nebylo vidět, a možné ani sledovat. Mlha ležela tak do výšky řídké. A řidič Pionýra se kolem jdoucím zdál být duchem, vznášejícím se nad vodami. Nad mlhami. Řídil jsem se tak třeba jen mezerou mezi stromy v porostech, které silnička prořízla. A taky paměť a odhadem. Bylo to příjemné – a současně nepříjemné, muselo se jet pomalíčku a cestu doslova hledat. Ale jsou to krásné vzpomínky na vládu Vah, k níž se v jihočesku přidaly i rybářské žně.

Rybářské či rybníkářské žně ovšem přepadaly i do následujícího znamení, Štíra, do časů někdy už moc Dušičkových. To víte, musí se vejít do rozmezí mezi 24. říjnem a 22. listopadem. **Štír je souhvězdí** spíše z jižní oblohy a u nás nikdy celé nevystoupí nad obzor. Nejlépe je k zastížení v červenci – ale to už máme za sebou.

TEMA je čtvrtletník; opakuju to v této chvíli již potřetí. A přidám, jako před čtvrtrokiem, citaci: *Zvěrokruh, zvířetník nebo zodiak (řecky ζωδιακός, latinsky zodiacus) je myšlený pás ±8° (16°) na nebeské sféře táhnoucí se symetricky podél ekliptiky. V tomto pásu se při pohledu ze Země pohybují všechny známé planety sluneční soustavy (včetně později objevených – Uranu a Neptunu; trpasličí planeta Pluto se může na obloze objevit i mimo zvířetník). Astrologové rozdělili před třemi až čtyřmi tisíci lety zvířetník na 12 stejných obdélníkových dílů o délce po 30°, které nazvali zvířetníková znamení. Znamení zvěrokruhu, které odpovídá určitému datu a času, je odvozeno od polohy Slunce na zvěrokruhu v toto datum a čas. Výchozím bodem zvěrokruhu (začátkem prvního znamení) je jarní bod a znamení Beran. Zvířetníková znamení jsou pojmenována po zvířetníkových souhvězdích, s nimiž se původně kryla od dob Hipparcha, se zvířetníková znamení v důsledku precese zemské osy posunula od zvířetníkových souhvězdí téměř o jedno.*

24. října i letos „vstoupilo“ Slunce do znamení Štíra. Antika (a možná doby starší) na to měly po ruce rozmanitá vysvětlení, typu: Štír je souhvězdí (a současně i štír an sič), poslaný bohyní Artemis na lovce Oriona; neměl na ni útočit. Kdyby to neudělal, třeba by souhvězdí Štíra neexistovalo. Nicméně Orionovým loveckým choutkám se připisuje i to, že Matka Země na něho štíra poslala, protože hrozil, že vybijí všechna nadpřirozená zvířata.

Latinsky se (souhvězdí) Štír jmenuje Scorpius. Kvůli precesi zemské osy (krouživý pohyb zemské osy) a dalším vlivům, se dnes sluneční kotouč při cestě ekliptikou promítá na pozadí hvězdného nebe poněkud jinak než v antice. Pokud bereme v úvahu také moderní hranice souhvězdí, zdržuje se v souhvězdí štíra jen kratince, nejméně ze všech souhvězdí: šest dní, od 23. do 29. listopadu.

Biologovi, tápajícím ve hvězdné klenbě a s chřadnoucí zoologickou pamětí, však při vyslovení slova štír, štíři vyvstanou vzpomínky na blažené doby prvních ročníků studia, kdy se seznamoval nejen s „pampeliškami“, ale i se štíry, štírky, žížalami a medvědy. A to ještě nic nevěděl o nádherném štířínu, zahubeném až současnou vládnoucí garniturou. (Ve štíříně je zámek s anglickým parkem, renovovaný do úžasného stavu v letech 1980–2020; měl jsem čest v parku pracovat od r. 1986 do jeho konce.)

Živočišní štíři jsou řádem v zoologické třídě pavoukovců (*Arachnida*), podkmene klepítkatců (*Chelicerata*), kmene členovců (*Arthropoda*). Do zmíněného podkmene klepítkatců patřili mj. asi ti nejznámější, jejichž časy vyhasly už dávno – trilobiti. Klepítkatci se vyznačují tím, že nemají vyvinutá kusadla. Nejsou ovšem bezbranně bezzubí, mají před ústy vetknutý pár končetin, chelicer, zpravidla zakončených klepítky. Vlastní štíři mají silně vyvinutá makadla v podobě klepet – a zadeček rozlišený ve dvě části, širokou a štíhlou. Ta se skládá ze šesti článků. Ten poslední obsahuje dvojici jedových žláz a vybíhá v ostré žihadlo.

Pan dr. Jan Hanzák se spolupracovníky napsal: „Štíři patří mezi živočichy, kteří nevzbuzují v člověku sympatie. Ale i mezi sebou jsou krajně nesnášenliví. Samičky štírů, podobně jako samičky některých pavouků a kudlanek nábožných nezřídka svého již nepotřebného partnera (po oplodnění) sežerou.“ Jejich mláďata se rodí postupně, a první část života tráví na matčině hřbetě, která se s nimi dělí o potravu. Existují pověsti o schopnosti štírů spáchat sebevraždu, ocitnou-li se v bezvýhodné situaci.

Evropští štíři jsou pro člověka neškodní, resp. nejsou nebezpeční. Jinak to je s tropickými druhy. Štíři jako noční živočichové se mohou ukrývat dokonce i v šatech a prádle, a mohou při oblékání (nebo při práci na plantáži) člověka bodnout, „uštknout“. Záleží na tom, zda je štír odpočínutý (a má zásoby jedu doplněné) anebo vyčerpaný předchozími uštknutími. Už před moha lety byla vyvinuta séra proti štířímu uštknutí.

Ve střední Evropě žijí štíři z rodu *Euscorpis*, např. štír kýlnatý (*E. carpathicus*). Ten i další druhy patří k těm, kteří svou mocnou zbraň, jedové žlázy, šetří. Zpravidla k ulovení kořisti používá jen klepítek (makadel). Středoevropští štíři bývají velcí až 4 cm, tropický veleštír obrovský až 18 cm. To štírenky (z jiného řádu) jsou drobní živočichové, velcí, jako štírenka rakouská, třeba jen 1,5 mm. Žijí v půdě a živí se roztoči a chvostoskoky. Nemají dýchací ústrojí, dýchají celým povrchem těla. Já jsem se v životě setkal jen se štírky. Ti patří do samostatného řádu *Pseudoscorpionidea* a připomínají drobné, malé štíry. Nemají ocáskovitě zúžený zadeček s jedovou žlázou, jed mají v čelistech. Ty, které jsem viděl, byli štírci knihoví, *Chelifer concroides*, velcí asi 3 mm. Mají zploštělé tělo a snadno se vejdou i mezi listy zavěšené knihy. Žili v našich herbářích, kde, k naší radosti, se živili pisívkami. Podobní žijí v kurnících, kde se živí čmelíky, obtěžujícími slepice. Tedy, v případě štírků, jsou to živočichové z našeho hlediska užiteční.

23. listopadu se připomíná papež Kliment I. a svátek mají vedle Klimentů i Klementýny. Je to také datum, v němž se v současnosti ujímá vlády ve Zvěrokruhu **Střelec**, Sagittarius. Jeho éra trvá až do 21. prosince (pravda, jiné údaje mluví o 24. listopadu a 22. prosinci). *Sagitta* je latinský výraz pro střelu, *sagittarius* je člověk šípy a lukem ozbrojený, lučištník. Sagittarius nebo Sagitti potens je souhvězdí Střelce.

Sagittaria je ovšem také rodové jméno rostlin z čeledi žabníkovitých, *Alismataceae*. Byl ustaven a popsán Karlem Linnéem a zahrnuje asi 20 druhů, víceméně kosmopolitně rozšířených, byť Evropanky jsou mezi nimi jen čtyři. Mezi nimi je i ta „naše“ *Sagittaria sagittifolia subsp. sagittifolia*, šípátka střelolistá pravá. Roste v mělkých vodách, v tůních, v bahnitých ramenech pomalu tekoucích vod, roztroušeně, ale v rybníčních pánvích docela hojně. Já jsem nejhezčí viděl kousek od Jindřichova Hradce. Je to rostlina „heterofylií“, různolistá. Vynořené listy mají čepel ostře střelovitou, špičatou, na bázi vykrojenou ve dva špičaté, nazpět směřující laloky. Ponořené (submersní) listy jsou páskovité, plovoucí listy eliptické až střelovité. Korunní lístky v květech jsou bílé, na bázi s fialovou skvrnou, prašníky červenofialové. Plod je nažka s krátkým zobánkem. Rostliny jsou jednodomé, tj. na téže rostlině jsou jak květy samčí, tak samičí. Samčí květy jsou v horní části hroznovitého (latovitého) květenstva; květy vyrůstají v trojčetných přeslenech. Občas se u nás najde i původně severoamerická šípátka šírolistá, jednodomá i dvoudomá, s nápadně většími květy (až 4 cm v průměru), s korunními lístky bez fialové skvrny, v samčích květech žluté prašníky; dosud prý u nás byly zaznamenány jen dvoudomé rostliny, a to tak, že to připomíná klon: na jediné lokalitě jsou rostliny buď jen samčí, nebo jen samičí.

Na chvíli se ještě od lučištníků vrátím k astronomii, spíš astrologii. Staré hvězdné mapy zachycují Střelce jako kentaura držícího luk a šíp. Kentaurov byl „hexapod“, jako třeba chroust (měl 6 končetin) a nad koňským trupem byla lidská postava lučištníka s lukem a šípy. Kentaurov ovšem už na obloze byl, nicméně jedna z bájí, téží, vykládala kentaura jako vynálezce luku a šípů.

Vlivem již shora zmíněné precesie zeměské osy prochází Slunce souhvězdím Střelce v současnosti až od 17. prosince do 20. ledna. Komu chybí v datech dny mezi 29. listopadem a 16. prosincem, tak vezte, že to je čas vymezený jistému Hadonošovi, 13. souhvězdí zvěrokruhu. To je ovšem souhvězdí nebo jev, který staří Babyloňané neznávali, protože potřebovali, aby bylo jen 12 znamení tak, jako je 12. lunárních měsíců. Když k tomu nebudeme přihlížet, je čas Střelce vymezen jednak předchozí znamení Štíra a jednak následným Kozoroha. Rozšířeně: Střelec je po výtce souhvězdím jižní oblohy a leží mezi souhvězdími Orla, Štíru, Hada, Hadonoše, **Štíra**, Jižní koruny, Dalekohledu, Indiána, Mikroskopu a **Kozoroha**. Tři dny potom, co Slunce „vstoupí“ do souhvězdí Střelce dosáhne své nejnižší výšky na obloze. Tento bod se nazývá zimní slunovrat (slunovratový bod) a je začátkem astronomické zimy. Slunce je v tento den nad rovnoběžkou 23° 27'. Tato rovnoběžka je označována jako Obratník Kozoroha; odvozuje se to z časů, kdy zhruba před 2000 lety procházel takový bod právě souhvězdím Kozoroha.

Na to či na toho si i já, Kozoroh, musím počkat do příště.

TEMA 4/2024

Znamení zvěrokruhu s Václavem Větvíčkou

Pane Větvíčko, do dalšího, tentokrát energeticky snad ještě zajištěného, zimního a do příštího roku přesahujícího období, nás provází další trojice z dvanácti znamení zvěrokruhu a to „Kozoroh, Vodnář, Ryby“. K čemu Vás, prý i jako kozoroha, v předvánočním čase ta zimní znamení pro tentokrát inspirují?

Ing. Rudolf Jung (též „Kozoroh“)

Slunce se vrací

Tak jsem se dočkal, konečně na mne došlo. Jestli vůbec došlo...? Mám k dispozici čas od 22. prosince do 20. ledna – a je mně naprosto fuk a jedno, zda jde o rok přestupný (jako byl ten 2024) nebo ne. Mám k dispozici 22 dní a jako jediný zasahuju do dvou let. V letošním případě do roku 2024 a 2025. Já Kozoroh. Abych to podložil fakty, tak si kozoroží jméno přivlastňuju proto, že jsem se poprvé rozeřval, rozzíval či rozesmál do tohoto světa 13. ledna 1938; tuto zimu, v lednu 2025, to bude už po osmdesáté a sedmé. Dožiju-li se. Jenže! Jsem spíš Kozoroh nebo spíš kozorožec? Stádečko kozorožců máme na přebalu, na 1. straně obálky naší knihy Život hor, na německém vydání Das Leben der Berge z roku 1978. Napsali jsme ji s profesorem Janem Jeníkem a její francouzská verze, La vie des montagnes, byla vybrána mezi nejlepší knihy pro děti ve Francii taky v roce 1978.

Musím doznat, že jsem si dovolil trochu lavírovat s kozorohy a kozorožci. Na ty druhé taky dnes dojde, ale až později. První, astronomicko – astrologická, patří mezi nebeská znamení (a souhvězdí) zvířetníku, druzí jsou zvířátkoví, zoologičtí.

Za Kozorohem – souhvězdím by asi bylo nejlepší se vypravit pod jižní oblohu. Nachází se – dokonce i na zvěrokruhu – mezi souhvězdími Střelce (vizte předešlé TEMA) a Vodnáře. I to nás čeká dnes. Specialisté na jižní „oblohu“ by ještě dodali pro upřesnění polohu Kozoroha mezi souhvězdími Orla, Mikroskopu a Jižní

ryby. Pod jižní oblohou jsem nikdy nebyl, a tak to nemohu z autopsie potvrdit. Co platí je, že Kozorohem „prochází“ ekliptika, a rovnoběžka, kde je Slunce 21. prosince v zenitu a nazývá se obratník Kozoroha. Od této chvíle se k nám Slunce zase vrací, je to milý, optimistický slunovrat, který uznávali v našich končinách už Keltové.

Kozoroh je desáté astrologické znamení a astrologičtí hvězdopravci tvrdí, že je zemským znamením jakož i introvertním znamením. Já jsem divný kozoroh, protože jsem od narození extrovert. Nemám taky „ambiciózní a cílevědomou povahu“ jak astrologové předpokládají, a ze všech vlastností, které jsou Kozorohům připisovány na mne zbylo jen to, že Kozorohové „údajně bývají hodně ironičtí a také často používají sarkasmus“. A ještě přidám další odkaz: „v západní astrologii je Slunce v konstelaci Kozoroha zhruba od 22. prosince do 20. ledna. V sideralistické astrologii je v ní zhruba od 13. ledna do 8. února.“ Já, Kozoroh, se vejdu do obou.

Kozoroh patří spolu s Vodnářem, Rakem a Rybami k nejslabším souhvězdím zvířetníku. Patří k letním a podzimním souhvězdím. Celé souhvězdí je pak možno pozorovat až kolem čtvrté hodiny ranní v květnu, ale jelikož Slunce bude vycházet čím dál dříve, nebudou slabé hvězdy Kozoroha téměř viditelné. Nejlepší pozorovací podmínky nastávají v červenci a srpnu, kdy je Kozoroh viditelný od soumraku a zapadá asi tři hodiny před svítáním. V září a říjnu je sice také dobře viditelný, ale pozorovací doba se krátí. V listopadu zapadá již kolem deváté hodiny večer. Definitivně se s námi Kozoroh rozloučí v prosinci po sedmé hodině večerní. Na tomto tvrzení či konstatování je pozoruhodné to, že právě v prosinci (a lednu) na něj ve Zvířetníku přišla řada.

V Kozorohovi jsou jen velmi slabé hvězdy, jen jedna je jasnější. Souhvězdí se však dá najít pomocí jasných hvězd Vega a Altair. Jejich spojnice vede přímo ke Kozorohovi. Hlavní hvězda alfa Capricorni, Algedi, není nijak jasná hvězda, dokonce není ani nejjasnější v souhvězdí. Jde o optickou dvojhvězdu. Že to, co tady tvrdím je všechno jen zdánlivé, že večer nevylézají andělíčkové a nerozsvěcují je. Kozoroh jako souhvězdí „téměř žádné jasné objekty nenabízí. Výjimku tvoří kulová hvězdokupa Messier 30, která je od Země vzdálená 30 000 světelných let s vysokou jasností, a tedy v dosahu i slabších dalekohledů. V souhvězdí se nachází dalších 26 objektů. Většina z nich jsou ale galaxie, které nepřesáhnou desátou magnitudu. Je tam ale také jedna otevřená hvězdokupa. Takže si uvědomme, že spíš, než hovořit o souhvězdí je třeba mít na mysli jen určitý směr nahlížení do vesmíru, a co takový pohled dobře vybaveným astronomům (nikoliv astrologům) nabízí a poskytné. Jakou fantasií museli mít antičtí hvězdopravci, aby v takovém „pohledu“ viděli v tomto případě Kozoroha, s latinským označením Capricornus? To je doslovný překlad, řecké capra = koza, cornu = roh. Přitom souhvězdí nese i jméno řeckého boha lesů, pastvin, stád, pastýřů a lovců Pana. Pan se narodil s rohy, dlouhými vousy a měl kozí nohy. Podle báje se jeho matka po porodu tak vyděsila, že ho opustila.

21. ledna přichází na řadu Vodnář. Vodnář je jedenácté zvířetníkové a astrologické znamení a je to současně i souhvězdí. Jeho mezinárodní (latinské) označení zní Aquarius. Že latinské aqua = voda znají nejen akvaristé; v současné době bude v centru pozornosti od zmíněného 21. ledna do 20. února. Jen mi není jasné, jak čeština našich předků přišla na slovo vodnář. Vodník, prosím, ten je vžitý a zažitý, ale vodnář. Že by koncovka – ář (po vzoru kolář, kovář, tesař) označovalo řemeslníka, zabývajícího se příslušnou činností? Tedy osoba, zabývající se vodou, možná a dokonce i ten akvarista?

„Souhvězdí Vodnáře je jedno z nejstarších pozorovaných souhvězdí ve zvířetníku, tedy zdánlivé cesty Slunce po obloze. Znali je již staří Babyloňané. Na starých babylónských kamenech byl Vodnář zobrazován jako klečící muž, který vylévá vodu z vědra na rameně. Všechny dávné civilizace si toto souhvězdí spojovaly v různých formách s vodou, s deštěm, záplavami, mořem, dokonce i s vínem.“ Možná, že vodnář měl na starosti také ředění vína vodou – anebo že by to souviselo populárním „káže vodu, pije víno“? Nevím, jak by to časově souhlasilo, ale jen zajímavé, že v mnoha kulturách je spojován Vodnář se záplavami, dokonce bez ohledu na světadíly! Starý Egypt mu vděčil za nilské záplavy, které přinášely úrodnou půdu – ale také ničily, antičtí Řekové přisuzovali záplavy rozhněvanému Diovi, bible době ví o potopě, která proslavila Noea a dokonce i Aztékové měli svého Aquaria, vodnáře Quetzalcoatl. Nevylučuju, že nějaký současný středoevropský Vodnář měl třeba spíš než na starosti, tak na svědomí i naše povodně 1997, 2002 a 2024?

Přiznám se, že na rozdíl od Malého a Velkého Vozu, Orionu, Casiopai, Plejád – Kuřátek a Koruny (Corona borealis) ostatní souhvězdí obtížně nad hlavou hledám. Co se Vodnáře týče, v rozmanitých mapách hvězdné oblohy má co chvíli jinou podobu. Asi platí, že „Vodnář je rozsáhlé souhvězdí, jehož hvězdy nejsou příliš nápadné a nevytvářejí výrazný obrazec. Hvězdy, které ho tvoří, jsou slabší a poměrně nepravidelně uspořádané, takže nevytvářejí žádnou jednoznačnou podobu postavy. Spolu s Kozorohem patří mezi zvířetníková souhvězdí, která se dají na obloze nalézt nejhůře.“

V citacích mohu pokračovat i z jiného zdroje: Nejjasnější hvězda tohoto souhvězdí je α Aqr, alfa Aquarii, s názvem Sadalmelik anebo Sadalmelek. Sadalmelik je veleobr se svítivostí 10 000× větší než svítivost Slunce. Na obloze se však nejví jako nijak mimořádně jasný objekt, protože se na něj díváme ze vzdálenosti 1 100 světelných let. Název hvězdy β Aqr, beta aquarii, Sadalsuud, má ve svém názvu štěstí. Jeho originální název Sadan Suud znamená „nejšťastnější hvězda“, či „nejšťastnější ze šťastných“. Je to také veleobr. A stejně jako v případě Kozoroha si uvědomme, že se jen „díváme směrem k...“, a jsouce dobře vyzbrojeni, můžeme tu vidět hvězdokupy, mlhoviny a roje.

Ve vodě ještě musíme zůstat, protože na zvířetníkové misi připlouvají ryby. Ryby s velkým R, souhvězdí Ryb. Je to souhvězdí, které dávno před námi znali i v Meziříčí. Nikoliv Českém nebo Valašském, ale v Mezopotámii. Mezopotámie bývá označována za kolébkou civilizace. První sumerské obyvatelstvo se v Mezopotámii objevilo na přelomu 4. a 3. tisíciletí př. n. l. Ve starověku byla rozdělena na severní Asýrii a jižní Babylonii. Souhvězdí Ryb lze nalézt na „nebeském rovníku“, což znamená, že je alespoň „jedním voříčkem“ pozorovatelné z jakéhokoliv místa na Zemi a celé je viditelné severně od 65° jižní šířky. Při pohledu na noční oblohu jsou Ryby k nalezení mezi Vodnářem, Andromedou, Pegasem, Trojúhelníkem (Triangulum) a Beranem. Latinské označení zní Pisces. Pisces, jak bude dále zmíněno, je také název systematické jednotky, třídy (nadtrídy) vodních obratlovců, ryb.

Jako v mnoha dalších případech, i tady sehrála jistou úlohu i pověst, v tomto případě z mytologie starých Řeků. Nezbyvá, než po ní sáhnout: V dávných dobách se stala na Olympu pozoruhodná událost. Když Zeus a ostatní olympští bohové dobyli vítězství nad giganty, matka gigantů Gaia, bohyně Země, porodila ještě hrozivějšího netvora Tyfona. Gaia doufala, že netvor, kterého zplodila, se pomstí drzým bohům za příkoří spáchaná na gigantech. Když se příšera znenadání vztýčila ze země a vrhla na Olymp, bohy zachvátila hrůza. Dali se na útěk a vzali na sebe podobu nejrůznějších zvířat. Zeus se proměnil v berana, Héra se proměnila v krávu, Artemis v kočku, Ares ve vepře, Hermés v ptáka ibise. A bohyně lásky Afrodita, aby se zachránila před netvorem, stala se rybou a skryla se pod vodou. V rybkou se proměnil i Afroditin syn, maličký Eros. A aby neztratil jeden druhého v prudkém proudu, svázali matka a syn své rybí ocasy stuhou. Jako připomínka této události zazářilo na obloze souhvězdí Ryb. A zatímco grafickou podobou Vodnáře jsou dvě vlnkované čáry, grafická podoba Ryb, jejich zjednodušený symbol, vychází z této pověsti: dva svázané obloučky.

Je jasné, že nejbližšími sousedy Ryb – souhvězdími i zvířetníkovými znameními – jsou Vodnář a (vzpomeňte si na začátek tohoto cyklu) Beran. Tím, že je tradičně vymezena délka „vlády“ ve zvěrokruhu, mají Ryby jistou výjimku. Je jim vymezeno období mezi 21. únorem a 20. březnem. Už první pohled na toto časové rozmezí vás upozorní, že mají vymezeno jen 28 dní, nejedná-li se o „olympijský“ rok, ergo o rok přestupný. Jednou za čtyři roky se Ryby mohou těšit z devětatřicetidenního pobytu ve Zvířetníku. Nejjasnější hvězdou Ryb je η Psc, éta Piscium, Alpherq.

Z putování po nebeské báni (jaká to je nadsázka pro nekonečný vesmír!) se vrátíme na pevnou zem. To pevnou třeba vypustit, protože až na absolutní výjimky (lezci) se ryby na souš moc nehrnou.

Ale začněme pevnou zemí, tak pevnou, že dokonce skalnatou, horskou. V takovém prostředí se pohybují zvláštní kozy, kozorožci horští neboli alpští. Živočichové (*Animalia*), strunatci (kmen *Chordata*), obratlovci (podkmen *Vertebrata*), čtyřnožci (nadtrída *Tetrapoda*), savci (trída *Mammalia*), sudokopytníci (řád *Artiodactyla*), turoviti (čeleď *Bovidae*), totiž kozy a ovce (podčeleď *Caprinae*) z rodu koza (*Capra*; v jeho případě z druhu *Capra ibex* L. – kozorožec horský). Pokud vám připadá, že těch zvířat je nějak mnoho tak vězte, že jde o systematické jednotky, od nejvyšší po – nikoliv nejnížší, ale po druh, v tomto případě druh kozy. *Capra hircus* L. je koza domácí (od té bílé z Podšumaví, např. z Bílska, až třeba pro schwarzwaldskou; takové jsem jako kluk pásal v Krušných horách nad Nejmkem). Kozorožci žijí ve třech subspeciích (rasách, poddruzích): alpské, sibiřské a nubijské. Odlišné druhy jsou kozorožec kavkazský (*Capra caucasica*) a kozorožec pyrenejský (*C. pyrenaica*). Nemyslím, že by některá z těchto koz byla předobrazem astrologického/astrologického Kozoroha, shora zmíněného Capricorna. Prostě se tu sešla vnější podobnost (rohatý a „fousatý“ subjekt). Protože se ale snažím namíchat mezi hvězdopravecká povídání trochu přírodopisu, tak jsem té příležitosti zneužil. Použil. Samci (kozlové) bývají vysocí asi 1 m (v kohoutku), a dlouzí kolem půldruhého metru, délky těla 1,2–1,7 m, a mohou mít hmotnost i více než 140 kg. V letním šatu jsou šedaví, v zimě tmavě zhnědnou. Samice jsou menší a hlavně, nemají nápadný vous pod bradou, který je, čím jsou samci starší, tím delší. Co do rohů mají je samci třeba až 1 m dlouhé, zahnuté; samice, třebaže také rohaté, je mají mnohem menší. Býložraví kozorožci využívají skal jako útočiště, za potravou sestupují do nižších poloh, k napajedlům. V 19. století jim téměř hrozilo vyhubení; teď jsou populace vyvážené a v Evropě jich žije kolem třiceti tisíc. Svěho času se někteří lesníci či majitelé honiteb pokoušeli o introdukci např. do Vysokých Tater. S Vodnářem, resp. s vodnáři to bude po zoologicku či biologicku obtížné. Asi nezbude, než zmínit organismy striktně vázané na vodu: Od okřehků po lekníny mezi cévnatými rostlinami, a všemožnou řasovou a sinicovou žoužel, která znemožňuje nebo obtěžuje koupání v našich stojatých vodách – jako jsou např. taková sinice *Aphanisomenon flos* – aquae nebo vláknité sinice zrodu *Anabaena*.

Vodní svět je natolik pestrý, že se mu věnuje dokonce samostatný obor, hydrobiologie. Měl jsem mezi nimi řadu kolegů, od spolužáků až po profesory, a jejich terénní základnu v Blatné u rybníka Velký Pálenec jsem celé outlo využíval a hodně se tam naučil. Hydrobiologové, tedy taky jacísi „vodnáři“ se zabývali hlavně planktonem a částečně i bentosem (ve vodním sloupci nebo v bahně žijícím organismům); když se tak dívám na mostecké jezero, tam by už teď měli hydrobiologové žně.

Mezi chlupaté „vodnáře“ patří i bobři, ondatry a možná i nutrie. Na Vltavě nad Prahou, dokonce na jejím jižním okraji, se usadila kolonie místních vodnářů – bobrů, kteří tady vesele kácejí jednu vrbu za druhou. Jiný „vodnář“ je dozajista ondatra, *Ondatra zibethica*. To je Severoameričanka, kterou dovezl (dal dovězt) z původní vlasti na rybník v Dobříši Josef Jeroným, hrabě Colloredo – Mansfeld. Stalo se tak právě před 120 lety, v roce 1905, a vysazeno bylo 10 párů, které se natolik rozmnožily, že už v roce 1914 byly jako „pižmovky“ známy z mnoha míst v Čechách. V nedávné současnosti mně, jako správci, rozežiraly, resp. navrtávaly břehy rybníků ve Štiřínském parku, a ani neděli nedržely.

Je jasné, že by k vodnářům měly být zařazeny i všechny ryby. Ostatně, mají také svůj vědní obor, ichtyologii – s výjimkou Ryb s velkým R, o které se stará astrologie a snad i astronomie. U astro – oborů jsou Ryby (suhvězdí, zvířetníkové znamení) označovány latinským výrazem *Pisces*. *Aequieis inclusum* *Piscibus annum zaznamenat* Ovidius ve smyslu, že Slunce skončilo rok vstoupením do znamení Ryb (na začátku jara). *Piscina* je rybník, *piscator* rybář, *piscinarius* rybníkář.

Výrazem *Pisces* označuje ichtyologie třídy čelistnatých vodních obratlovců, majících ploutve a dýchajících v dospělosti žábami. Kategorie *Pisces* je nadtrída, která bývá v češtině označována jako ploutvovci. Kdybychom se rybám (živočichům) chtěli věnovat víc, potřebovali bychom celoroční TEMA a stejně by asi nestačilo. Tak třeba jen to nejhrušší dělení rozlišuje jednak mořské a jednak sladkovodní ryby, stále a tažné (úhoři, lososi). V jejích rámci existují ryby anadromní – táhnou z moře do sladkých vod (jako lososi a jeseteři) a obráceně, ryby táhnoucí na výěr ze sladkých vod do moří jsou katadromní (úhoř říční, například). Vezměme v potaz třeba tvary rybích úst nebo ocasních ploutví: Ústa mohou být horní (ouklej), konečná (kapr), spodní (ostroretka stěhovavá), vysunovatelná (sací – cejn), chňapací (štika) a další. Nebudu se do dalšího pouštět, s rybou máte jistě zkušenosti i co do anatomie; když ne jindy, tak o Vánocích. Mně na rybách an sích (hezky po česku) zaujímá i to, že ne všechny jsou odkázány jen a jen na vodu. Na mysli mám lezce a lezcovité „ryby“. A možná i lezouny. Lezouni jen v kritických situacích: jestliže jejich vodní prostředí vysychá, dokážou se pomocí ploutevnických ostnů a skřelových výrůstků dostat do příznivějšího prostředí. Vodního, dozajista. Lezouni jsou z východní Indie a jižní Číny. Lezci mají větší území k dispozici, tropickou Asii, Afriku i Austrálii, kde žijí v brakických vodách. Ti mají prsní ploutve tak svalnaté, že je mohou použít i při lezení na suchu. Na suchu se živí hmyzem a tím, co po odlivu zůstane po ruce (po ploutvi). Lezci lezou nejen po suchu, ale i po kmenech a větvích. Když se cítí ohroženi, zahrabou se rychle do bahna. Aby měli přehled o situaci, mají tzv. žabí oči; ty jsou uloženy na svrchní straně hlavy.

Jiným rybím extrémem jsou letuchy. Ty asi znáte z rozmanitých vyprávění, když přeletovaly nad plouvající lodí. „Let“ (spíš skok) jim umožňují zvláštní prsní ploutve. Není to „pravá“ létající ryba. Tou je letoun měkkoploutvý, ryba, která spolehlivě uletí i vzdálenost desítek metrů, v unikátních případech i 200 m. Prsní ploutve má uspořádány do podoby křídel; plave v hejnu těsně pod hladinou a v případě nebezpečí zrychlí plutí, a nakonec vyskočí nad hladinu (někdy až 4 m vysoko). Řekněte – dokážou to i astrologové Ryby?

Pro úplnost je třeba závěrem připomenout, že rozmanité prameny uvádějí mezi zvířetníkovými objekty i souhvězdí Hadonoše (*Ophiuchus* – to je po latinsky). Je to souhvězdí ležící na nebeském rovníku a prochází jím ekliptika a tím pádem zvyšuje počet zvířetníkových znamení na třináct. Klasických 12 jsme právě s časopisem TEMA probrali, a ocitli se nad/před „novým“ rokem. Před námi by bylo zase znamení Berana, a protože nás čeká optimistické jaro, třeba i ve znamení Beránka. Ale to bude až 20. a 21. dubna, o Velikonocích.

Naše mudrosloví po ročních obdobích a opět s Václavem Větvíčkou:

Jaro

Úsloví, přísloví, pranostiky a prognózy – zkušenosti našich předků

Vlivem periodika TEMA, jehož jsem se v minulosti stal jeho naplaveným údem, a zejména vlivem předchozího 2024. roku jsem se stal i příznivcem návratu k antickému Novému roku a Březnovým Idám. Cestovali jsme časem ruku v ruce se Zvířetníkem, a začínali dokonce ne 1. března, ale jarní rovnodenností. Já letos, vzhledem k termínům redakce periodika TEMA, zkusím porušit všechna pravidla a pro 1. číslo ročníku 2025 zvolím jako výchozí celý březen, duben a květen. Prostě jarní měsíce. Tak trochu v podvědomí mám slova Mirka Horníčka, Mistra Miroslava Horníčka, stran letopočtů a jejich zapamatování. Měl jsem tu čest čas od času zavítat do jeho domácnosti, a tak se mám za pomazaného. Pan Horníček na tom byl, co do historie a letopočtů podobně se mnou. Říkával, že si žádný letopočet a datum nepamatuje, jedinou výjimkou je datum 14. března 1631. Na doplňující otázku, cože se tehdy událo a přihodilo, měl okamžitou odpověď: „*Jo, to už si nepamatuju.*“ Podobně byl mistrem v rozmanitých bonmotech a úslovích. Vzpomínám si na jeho odpověď na záladnou otázku: „*Kotí se mi kočka. Mám obavy, aby se mi nepřekotila.*“ Mistr H. velmi krásně odpověděl: „*O překocení kočky nemůže být ani řeči. Dbejte jen, aby se nekotila překotně.*“

To všechno se mi honilo hlavou nad volbou tématu pro letošní TEMA. Volba nakonec padla na rozmanitá úsloví a přísloví, spjatá s životem našich předků z časů, kdy svět byl ještě v pořádku a pohromadě, a jedinými, třebaže periodickými událostmi, které do jejich života zasahovaly byly ty, které ovlivňovaly jejich, převážně zemědělský život. Impulsem k tomu mi byly zápisky mého stejnojmenného dědečka Václava Větvíčky, které si dělal v Pojizeří v letech 1888 až 1914 a pak skvělá sbírka klimatologa Dr. Jana Munzara „Medardova kápe“.

Už březen je dočista úrodný na rozmanitá úsloví, jako třeba svatotomášské sedmé: *O svatém Tomáši sníh bředne na kaši (7. 3. – Kde by se ale v roce 2025 vzal sníh? To jsem uvažoval ještě v prvních lednových dnech).* Naprosto dominantním v průběhu celého **března** je to řehořovské, dvanácté. Však ho jistě znáte všichni: *Na svatého Řehoře led pluje do moře, žába hubu otevře, čáp letí přes moře a šelma sedlák, který neoře.* Sedlák nemusí být jen šelma, někdy byl také líný, a Řehoř sám se leckdy zjevoval jako Záhoř. Kupodivu v plném znění je citované úsloví uvedeno až v roce 1852 v díle F. L. Čelakovského. Předtím podobné pranostiky a průpovědky byly krajově roztržštěné a spíše jednotlivé: Tu zmiňovaly žabu, ondy zase čápa, ale líného sedláka skoro všude. Odvíjelo se to od staré zkušenosti se začátkem jarních polních prací.

V roce 1890 si dědeček zapsal k 12. březnu:

„Zamračeno. Tajе. Po škole jsem byl na poli. Cesta špatná, pole zelené, ale močál hotový. Ve čtvrtek 12. 3. **1891**: Chladno, silnice bílá, místy kousky ledu a špinavého sněhu. **1892**: sobota a vánice. To v neděli 12. 3. **1893** bylo krásně (a dál pokračoval záznam ze školní schůze – dědeček učil na venkovské škole v Paceřicích u Turnova). **1894**: v noci pršelo, teplo, zataženo. **1895**: jasno, vítr, nemrzne a taje prudčeji. Čtvrtek **1896**: bílo, drobně chumelí, sedláci vozí na pole močůvku. **1897**: Slunce zápasí se sněhem. Zvítězilo. Pěkný den, všude slyšet zpěv pěnkav, špačků a skřivanů. Stromy mají pupeny. Sobota, 12. 3. **1898**: letošní zima byla mírná, sněhu málo, mlhy, foukalo. Utekla ta zima, je možné, že již přijde jaro, dnes velmi pěkně, včely se vyprášily. **1899**: velmi krásně, byl jsem u včel, medu hojně. **1900**: chladno a nevlídno. Prořezávám slívy. **1901**: metelice, návěje. **1903**: unyle. **1904**: zamračeno. **1905**: pěkně, včely se práší. **1906**: blátivo. **1907**: – 6° Raumura. Sanice. **1908**: špaček hnízdí na lípě, bledule. **1909**: taje, zamračeno, prší. Slyšel jsem poprvé špačka. **1910**: pěkně, jasno, krmím včely. **1911**: slunečno. **1912**: chladno, jasno.“ Všimněte si: Za 12 let ani slůvka o čápech a líných sedlácích...

Další významné březnové datum je to svatojosefské, 19. března. I tady se zobrazuje počasí: *Nenajde-li led Matějova pila (24. 2.), najde ho Josefova širočina*, protože svatý Josef přichází s pantokem. *Na svatého Jáchyma, skončila se již zima (20. 3.)* a nakonec: *Panny Marie zvěstování sice ještě zimu nevyhání (25. 3.), ale dále je „prognosa optimistická“: Svítí-li Slunce na den Zvěstování, bude úrodný rok a Padá-li na Zvěstování déšť, urodí se rež (žito).*

Před námi je aprílový měsíc. **Duben** po našem, jako je po našem i březen – měsíce svým názvem „dendrologické“, věnované stromům. Ale tak jako je duben dubový, je také aprílový v přeneseném slova smyslu. Aprílem se nevyvádíme jen my, ale i on nás vyvádí. Navíc je jeho jméno (aprilis) jakousi číslovkou: Aprilis z *aporos* = druhý, další (po prvním březnu) a jako substantivum, podstatné jméno mužského rodu, je **aprilis** právě označením dubna i v latině nejen! To by bylo, aby tak škádlivý měsíc nepřinášel mnoho rozmanitých úsloví, pranostik a div ne prognostik. Nad jiné, mně osobně nad ostatními vyčnívají datum tzv. svatojiřské (24. dubna) a dva vágní, k jednomu dni nevázané pranostiky: Ta o dubnovém sněhu a hnoji, a ona o fialkách po bouřce. Nejvýraznější je asi to Jiřikovské datum. *Na svatého Jiří vylézají hadi a štíři*, následované konstatováním, že *na svatého Jiří rodí se jaro*. Vycházejí (obě úsloví) z nástupu teplého období, teplých časů, za kterých „ožívají“ i studenokrevní živočichové. Jako profesi částečný zahradník vím, jak je důležitá vlaha, zejména ta, co se pomalu rozpouští, pomalu taje. Potvrzuje to úsloví: *Sníh dubnový jako mrva pohnojí*. Ve svých různých zahradních profesích jsem v takové dny vycházel s uhlířskou lopatou, a házel sníh na záhony, aby tam pomalu tál.

Nikoliv se sněhem, ale s jarními bouřkami souvisí i tvrzení: *Jak prvně zahmí, fialka už nevoní*. Nezávisle na Janu Munzarovi, který se k vysvětlení vztahu bouřek a fialek také vyjádřil, jsem nabyt přesvědčení, že jde o záležitost ryze botanickou. Záhy zjara rozkvétají (a do daleka voní) violky vonné, *Viola odorata*. Zkrátka fialky an sich. Jejich čas ubíhá den za dnem a dozajista se tu sem, tu tam objeví bouřka a hrom. Jenže koncem dubna už violy vonné pomalu dokvétají a nastává čas violek lesních (*Viola reichenbachiana*), resp. violek Rivinových (*V. riviniana*). Ani jedna z nich nijak výrazně nevoní, voní-li vůbec. A jsou, co zbarvení květů světlejší. S tmavě fialovou barvou vonných fialek se nedají ani srovnat.

A vůbec: Proměnlivé dubnové počasí, pravé aprílové, je patrně příčinou toho, že k jednotlivým dnům je málo rčení. Konečně dubnové aprílové počasí potvrzuje i dědečkovy zápisky, kdy třeba v roce 1890 na sv. Jiří (24. 4.) sázeli brambory (vysadili 5 pytlů) a v roce 1892 byla taková zima a lilo, že v kostele byl na mši sám. 1895 bylo krásně teplo, angrešty a třešně měly na květ a poprvé po zimě dědeček ráno ve škole nezatopil. Dva roky na to hustě chumelilo a lidé se pro metelici vraceli z polí. Na sv. Jiří 1898 rozkvétaly třešně, v r. 1899 byl mraz.

Třetím v tomto podivném jarním kvartále, ale nikoliv vzadu byl a je **květen**, máj. Začíná „agrotechnickou“ lhůtou, vyháněním koz. Po březnu, kdy jsme lezli za kamna a dubnu (ještě tam byli) přišel čas na poslední práce a první pastvu koz (v háji). Kdyby přece jen ještě zasněžilo, znamenalo by to *hodně trávy* a byl-li by máj studený, v stodole bylo lze očekávat ráj. *Studený máj, v stodole ráj a májová vlažička zaručí, že travička poroste.* Ostatně *V máji nemá ani pastýřova hůl oschnout a májová kapka platí nad dukát.* Fenoménem v květnových pranostikách jsou Zmrzlíci. Ledoví muži, Pankrác, Servác a Bonifác. A ruku v ruce s nimi i „počuraná“ Žofka, 15. května. Shrnutí to bylo do pořekadla *Pan Serboni, páli stromy.* Jakkoliv zní pranostiky spojené s ledovými muži starodávně, objevují se v češtině až v 19. století. Zahradníci na ně ale věří a nedají dopustit. V Botanické zahradě UK jsme nikdy nestěhovali subtropické rostliny ze skleníků dřív, než po 15. květnu. Na příčinách pravidelného příchodu ledových mužů se zamýšlelo (a přelo) mnoho meteorologů a klimatologů. Teorie o rozpouštění arktického ledu je už patrně opuštěná. Existuje řada jiných vysvětlení až po cirkulační proudění a statistické rozbory, kdy k podobným jevům dochází. Zmrzlíci s přesností nad 50 % přicházeli, ale jen zhruba do roku 1840, od té doby pravděpodobnost poklesla pod 40 %. Žofčin svátek (15. 5.) už spíš než před chladem varuje před deštěm, který sice pole zalije, ale také *švestky ubije.*

Co na závěr?

Dalších květnových pranostik není mnoho, jsou spíše vázány k svatodušním svátkům. Ty jsou, jak známo, pohyblivé (jako ty velikonoční) a vázat k nim jakoukoliv pranostiku je nejisté. Pomněme jen, že svatý Urban (25. května) je *studený pán*, ale vážou se k němu vinařské prognosy: *Urban krásný, vyjasněný hojným vínem nás odmění.*

Jenomže! Slyšeli jste někdy něco o malých ledových mužích? Věze, že připadávali na svátky Filipa a Bedy, 26. a 27. května, a zatímco Filip zůstal zachován (26. 5.), Beda, Bedřich se urychlil na začátek března (1. 3.). Jan Munzar k tomu poznamenal: I koncem května se po jasném dnu mohou dostavit chladné, ba mrazivé noci, nejčastěji kolem 26. a 27. května – a na ty připadají „malí, ledoví“. Potvrzuji to i Slováci: „Dokial Urban z pece nesleze, nebude tepla!“ a teprve „Po svatém Urbanu mraz neuškodí džbánů.“

Věřím, že to platí i pro mostecké vinice, na jejichž produkty jsem v čase svého působení v pražském Podskalí rád do vinotéky v Podskalské ulici, kousek od Botanické zahrady UK, často zavítal. Když jsem tento text připravoval, neměl jsem ani tušení, jak dopadne konec tohoto „kvartálu“ provázený pranostikou „Studený máj, v stodole ráj“ a jen jsem se obával, aby ten chlad nepřetekl do června. To víte: „Červen studený, sedlák krčí rameny.“ Tak příště!

TEMA 2/2025

Naše mudrosloví po ročních obdobích a opět s Václavem Větvíčkou:

Léto

Úsloví, přísloví, pranostiky a prognózy – zkušenosti našich předků

Na řadě jsou červnové (nejen dny)

Na jaře jsem končil váháním nad suchým či mokřým májem a obavami z možného studeného června. Přidám další obavu, v době přípravy tohoto textu už z části prožitou: Na Velký pátek roku 2025 pršelo. A já si pamatuju ještě ze svých telecích let na úsloví, prognosu a pranostiku: *Prší-li na Velký pátek, bude žiznivý rok.* Tak se nechme překvapit...

Podivný nadpis vyplývá z mého dočtení se, že někteří naši předkové říkali červen až červenci. Vlastní červen byl pro ně malým červnem. Asi proto, že byli příznivci spojení června s červenou barvou zrajících plodů, a ne s červy.

Čeština je úžasný jazyk! Vždyť dokáže jen koncovkami vyjádřit „postavení“ objektu: Vezměte si Hrad a Hradec, Týn a Týnec – ale taky Kácov a Kácovec. Koncovka –ec zpravidla prozrazuje, že to je mladší objekt, menší sídlo, než byl třeba Hrad a Týn. Nebo hrad a týn. A stejně tak prozrazuje i velikost: Týn byl velký, Týnec je menší, mladší. A v této souvislosti věru nevím, jak k tomuto jevu došlo v případě června a července. Pravda, červenec je mladší než červen. Ale že by byl menší? Přinejmenším je o jeden den delší než červen... Naštěstí to může trápit jen nás, Čechy. Poláci využili kvetení lip (lipiec) a ostatní národy vzaly za vděk nejčastěji římským císařům (Juliu a Augustovi) a jim zasvěceným měsícům.

Červnové dny (i ty maločervnové – či právě ony!) jsou mnou spojeny s podletím. Skoro bych napsal s Podletím, tak si ho (je) považuju. Vždyť do něj spadají takové dny a svátky, jakým je zejména ten Medardův. Můj velký inspirátor v tomto oboru, klimatolog pan doktor Jan Munzar, mu věnoval dokonce celou knížku, kterou nazval *Medardova kápě*. Já vyhlížím medardovské dny (od 8. června výše) se stejnou nejistotou co přinesou, jako ty kolem ledových mužů. Medard ovšem zdaleka není sám, který vstoupil do mudrosloví našeho lidu (jak říkal už F. L. Čelakovský). 15. června přistupuje sv. Vít, kupodivu také nejčastěji spojovaný se srážkami: „*Prší-li na svatého Víta, prší pak 31 dní*“, a zejména Jan Křtitel (24. červen) a Petr s Pavlem (29. června). Nejznámější je medardovské spojení s dalším obdobím, zejména následujícími 40 dny nebo 6 nedělemi (týdny). Vinaři, či spíše vinohradníci učinili ovšem zkušenost jiného rázu: „*Medard nemá mrazů více, by nezmrzly nám vinice*“. Jsem zvědavý, zda to platí i pro vinice na Mostecku. Medardovskou pranostiku označil dr. Munzar dokonce za nejpobornější a nejznámější z celého roku, a připomíná, že ji citoval i letopisec Rožmberků Václav Březan: V roce 1582 zaznamenal „*Dne 8. junii, jinak den sv. Medarda, kterýž deštěm vládne, byl ten den jasný a bez „deště*“. V zápiscích mého Pojizerského dědečka stojí za zmínku počasí vždy z 8. června a po několik následujících dní.

„1890 Zima, zataženo; další dny slunečno, ale chladno. To je červen!“ – poznamenal si dědeček. „*Na slunci milo; tepleji, zataženo, chvílemi prší; zrána krásně o polednách prší, začínají se sušit sena; z rána prokouklo na chvíli slunce, od půl 12 prší stále; dále chladno, to je smutný červen!*“. Tedy jen v roce 1890 bylo „medardovsky“ mokro.

„1891 Od Krásně, vedro, vše bují... až třeba po „Zima, zataženo, vítr od západu, ve škole je 12. st. R“

„1892 Pěkně, ale veliký vítr; krásně trochu vítr; krásně vítr severní; 7 bouřek, nejhorší v neděli ráno, udeřilo 3x.“

„1893 Velmi krásně, ale vítr; krásně vítr méně prudký; je sucho veliké.“

„1898 celý týden krásně, bez mraků.“

„1899 Mží i prší, pěkně, ale chladno; pošmourno, sprchlo.“

„1900 Deštík a pak mnoho dní krásně.“

„1901: Vedro, krásný tichý déšť – po měsíc zde nepršelo.“

„1902 Chladno, zamračeně prší celý den.“

Nevybíral jsem, zaznamenal den po dni, týden po 8. červnu, rok po roce – ovšem s tím, že záznamník je značně „brožovaný“ a že po roce 1893 následoval list z let po roce 1898. Nicméně, že by v náhodně „otevřených“ letech bylo po Medardu deštivo jsem nezaznamenal.

Výrazným datem je i 24. červen, den svatého Jana Křtitele. Dr. Munzar zaznamenal hned 32 pořekadel a pranostik. Od „**Na svatého Jana otvírá se k létu brána**“ snad až po „**Od svatého Jana běží slunce již k zimě!**“ Svatý Jan otvírá zase zimě dveře. Inu – je po letním slunovratu, podle mne „odvratu“. Co do délky dne se slunovratem dozajista souvisí právě ta jeho délka: Na svatého Jana noc nebývá žádná. No – žádná! Musí jí stačit necelých 8 hodin, ale ještě to nejsou severské „bílé noci“. Den je v té době dlouhý 16 hodin! Třeba si jen uvědomit, že je „prodloužen“ pocitově i soumraky a svítání.

Občanský soumrak je dán tím, zda je ještě po západu slunce možno konat venkovní práce. **Astronomický soumrak** nastává od chvíle, kdy se na obloze objeví první slabší hvězdy. A kdy tedy začíná **klimatické léto** – to astronomické, ne pocitové? Je to různé, podle zeměpisné polohy a nadmořské výšky. Z Prahy – Klementina uváděl dr. Muzar rozpětí od nástupu 21. května do konce 14. září, tedy 117 dní, zatímco v nadmořských výškách kolem 500 m je ono rozpětí 25. června až 22. srpna, a přidává, že vzhledem ke skutečnosti se na našem území v polohách od 1 000 do 1 300 m n.m. klimatické léto vůbec neobjevuje. Klimatické léto totiž nastává, když průměrné denní teploty jsou vyšší než 15 °C.

U nás botaniků (a hlavně zemědělců) se klimatické léto obvykle označuje jako **vegetační léto** (Nezaměňovat s vegetační dobou!). Pak tu je ještě v záloze tzv. **fenologické léto** v čase mezi kvetením černého bezu a trnovníku bílého (akátu) do sklizně ovsu. Někde musím vystrachat Příručku pro fenologické pozorovatele, protože řadu let jsem se k nim počítal a spolupracoval s Hydrometeorologickým ústavem. Ještě přidám nikoli jako kukaččino vejce, ale jako pranostiku: „**Kuká-li kukačka o svatém Janě, bude drahota.**“

Lidová botanika (aniž si tak říkala) znala *svatého Jana koření* i *Svatojánskou bylinu* – třezalku tečkovanou, *Hypericum perforatum*, protože kvete právě kolem 25. června, svátku sv. Jana Křtitele, a *Víno svatého Jana*, dnes rybíz červený, *Ribes rubrum*.

Přesto, že na to jsou dva, Petr i Pavel nepřinášejí poslední červnoví svatí příliš mnoho pořekadel a pranostik. Možná opisují od Medarda „**O Petru-li prší, třicet dnů déšť se nevyprší, ale bude taky hodně myší.**“ Jisté je, že v posledních červnových dnech je možné očekávat zlom v dosavadním průběhu počasí.

Léto budiž pochváleno!

Dovolil jsem si uloupit či opsat známý „Šrámkovský“ povzdech i či poznatek...

Já mám spojený červenec s prázdninami a jejich začátkem či otvíráním. Další škola byla v nedohlednu! Nevím ale, jakou shodou okolností mne „postihla“ profese, díky níž jsem mohl celou aktivní službu mít v době prázdnin hlavní pracovní sezonu – a vice versa, v čase hlavní pracovní sezony (venku, v přírodě) jsem měl vlastně prázdniny. Byly to časy hlavního sběru dat pro zpracování během zbytku roku. Ale kdyby jich nebylo, co by se zpracovávalo? A tak jsem chodil terénem nebo jezdil na různých přibližovačích a mapoval, např. nosem. V čase, kdy jsem pracoval na rozšíření růží, jsem měl nejraději růži vinnou (*Rosa rubiginosa*) nebo oválnou (*R. elliptica*). Voní intensivně po jablkách – ale ne v květech, ale ze žlázek na listech. Stačilo jít nebo jet s otevřeným nosem a jak do něho brnkla vůně jablek zastavit a chodit dokolečka tak dlouho, až jsem „pachatelku“ – zdroj vůně našel. V případě růží planých! To byl čas okolo poloviny července, tedy mezi „holkama“, svátkem svaté Markéty (13. července) a svatě Anny (26. července). To jsou významné svěťce, ale ne z religiozního hlediska, ale čistě fenologicky, klimaticky a vůbec co do prognos, predikcí a předpovědí.

Svatou Markétu jsem v kterémsi své knížce označil za známou vrhačku zemědělským nářadím. Jen si vzpomene: „**Svatá Markyta, hodila srp do žita.**“ Dlouhá desetiletí, ale i staletí platilo, že o svatě Markétě začínají žně žita. Ale to je možná jediná pozitivní předpověď, kterou Markéta přináší – a platí spíše jen v nížinách; ve vyšších polohách se ženci do žita dostanou i o 2–3 týdny později. Většina Markétovských pořekadel a pranostik se spíše věnuje deštům a bouřkám. To druhá červencová svatá, Anna, je po stránce spolehlivosti jistější. „**Svatá Anna (26. červenec) chladno zrána.**“ Já mám od dětství (ale kde jsem to sebral nevím) v hlavě uloženo, že svatá Anna umlčuje ptáky. Zkuste si to odpozorovat. I druhé snůšky už jsou zpravidla vyvedené, a tak není proč hájit okřesek, hnízdiště, region. Jako dítě jsem si to umlčování představil nějak tak, jak se v kostele zhasínaly na oltáři svíčky: Na dlouhou tyč je nasazena taková kapucka, trychtýřek. Při rozsvěcování z ní čouhá knůtek s plamínkem, při zhášení se ta kapucka položí na plamen a on bez přístupu vzduchu zhasne. A já jsem si představoval, že ta Andula chodí po venku s obdobným inštrumentem, a zavěsí ho na ptačí hlavičku – a je ticho.

Za polovinou července má svátek svatý Kamil, o kterém se tvrdí, že v jeho den má slunce největší sílu. Proč ne, „**Když dne ubývá, horka přibývá**“. K horku si ještě přidejte parno, vedro a dusno, tedy období tzv. psích dnů, caniculares; prázdniny, kanikuly po nich zůstaly. Ty souvisejí s východem Psí hvězdy, Siria ze souhvězdí Velkého psa (*Canis maior*).

Čas létavic a odletů

„Srpen má nejkrásnější počasí v roce“ – tvrdí odborná i beletristická literatura. Potvrzuju to, jako někdejší vodák: Na řeky jsme vyráželi právě v prvních srpnových dnech. Přidávám hezké pořekadlo: „**mlhy na řekách a potocích (doplňuju i rybnících) v srpnu zvěstují trvalé teplé počasí.**“ Ověřil jsem si to při práci na Třeboňsku, kde jsem používal klasického Pionýra, Jawu 50 ccm. To je malý motocykl, a když jsem se v podvečer vracel z terénu, válely se už přízemní mlhy. Na cestu jsem neviděl, obraz končil u předního kola, jezdil jsem po paměti, nad rozlitou hladinou mlhy jsem se od pasu výše vznášel jako Deux ex machina, „pán z lokomotivy“.

Srpen není bohatý na velké svátky a svěťce, mne stačí pánové Vavřinec a Bartoloměj. Zvláště onen Vavřinec; však víte: „**Ha ty svatýj Vavřinečku, stojíš na pěknym kopečku.**“ Na svatého Vavřince (10. srpna), vrcholí každoroční perioda Perseid, létavic, meteorologických rojů známých či pojmenovaných Slzy svatého Vavřince. Zavrtal jsem se do stohu slámy a půl noci sledoval, jak létají a hasnou, a počítal je. Kolik? To už dávno nevím, ale šlo-li to, tak každoročně. 24. srpna by měli mít svátek všichni Bártové, Bartošové a Bartoníčkové. Ale hlavně ten pravý, svatý Bartoloměj, pasovaný mnohdy mezi patrony vinařů: „**Krásno-li o Bartoloměji, vinaři se smějí.**“ Pravda je, že „**Od svatého Bartoloměje, slunce již tolik nehřeje**“ a že „**Bartoloměj svatý, odpoledne krátí**“. Mne zaujal v knížce dr. Munzara tento pranostikový a zkušenostní rým: „**Fouká-li na Bartoloměje z Moravy, vorej sedláčku pomali, fouká-li na Bartoloměje vítr z Čech, pak si, sedláčku, s oráním pospěš**“. Což dr. Munzar „meteorologicky“ vysvětlil: „*Při větru od východu jde asi o anticyklonální konstelaci, a ta udrží pěkné počasí. Fouká-li od západu, přináší nástup deštivého cyklonálního počasí, které může pole rozbahnit „k nepotřebě“.*

V nadpisu kapitoly jsou vedle létavic i odlety. Za tím jsou skryty jedny z mých nejoblíbenějších ptáků, svišťouni, rorýsi. Každý rok na ně čekám, až se na jaře objeví. Víím, že jaro asi otvírá budníček, ale to právě nastává až přiletem rorýsů. Letos to bylo 30. dubna, kdy přiletěli první. Přilétají jako poslední a mizí jako první. Jejich kritickým dnem je 1. srpen, někdy už den před tím. Jen jednou za můj život odlétli až 18. srpna, zpravidla to je už do srpna desátého. Jejich odlet znamená krátké dny, nevlídno a zimu. Půl roku těšení se na jejich příští přilet.

Co červenec nedovaří, srpen nedopeče.

TEMA 3/2025

Naše mudrosloví po ročních obdobích a opět s Václavem Větvíčkou:

Podzim

Úsloví, přísloví, ustálená rčení, pořekadla – jinými slovy prognózy a pranostiky. Zkušenosti lidí závislých a přírodě a povětrnosti

...a je překoceno.

Co do času a počasí, nikoliv ve smyslu páně Horníčkovy odpovědi na pořouchlý dotaz jeho čtenáře či posluchače. Ten dotaz zněl kuriosně, a Horníčková odpověď jak by smet. Čtenář: *Kotí se mi kočka.* Mám obavy, aby se mi neprekotila. Horníček: *O překocení kočky nemůže být ani řeči. Dbejte jen, aby se nekotila překotně.* I to to. Čekají nás studené kvartály, podzim se zimou, zobrazené, spíš zachycené v lidových pranostikách a prognózách, úsloví a zkušenostech. Se srpnem odlétli i rorýsi a po teplém létu se nekrátí jen sukýny, ale (především) i dny. Nehledí na rovnodennost a vydrží jim to až do slunovratu.

Svým způsobem je už jakýmsi slunovratem tzv. indiánské, po našem **babí léto**. A čas všech možných **posvícení**, těmi svatováclavskými počínaje. Než se ale vydám po kalendáři, div ne den po dni, zůstanu na chvíli u zmíněných posvícení. Tak se totiž mezi našinci označují rozmanité „podzimní“ astry,

hvězdnice z rodu Aster. Ponejvíce ty vysoké, jako hvězdnice novoanglická a novobelgická. Znalci novosvětské historie už vědí, co byla Nová Anglie a Nová Belgie. Novou Anglii, New England, bylo označeno šest členských států USA: Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island a Connecticut. Byly to původně anglické kolonie, osídlované od začátku 17. století. Nová Belgie byla staré označení Virginie, oblast, kolonizovaná převážně Belgičany. Téměř ze stejného území pocházejí citované hvězdnice, vykvétající po introdukci do Evropy a k nám, obvykle se s kvetením trefily do časů kolem 28. září, kdy se u nás držela rozmanitá posvícení, posvěcení svatováclavských kostelů – a po českém venkově se ještě dnes setkáte s jejich lidovým označením – **Posvícení**.

Září ovšem nerepresentuje jen svatý Václav. Hned toho prvního, 1. IX. je připomínán jiný, kdysi hojněji vzpomínaný svatý, Jiljí a za ním čekají svatá Ludmila a Kosma s Damiánem, Michal a Jeroným.

Klimatolog, pan doktor Jan Munzar, jehož a jeho Medardovy kápě se držím, pro den svatého Jiljí na sám začátek září připomíná, že „*začátek tohoto měsíce přináší lidem i hovadu zlé páry a mlhy*“ a naopak: „*teplé září – dobře se ovoci a vínu daří*“, případně „*jaké počasí, Jiljí ukazuje, takové bývá celý podzim*“. Hned na to, 8. září bývá připomínán Den narození Panny Marie, a to znamenalo pro naše dávné předky a pozorovatele, že „*Na Panny Marie narození vlašťovek shromáždění, Panny Marie narození – vlašťoviček rozloučení*“ a „*Od Marie narození vlašťovek tu více není*“. Já k tomu jen přidávám: jakých vlašťoviček? Protože „*vlašťovičkoví*“ rorýsi už jsou od srpna pryč – a jiříčky se k odletu ještě dlouho nebudou mít. Pravda, jen se shromažďují.

V půlce září, konkrétně k 16. IX., kdy se připomíná svatá Ludmila a kdy bych očekával, že se to pranostikami našich předků bude jen hemžit – jsou záznamy takových rčení kusé, až mizivé nebo žádné. S končícím měsícem se ovšem obvykle zchlazuje, a to znamená, že „*Na Kosmu a Daiánu (27. IX.) studeno bývá z rána*.“ Nebo „*Přijde Václav – kamna připrav*“. K tomu mám poznámku: Jaká kamna nám dovolí zelený úděl? Sympatičtější je označení této doby nejen jako babího léta, ale i jako **léta svatého Václava** ovšem s jistící podmínkou: „*Svatý Václav tady – uklízí hady*“. To jen připomínám jako protiváhu či protiklad k jarnímu svatému Jiří, za něhož naopak hadi a štíři vylézají. Babím létem nebývá označení jen klimatického či meteorologického jevu, ale i poletující pavučiny. Tu produkují pavouci druhu běžník kopretinový (někdy zvaní také běžník pocestný). V té době (obvykle v září) vylézají mladí pavouci na vyvýšená místa a dokážou přesně odhadnout chvíli pro vzduchoplavbu, využívají k tomu jev, dobře známý plachtařům, spoléhajícím na teplé vzdušné proudění, tzv. termiku, které je vynese vysoko do vzduchu. Pavučina je ve slunečném dni stříbřitá a vznášející se „*větroň*“ nápadný. Proč k tomu dochází jen za teplého konce léta či spíš za teplého nástupu podzimu bylo dlouho předmětem diskusí zoologů. Jeden z možných důvodů je ten, že v té době už hmyzožraví ptáci (vlašťovky, rorýsi a jiříčky) lovíci potravu výhradně za letu – už v tomto čase poletují někde nad Středozemním mořem, a je to tedy čas pro rozšiřování teritoria běžníků velmi příhodný a bezpečný. Kdyby to ovšem měli právě takto promyšlené...

Svatému Michaelovi (29. IX.) na paměť se připisují i shora zmíněné hvězdnice, podzimní astry, které bývají také poznačovány jako „*Michalské posvícení*“. Co do pranostik, ty si všimají takových jevů jako „*Je-li na svatého Michala den jasný a krásný, bude tak ještě po čtyři neděle a Padají-li na svatého Michala žaludy, nastane tuhá zima*“. Den na to, 30. září, je zasvěcen svatému Jeronýmovi a o tom se zachovala pořekadla typu „*O svatém Jeronýmu, připravuj se už na zimu, případně Na svatého Jeronýma, stěhuje se k nám už zima*“.

Říjen má své pořekadlové svaté: Terezie (hned dvě, malou Ježíškovu Terezičku a velkou, z Avily), Havla, Františka z Assisi, Voršilu (Uršulu) a Kordulu, a hlavně Šimona a Judu. České označení měsíce je průzračné; souvisí s jelení říjí – a ta se slovesem řvátí. S tou ostatně souvisí i název měsíce září: Nemá nic společného se zářením, ale s výrazem „za říje“, nebo lépe „za říjen“. Dr. Munzar to srovnával s malým a velkým červnem a červencem. Září, „za říjen“ je malý říjen. Velká Tereza připadá na 15. říjen a Dr. Munzar k témuž dni zaznamenal: „*Svatá Tereza nasazuje zimní okna*“ (na to se dokonce pamatuji, byla to ta vnitřní) a „*Po svatě Tereze mráz po střeších leze*“. Nezaměňovat jíní a jinovatku, která se taky za projev mrazu považuje.

V polovině října, konkrétně šestnáctého, bývaly u nás svatohavelské poutě a posvícení. Svatý Havel (16. IX.) byl oblíbeným patronem kostelů a chrámů, Havlův svátek je i v lidovém povědomí považován za zlomový, za skutečný začátek podzimu. „*Opadají-li listy ze stromů do polovice října, svatý Havel na poli zastaví práci a bude mokrá zima*“. Naopak, „*Je-li na svatého Havla sucho, i budoucí rok bude suchý*“. Svaté Voršila s Kordulou bývaly považovány za **patronky větru**. Pokud to nestihli jejich kalendářní předchůdci, tak se k Voršile a Kordule vztahuje, že „*Svatá Voršila zimu posílá (22. 10.) a svatá Voršila a Kordula větry pohnula*“. Za přelomový termín se považoval 28. říjen. Je to den zasvěcený Šimonu a Judovi, a s tím souvisejícími pořekadly: „*Šimona a Judy, zima je všude a Šimona a Judy – zima leze z půdy... kožich snezte z půdy, ... tuhnou na poli hrudy*“. A ani nepostřehnete, že „*Na svatého Šimoniše přikluše k nám zima tiše*“.

V našem zvláštním cyklu končí podzim **listopadem**. Český název měsíce je stejně jako předchozí „mluvící“. **Opadávání listů** z listnatých stromů je jev, příznačný nejen pro zeměpisné šířky se střídáním čtyř ročních období, ale také tam, kde se střídají jen sucha s dešti, suchá a deštivá období. Je to zvláštní přizpůsobení rostlin k průběhu povětrnosti. U báze řapíku listů se za příhodných (hlavně teplotních) podmínek vytvoří v pletivech korková vrstvička, která přeruší pevnost pletiv. List drží na stromě (keři) jen za pevnější vodivá pletiva. Pak stačí podzimní vír nebo silnější déšť a ani vodivá pletiva už list na stromě neudrží. Toto období bývá doprovázeno u některých dřevin i nápadnou **změnou barevnosti**. Ta je způsobena tím, že za nižších teplot se začne brzy rozkládat zelené barvivo, chlorofyl, a ostatní barviva (po celou sezonu zakrytá chlorofylem) tak vyniknou. Jde zejména o flavonoidy (antokyanidiny) atd. Zůstávají-li teploty dlouho nadprůměrné, nevytvoří se včas korková dělicí vrstvička a ani chlorofyl se nerozkládá a listy zůstávají dlouho zelené. Jestliže ale náhle udeří mráz, listy spíš zešedne a opadáva později „jako zelené“. Na to ovšem reagovala zkušenost, zakotvená ve rčení „*Když dlouho listy nepadají, tuhá zima se přikrádá. Když krtek v listopadu ryje, budou na Vánoce léta komáři*“ – situace, která nastává při nenormálně teplém listopadu; obvykle takové teplejší období není vázáno jen kalendářně na listopad, ale může zasahovat i dále, třeba až do Vánoc. Může se ale stát, že i začátkem listopadu je div ne letní počasí. Na takovou situaci reagovaly německé, anglické a skandinávské pranostiky, označující nadnormální teploty okolo 1. listopadu za Létu všech svatých. Ale pro jistotu i přidávají „*Létu všech svatých trvá buď tři hodiny, tři dny – anebo tři týdny*“.

Asi nejznámější pranostikou, spíš pořekadlem či zkušeností, je to svatomartinské o barvě jeho dopravního prostředku. Přijíždí tu na bílém koni (časné sněžení) nebo brně, případně i na strakaté kobylce. Bílý kůň svatého Martina má jistou „jarní“ paralelu v dubnu: „*Listopadové sněžení neškodí vůbec osení (týká se jen ozimů!)*“ či *Jestliže listopadový sníh dlouho zůstane, více než hnůj polím prospěje* – to je přece ono dubnové „*Sníh dubnový jako mrva pohnojí!*“ Svatomartinské prognózy a zaznamenané zkušenosti prezentují snad nejvíce pranostik. Dr. Munzar jich k 11. listopadu (sv. Martina) zaznamenal 28! Dvacet osm! Nevím ovšem, jak se bude plnit tradiční martinské konstatování „*Na svatého Martina kouřívá se z komína*“. To bude malér, až budou obcházet „komisaři“ sledující vaše komíny! Zelený úděl se ovšem může obrátit na pořekadlo „*Na svatého Martina bývá dobrá peřina*“ a nebude třeba zatápět, a poňoukat uhlíkovou stopu. K připomínce svatého Martina neposlouží jen ty „koňské“ pranostiky a pořekadla, ale třeba i svatomartinská vína a hlavně husička: „*Na svatého Martina nejlepší je husina: pohled na hruď i na kosti, poznáš, jaká zima se přihostí a Je-li kobylka (část hrudní kosti) martinské husy hnědá, bude málo sněhu*“.

a mrznout „na holo“. „Je-li však bílá, bude sněhu hodně“. Musí to ale „pojistit“ svatá Cecílie (22. listopadu), ke které se váže rčení „Svatá Cecílie sněhem pole kryje“. Tedy na delší čas, ne jen jako svatý Martin, kterému na bílý sníh stačí často jen jediný den.

25. listopadu je další významný den, je zasvěcen svaté Kateřině. Nejznámější je asi „Na svatou Kateřinu schováme se pod peřinu“. Na srovnávání jsou pořekadla bohatá snad celoročně, ale asi nejčastější nebo nejznámější jsou ta o blátě a ledu, typu „Kateřina na ledě, Vánoce na blátě“. Nebo poetičtěji „Je-li Kačenka ucouraná, je Baruška naškrobená“, případně podle pradlen „Svatá Kateřina prádlo máchá a svatá Barbora je škrobí“, eventuelně, blíž k Vánocům „Chodí-li Kateřina po ledě, Eva běhá po blátě“. (Případně svatý Štěpán po blátě, 26. XII.)

Na sám závěr listopadu (a našeho „kvartálu“) připadá svátek svatého Ondřeje, 30. XI. „Na svatého Ondřeje – konec pocení“ nebo obráceně, „Na svatého Ondřeje se jen někdy člověk ohřeje“, ovšem i „Ondřejův sníh sto dní poleží!“ Dr. Munzar to pocení komentoval či vyvracel: Nešlo o teplejší počasí nebo konec polních prací, ale o poslední taneční zábavy před příchodem adventu. Prognosu na příští čtvrtletí lze vidět v úsloví „Svatý Ondřej dělá led, svatý Jiří (24. IV.) jej láme“. Na to si tedy musíme do 24. dubna počkat...

TEMA 4/2025

Naše mudrosloví po ročních obdobích a opět s Václavem Větvíčkou:

Zima

Úsloví, přísloví, ustálená rčení, pořekadla – jinými slovy prognózy a pranostiky. Zkušenosti lidí závislých a přírodě a povětrnosti.

Jako balvan to přede mnou leží

Poslední téma pro TEMA, časopis mnou milovaný a mnou nad jiné považovaný. Nevyjadřuju se ani v duchu někdejších listů pochlebných, vydávaných čeledi a tovaryšům nezřídka kolem svatého Martina, kdy měnili službu, hospodáře, štaci... doplňujte po libosti.

I v letos zvoleném letokruhu se dostávám do posledního kvartálu, do časů povytce optimistických, označujících příchod. Nechávám na víře čtenářově, jaký příchod ho čeká nebo jaký příchod ho nemine. Limit, o který jsme letos ještě nemohli zavazit je ten, na nějž se těšili všichni praobyvatelé Evropy, starými Keltů počínaje a křesťanskými adventisty konče. V rukou to měla a mají nebeská tělesa. Země a Slunce. Toho posledního milostivý návrat, Slunovrat, ve chvíli tohoto psaní, očekávám. Osobně mám zimní slunovrat nejraději, protože sděluje, že bude líp, delší dny, teplo – a vůbec. Možná to je sebestředně i tím, že patřím mezi „státní svátky“ rozeřvav se po shlédnutí reality do světa kteréhosi 13. ledna.

Po čtvrté v tomto cyklu si připomeňme úsloví, přísloví, ustálená rčení, pořekadla tak, jak si je vymysleli, odpozorovali a zaznamenali naši úctyhodní předkové. Prognózy, a pranostiky, zkušenosti lidí závislých na přírodě a povětrnosti z tatínkovy strany, přibližně od roku 1750, z mamčininy od roku 1604, starší záznamy jsme nenašli, a bůh ví, snad ani nejsou. Jen jsme je trochu prospali vědomostmi ryze objektivními, shromážděnými panem doktorem Janem Munzarem.

Před námi jsou prosinec, leden a únor.

Je-li **prosinec** mírný, deštivý a proměnlivý, není proč se kruté zimy báti – a stejně tak: *Prosinec mírný a vlahý, nedělá nám zima těžké hlavy...* že by už před léty zachytili naši předkové tzv. globální oteplování? A do třetice: *Mrazy, které v prosinci brzy ochabnou, znamenají zimu mírnou.*

Pan doktor Munzar zvláště zdůraznil tzv. kritické dny, kterými v prosinci bývají 4. prosinec a hlavně 24. a 25. prosinec, jinými slovy svatá Barbora a vlastní vánoční dny. Nejen on zaznamenal v tyto dny nejvíce průpovědek, pranostik a rčení. Kupodivu jsem mezi Barbořinými pranostikami nenašel žádnou o „barborkách“. Současnou zahradnickou mluvou – nic o rychlení květů. K tomu je zapotřebí dostatečně hluboký pokles teplot na začátku prosince. Barborky, nařezané větévky dřevin, vykvétajících na „loňském“ dřevu, stimuluje k růstu – a kvetení – přenesení do tepla. Takový trochu tepelný šok. Musejí mít ovšem květné pupeny už připravené – u třešní se říká, že od července, u pěnišníků, jak by smet.

Nejznámější z pořekadel je to, srovnávající dvě svaté, Kateřinu (5. 11.) a Barboru: *Je-li Kačenka naškrobená (už mrzlo), je Baruška ucouraná (oteplilo se).* Častější to ale bývalo v obráceném gardu: *Svatá Kateřina prádlo máchá, Barbora je škrobí.* To proto, že jednak svatá Barbora bývá opravdu naškrobená a navíc, táž vyháňá dřív ze dvorka. Kdyby se čirou náhodou objevil na svatou Barboru sníh, je to dobré znamení. Spíš vypořezávaná zkušenost, protože *Má-li svatá Barbora bílý fěrtoch, bude příští rok hodně trávy.* Minimálně dvě prosincová oteplení lze očekávat. To jedno je „studenější“: „*O svatém Mikuláši snížek často prší*“ (sněhové přeháňky), teplejší je „*svatý Mikuláš splachuje břehy*“ (dešť, dešťové přeháňky).

Proslulá je svatá Lucie, 13. prosince. Nejen u nás, ale více a spíše na severu, kde to je už dlouho se světlem pokradmu. Dívky Lucinky obcházel obec s věncem svíček (světylek) na hlavě. Každý lux byl (a je) ceněný. Lux ne jako vysavač, ale lux jako jednotka pro osvětlení plochy (lx). Už od dětství si pamatuju úsloví: *Svatá Lucie, noci upije* (a dne nepřidá). Nešlo mi to do hlavy, jak může být noc kratší – ale den se neprodlouží? Jde o tzv. astronomické paradoxum, a jak uvedl dr. Munzar, je to způsobeno rozdílem mezi slunečním dnem a občanským dnem.

21. prosince je svátek apoštola sv. Tomáše. Tímto dnem nastává zima astronomická, a tedy zimní slunovrat. U různých klimatologů se za zimu považuje období od 1. prosince do konce února, Jan Munzar považoval za zimu období s průměrnými denními teplotami +5 °C a nižšími; s platností pro střední Evropu. Pod Čerchovem, v Českém lese ergo u Chodů, měli hezké úsloví: *Svatá Viktorie obrázky na okna ryje.* Svaté Viktorie je 23. prosince, a to co je „nakresleno“ na oknech není její dílo, ale mrazu a vlhkého vzduchu. Tak jak jsou vlastní Vánoce kouzelné a zvláštní, tak lze obdivovat i desítky úsloví, pořekadel a prognos s těmito dny spojenými. Pokusím se z nich vybrat, aniž bych se pouštěl do rozborů a komentářů.

24. 12.

Jasná noc o Štědrém dnu – mrazy lezou ke dnu a naopak: Na Adama a Evu, čekejte oblevu. Padá-li na Štědrý den sníh, urodí se mnoho chmele – alternativa: Urodí se hojně vína. Jasně Vánoce – hojnost vína i ovoce.

25. 12.

Vánoce – vánice. Lepší Vánoce třesuté než tekuté. Mráz na Boží narození – zima se udrží bez proměny. Mokra před Vánoci neškodí osení – ale tím víc po Vánocích. Zelené Vánoce – bílé Velikonoce. Vánoce v jeteli – letnice ve sněhu. Tmavé Vánoce – světlé stodoly. Padá-li na Boží hod sníh, bude hodně obilí na polích. Pozoruhodné a aktuální je možná rčení: Na Boží hod vánoční vítr od západu přinese mor, od východu válku, od půlnoci hlad a od poledne dobrý rok.

26. 12.

Na tzv. Koledu, na sv. Štěpána, jsem ulovil jen jedno příznivé rčení: *Svítlí-li na Koledu v noci Měsíc, bude ve stodole hojnost obilí*. Pak to jde z kopce: *Svítlí-li Slunce, bude drahé ovoce, Vanoucí vítr přivede zkázu révě a Když na Štěpána silný vír bouří, vinař smutně oči mhouří*.

Kupodivu není sám závěr roku na úsluví příliš bohatý. I pan doktor Munzar připomíná jen negativní prognosy stran vína a vtipně podotýká, že to může být i blížícím se Silvestrem. A končí neméně vtipnou „konstrukcí“, umělou prognosou: *Když na Silvestra sněží – Nový rok není daleko*.

Čas se nezastaví. Začíná se odpočítávat další rok, ale pořekadla zůstávají, a některá mají dokonce trvalou platnost bez ohledu na naskakující letopočet. Konečně – dílo Jana Munzara „Medardova kápě“ oslavilo v roce 2025 čtyřicáté narozeniny...

V lednu za pec si sednu (platí asi celý měsíc, nejen na svatého Vincence – 22. 1. – *sed' doma u pece*). Leden jasný – roček krásný. V lednu sníh a bláto – v únoru tuhé mrazy na to. Nejbohatší na pranostiky je v lednu hned ten první den. Jenže: pranostiky se týkají odhadu průběhu povětrnosti podle toho, na který den v týdnu Nový rok připadl. Např. hned na pondělí věští krutou zimu, na úterý ještě krutější. Naopak na čtvrtek, můj oblíbený den, předpokládá mírnou zimu a všechno ostatní příznivé. Jsou to prapodivné prognosy a tak já, laik, jsem souhlasil jen s tou časoměrnou *Od blešího převalení* (na Boží narození) po *slepičí krok* na Nový rok. Tak se prodlužuje den.

5. ledna v současnosti je den či svátek jména Ježíš, (*Na Jména Ježíš ke kamnům nejbliž*). Jenže tento svátek byl v minulosti neposeda, připadal na různé dny v rozptýlu div ne 10 dnů. V 19. století zaznamenal sedlák Josef Dlask na Turnovsku svátek jména Ježíš na 15. leden. A protože Josef Dlask žil nedaleko působiště mého dědečka, který si vedl podobné záznamy, ještě se k tomu vrátím.

Na 6. ledna připadá připomínka tříkrálová. To je tak významné datum, že bych očekával hodně pranostik. A hle, dominuje to vztažené k prodlužujícímu se dni: *Na Tři krále – o skok dále*. Ten skok trvá asi 20 minut, a protože je rozložený do rána a večera, desetiminutové prodloužení ani nezaznamenáme, zvláště nejde-li o skokovou změnu, ale plynulou. Takže si jen připomeňme, že *Na Tři krále – zima stále*. Já, rodák 13. lednový, jsem marně pátral po pranostice k tomuto datu se vážící. Až 14. ledna, na svatého Hilaria (kdo dnes ví, kdo to byl?), je pěkná říkanka: *Svatý Hilarius – vyndeť saně, schovej vůz*. A tak jsem sáhl po záznamech dědečka: 13. ledna 1890: Bylo jasno a zima. Na dnešek od půlnoci vánice a velký vítr. Další stránky se časem rozpadly a já bloudil včas nepřepsal. Pořádné začínají až lednem 1891. 13. ledna byla sanice, ale obleva, v r. 1892 bylo krásně, 1893 velký vítr, 1894 jasno. Byl dlouho do noci v hospodě, jdu tam jednou za týden... a dál mne i dědečkovy záznamy zklamaly – alespoň pro tento časový úsek. Nejen co do obsahu, ale i co kvality papíru, který se rozpadl. Inu, je mu v tuto chvíli přes 120 let a byl to starý školní sešit...

Že by se zima chtěla vzdát vlády o tom ani zmínky: *Na svatého Marcela* (16. ledna) – *zima leze do těla*. A přidává na síle: *Na svatého Knuta* (19. ledna), *přichází zima krutá*. A *Na svatého Šebestiána* (20. ledna), *se musí někdo udopít – nebo zmrznout*. To poslední už patří do kategorie „alibistických“ pořekadel, která mají obecnou platnost typu svatý Ten a ten – přináší led nebo jej láme. Zkrátka polovina ledna může znamenat **jeden z vrcholů zimy** – anebo **jeden z vrtochů**. Nicméně, varování pokračují. *O svatě Anežce* (Římské, ne české – 21. ledna), *od kamen se nechce*. A den nato: *Na svatého Vincence, sed' doma u pece*. Zmíněný svatý Vincenc měl jakýsi pachť s vinaři, protože většina pořekadel se týká révy nebo vína: *Vincence slunečnost dává vína hojnost*. *Na Vincence slunce všudy, naplňuje vínem sudy*. To je samozřejmě ve studeném Česku podezřelá, a tak se klimatologové (a prognostici) uchylují k obezličce, že jde o import z jižní Evropy, zvláště Středozeří. 5. ledna se připomínalo obrácení (ve víře) svatého Pavla, a tady jsem – jako příznivec chlupatých čtyřnožců uvítal pranostiku: *Medvěd na svatého Pavla obrácení obrací se na druhý bok*. Kdepak nějaký konec zimy! Teplý pelíšek nebo brloh je na místě.

Závěr našeho pranostického cyklu je ve znamení toho **nejzvláštnějšího měsíce v roce – února**. Prý se noří tající ledy. Já, podobně jako dr. Munzar, se už po několikáté ve svém „literárním“ životě uchýlím s únorem k panu Čapkovi. Tomu, co spustil za první republiky zahrádkářskou mánii nejen v pražském Zahradním městě. Karel Čapek byl strohý a věčný, označiv únor za záprtek mezi měsíci.

Přitom není únor ani trochu skoupý právě pranostiky, úsluví a pořekadla. Obecně jich je neadresných 27 platných celoměsíčně, a nejslavnější kritický den v únoru jich má podle Jana Muzara dokonce jednačtyřicet! Žádný jiný na něj nemá! V Zahradníkově roku to pan spisovatel Čapek vystihl lépe než my biologové a zahradníci slovy: *Únor je doba nebezpečná, ohrožující zahrady (a zahradníka) holomrazy, sluncem, vlhkem, větry a pokračuje: Tento nedonošený měsíc, přestupný a vůbec nesolidní vyniká nad ostatní potměšilými záludy. Ve dne loudí na keřích pupeny a v noci je spálí, čert ví, proč se v přestupných letech přidává den tomuto vrtkavému potouchlému měsíčnímu skrčkoví*.

Únor v pranostikách zveřejňuje něco jako ústavní zákon: *Únor bílý, pole sílí*. Ještě nikdo ho nenarušil ani nevyvrátil! A že se pojišťuje rozmanitými obezličkami, jako např. *Netrkne-li únor rohem, šlehne ocasem*. Jiné zoologické přirovnávání se uchyluje ke skřivanu a jeho nejen hromničnímu vrzání *V únoru, když skřivan zpívá, velká zima potom bývá a Jestli únor honí mraky, staví březen sněhuláky*.

Prvním kritickým dnem února je hned ten druhý únor, 2. 2. Hromnic. Nebo Hromnice. Žádný svatý, osobnost nebo událost – přírodní jev. Když si „projedeme“ celoroční kalendář, není podobného. A pokud jde o skřivana a jeho vrzání, mají k tomu výhrady nejen ornitologové, ptákovpravci, ale i klimatologové a meteorologové upozorňují na největší „umělý“ zásah do kalendáře v roce 1584, a časů kalendáře juliánského a ne gregoriánského. A tak se, jako už před chvílí, pokorně vrátím k časomíře, protože *Na Hromnice o hodinu více*. A přidám dvě pranostiky o chlupatých zvířátkách: *O Hromnicích teplo, medvěd stavi budou. O Hromnicích mrzne, medvěd bourá budou. Leze-li o Hromnicích jezevec z díry, za čtyři neděle zpátky zas pílí*.

Hned následující den po Hromnicích je svátek svatého Blažeje. *Na svatého Blažeje, slunce ještě nehřeje*. Já si z dětství pamatuju na zvláštní svatoblažské pozhnání – ale pranostiku žádnou. Jak by taky, vždyť o další den déle, 4. února, se vědělo, že o *svatě Veronice bývá ještě sanice*. A zas, hned další den: *Svatá Agáta (nebo Háta) bývá na sních bohatá*. Veronika a Háta mají ještě třetí do mariáše, svatou Dorotku (6. 2.). I ta bývá na sních bohatá a stromy sněhem vometá.

Významným se stal den 14. února. Nejen kvůli zpackanému americkému náletu na Prahu, ale i pro zavádění nových, novosvětských příležitostí typu Halloweenu a Valentýna. A to jsme měli před načančanými Valentýnkami krásné pořekadlo: *Na svatého Valentýna zamrzne i kolo mlýna* a kompenzační protimluvné: *Svatý Valentýnek – jara tatínek*.

Únor se láme nejen v polovině, ale někdy až na svatou Juliánu, 16. 2. *O svatě Juliáně schovej saně*. nebo *O svatě Julianě připrav vůz a schovej saně*. Po polovině února už toho mnoho našim zemědělským předkům na prognosy nezbývalo: Masopustní úterý (= Pomlázka u kamen) a Popeleční středa (Suchý půst – úrodný

rok, Popeleční středou začíná 40denní půst). Pak už do konce února (a našeho cyklu) zbývá jen jeden kritický den, ten svatomatějský, 24. února. V Praze to po léta jistilo zahájení Matějské pouti, doprovázené rčeními typu *Nenajde-li Matěj led, dělá ho hned. Najde-li led, seká ho hned. Svatý Matěj láme led, není-li ho, zmrzne hned. Nenajde-li led Matějova pila, najde ho Josefova širočina*. 19. 3. O Matějských přívodkách říkal dr. Munzar, že jsou stoprocentní. Na stoprocent platí a dodal: *Svědčí o tom, jak si naši předchůdci (a tvůrci pořekadel) byli vědomi proměnlivosti posledních fází ustupující zimy*.

Sluší se připomenout, že v naší roční procházce po výtce „zemědělským“ kalendářem byly prognosy, přísloví, úsloví a pořekadla vázány nejen na „polní práce“, ale na život „pod širým nebem“ vůbec. Takové přívodky nebyly ovšem vázány jen na ně. Mám za zády v knihovně knížku *Čeština je jazyk vtipný* a ta to jen potvrzuje stejně jako přívodky, které vznikaly v průběhu časů a let: *Lež má krátké nohy, Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne, Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá...* Shrnující i jiné životní zkušenosti než ty vázané s rolnickou minulostí. Jako výrostci jsme si je dokonce adaptovali k obrazu svému: *Lež! Má krátké nohy (na pláži). Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až dá někdo na pivo. Kdo jinému jámu kopá jmenuje se hrobník...*

Sledování souvislostí mezi aktuální skutečností a zkušenostmi patří dozajista již do antiky, rozhodně do Středomoří. Ústní tradice byla, zejména v 1. století, nahrazena tiskem, od „knížních“ publikací po lidové až pouťové kalendáře. Zaplať pámbu za ně, měli jsme se v čem hrabat.

Na závěr je ještě třeba připomenout, že právě tyto zdroje se opírají o kalendářní údaje, současně div neznámé. Kdo ví, kdo byl svatý Hilarius a kdy byl vzpomínán? Nebo Makarius? A kdy se slavilo jméno Ježíš? V paměti nám zůstaly vedle Josefa, Václava, Medarda a Ledových mužů třeba jen červencové svatě, svěťce, Markéta (13. 7.) a Anna (26. 7.). A samozřejmě Vánoce, Velikonoce, Silvestr, snad i Nový rok. Kdo ale ví, co jsou letnice, svatodušní svátky a kdy jsou?

A tak jsme se vydali v letošních číslech TEMA na výlet časem a pamětí. Možná to vyznělo i trochu nostalgicky, ale nešť!

TEMA 3/2026

Mějte se rádi, žijte a nechte žít Václav Větvíčka

Redakce TEMA a celý realizační tým s velkým pohnutím přijal ve čtvrtek 30. července smutnou zprávu, že v noci na čtvrtek v Hamzově léčebně v Luži na Chrudimsku ve věku 88 let zemřel, a dovolím si říci i náš kolega, pan Václav Větvíčka. Je málo osobností, o kterých by se dalo říci, že ve vzpomínce na ně není třeba veřejnosti připomínat jejich lidský i profesní život (čemuž se nakonec věnují i jiná média). Pan Václav Větvíčka k nim bezesporu patří a celým svým životem a osobnostními vlastnostmi se nesmazatelně bez konkrétních připomenutí zapsal do našich srdcí a seznamu našich významných osobností.

Jak jsem již řekl o panu Větvíčkově, jako známému vášnivému popularizátoru říše rostlin, o které napsal řadu knih a článků, účinkoval v médiích, kdy pro zájemce provozoval odbornou poradnu, většina lidí vše ví, ale možná se neví, že i jeho znalosti historie, zeměpisu a našeho mudrosloví byly obdivuhodné. Svědčí o tom i to, že se stal od podzimu roku 2007 s krátkými přestávkami ceněným přispěvatelem do našeho magazínu TEMA, a jeho moudrá a vtipná slova na námi zadaná témata jej nenahraditelným způsobem až do loňského roku obohacovaly.

Také se možná neví, že měl i vztah k našemu regionu a dovolte mi tedy několik osobních vzpomínek. S panem Větvíčkou jsem měl tu čest se poprvé setkat koncem jara roku 2006, kdy přijal mé pozvání do pracovního týmu přípravy projektu Mosteckého arboreta, které mělo vyrůst u Mosteckého jezera (záměr bohužel u mostecké politické reprezentace nenalezl nakonec, ku škodě významu regionu, pochopení, a byl odložen, což m.j. pan Větvíčka s nadhledem komentoval v seriálním periodiku *neuveřejnitelnými slovy* 😊 – ale to je jiná historie).

Prvním, mnou zaznamenaným veřejným počinem, týkajícím se Mostecká (což tehdy nebylo moc v „módě“ a panu Větvíčkově to bylo poté dáno i patřičně najevo), byla populární relace „Dobré jitro“ na Českém rozhlasu v srpnu 2006, kde se přes dvě hodiny plně věnoval našemu regionu severozápadních Čech a zejména Mostecku. Jeho moudrá slova jsou aktuální a nesmírně zajímavá i dnes, a proto si dovolím malou ukázkou (kdy celá relace je v přepsané podobě v TEMA č. 4/2020) alespoň ve třech z 21 vstupů.

1. vstup – Krajem Lučanů a Lemúzů

Náhoda tomu chtěla a ke svému dlouhodobému záměru – zavítat do kraje Lučanů a Lemúzů – jsem se dostal dřív, než jsem myslel...

8. vstup – Jaká byla původní krajina?

Před rozsáhlými krajinářskými úpravami jižních Čech a zejména Třeboňska tam byla krajina téměř neobyvatelná, plná bažin, blan a mlák. Pak přišli Rožmberkové a jejich technici, rybníkáři a měřičkové. A regenti. Mikuláš, Štěpánek a Krčín. Krajina, do níž míří tisíce návštěvníků a obdivují ji, chráněná krajinná oblast a biosférická rezervace UNESCO.

Možná, že také bude třeba dalších čtyř nebo pěti set let, než bude i nové Mostecko takovou obdivovanou oblastí. Ani Třeboňsko nevzniklo naráz. I tady trpělivou mravenčí prací zakládají celé týmy novou tvář krajiny.

Pan Ing. Stanislav Štýs DrSc., spoluvůdce zeleného přerodu a jeho dokumentarista, zachycuje rok za rokem, takový přerod. Vytvořil putovní výstavu fotografií, pořizovaných vždy ze stejného místa, třeba v rozmezí 30 let. Už ji viděla i řada míst s podobným osudem v zahraničí, připravuje se její instalace na Pražském hradě. Postřehnutelný je ale i časový úsek mnohem kratší.

Byl jsem na Mostecko pozván jako dendrolog v raných začátcích rekultivací. Svezli, spíš slétli mně tehdy Moravou, to byla vylepšená Pětačtyřicátka Aero, dvoumotorové letadélko pro čtyři osoby. A viděl jsem krajinu, která v obecné povědomí vstoupila jako měsíční. V té době byly děti z Mostecká vyváženy mimo oblast, aby se alespoň týden nadýchovaly vzduchem. Ani neříkám čistého, jen vzduchu. Ale už tehdy jsem viděl první výskyty, osazené topoly, olšemi a jinými skromnými dřevinami. A první svahy, přeměňované na vinohrady.

Pak jsem, záhy po převratu, byl přizván téměř za stejným účelem nad velkolom ČSA, na strmé svahy úpatí Krušných hor v okolí zámku a někdejšího parku Jezeří. Nevěřil jsem, že by se takový zásah do krajiny dal brzy zahojit, pokud by to šlo vůbec.

To, co jsem viděl letos koncem července mě přesvědčilo o opaku. I když...

Povídal jsem si o tom s pracovníci mosteckého muzea. Sídli v poslední zachovalé stavbě na úpatí Hněvína. Za ní už byla těžební jáma a kdysi tu stál i starý Most. Ta paní můj optimismus trochu přibrzdila, když řekla: Ve Štýsovo seriálu ale chybí ještě nejméně jedna fotografie. Ukazuje dnešní, zelený stav a haldy a měsíční krajinu před 30 lety. Měly by tu být ale i záběry stejných míst pořízených ještě dávno předtím, v původní krajině...

Jenže: co tu bylo původní?

9. vstup – Tři nebo víc tváří?

Mostecko je krajina tří tváří. Možná čtyř. Nebo víc?

Jednou jsou přilehlé Krušné hory, spíš jen jejich část na severozápadě.

Na jihovýchodě, už v kraji Lučanů, to je krajina ryze zemědělská – kdyby nebylo Počeradské elektrárny.

Od východu do Mostecku zasahují západní výběžky Českého středohoří.

A mezi tím je obrovská pánev: nejdřív po miliony let tvořená a ukládaná, pak erodovaná a odnášená, a nakonec osídlená. A vytěžená.

Nejdřív zbavená lesů a přetvořená v kulturní step, pak rozbrázděná a zjizvená jen a jen proto, aby zbytek země měl čím svítit a topit a teď znovu modelovaná.

Ne dost jsme za takovou oběť Mostecku zaplatili.

Jakou fotografii byste si, milá paní z mosteckého muzea, přála na začátku?

Díky hornické činnosti a otevřeným profilům je možné zdejší krajinu sledovat snad po celých posledních 350 milionů let. Nebo alespoň 300 milionů, protože tak se nějak datuje horotvorný proces, při němž před koncem prvohor vznikly základy Krušných hor, složených převážně z rul. Celé zdejší krystalinikum je součástí Českého masivu a v oblasti podkrušnohorské pánve je zakryto mladšími usazeninami, splavovanými z vyšších poloh. Krajina to byla bažinatá a v proláklínách měla mělká jezera.

Pak patrně následovalo dlouhé období sucha prokládané odplavováním starších hornin. Sucho trvalo miliony let, desítky milionů, a trvalo až kamsi do spodní křídý, tj. až téměř ke konci druhohor. 100 milionů let byly z krajiny odplavovány staré horniny a celý ráz krajiny se vyrovnával, zplošťoval.

Před 130 miliony let, ke konci křídového období, došlo k prudkému poklesu, který patrně vyvolalo karpatsko-alpské vrásnění a celé území se ocitlo na čas (opět měřitelný v milionech let!) pod mořskou hladinou. I druhohorní moře ustoupilo a opět se na dlouho ustálila souš, v níž se vymodelovala mírně zvlněná krajina. Asi před 40 miliony let se v oblasti dnešní pánve terén ještě víc snížil a vznikla zde velká, ale mělká jezera. A bylo teplo, subtropické až tropické teplo. Před 25 miliony let při dalším karpatsko-alpském horotvorném pohybu došlo k výraznému zdvihu ker a propukla intenzivní vulkanická činnost, jejíž výsledky či následky lze dodnes vidět v Doupovských horách a v Českém středohoří. Ryzel či Ressel, Široký vrch i Hněvín v samotném Mostě dodnes na sebe prozrazují, že jsou sopečného původu. Asi tak před 20 miliony let se v celé oblasti začala vytvářet pánevní sníženina, bohatá na mělká jezera a byly položeny základy tvorby uhlonosných vrstev.

Tolik malá ukázka textu, který lze snad nalézt i v některé z jeho knih a v TEMA č. 4/2020.

Václave, budete nám se svými znalostmi, obdivuhodným rozhledem a osobitým humorem moc chybět.

S úctou

Ing. Rudolf Jung
předseda OHK Most

Epilog

Bylo nám smutnou ctí sestavit texty pana Václava Větvíčky do tohoto speciálního vydání TEMA. Není sporu o tom, že RNDr. Václav Větvíčka byl známý svým laskavým humorem, poetickým vyjadřováním a noblesní sebeironií. Jak jinak tedy ukončit toto vydání než právě jeho slovy, a jakousi faktografickou životní bilancí. Mnoho jeho výroků zlidovělo, a tak se stalo i jakýmsi poselstvím.

Co tedy řekl?

O botanice a své profesi

- „Květiny mě fascinují všechny. Protože jsou úchvatné a nehejbou se, takže s nimi mohu nakládat i já, člověk s velmi pomalými reakcemi.“
- „S oblibou parafrázuji Coco Chanel: Není ošklivých rostlin ani parků. V tom případě ani nemůže být jedna nejkrásnější.“
- „Nepokládám se za botanika, a jestliže ano, tak za velmi špatného. Botanickou brázdou jsem opravdu nevyoral... Ptákovpřevectví mne ovšem opravdu očarovalo – ale, podobně jako kytky, spíš z estetického hlediska.“

O lásce k rodné zemi a přírodě

- „Původní název knížky měl být Zámky na Mrlně, jako truc všem, kdo se nechávají unášet zámky na Loire a vůbec nevědí, co mají doma.“
- „Má vlast – nedám na ni dopustit v žádné podobě a obměně. Trápilo mne odmala, jak dostává za uši.“
- „Lidé si ke stromům a alejím vytvořili vztah, proto po jejich zmizení zůstává dlouho prázdnota, která bolí a kterou nemohou těm, kdo tak rozhodli, odpustit...“

O knihách a životě

- „Můj život je mandelový – všechno dělám po patnácti letech.“ (s nadsázkou k etapám své kariéry v Průhonicích, časopisu Živa a Botanické zahradě UK)
- „Knižky, to je můj první svět. Každý by čekal, že to jsou třeba kytky, ale ne. Přivedla mě k nim maminka... a vybudovala s tatínkem ohromnou knihovnu s knížkami až do stropu.“

Co jeho životní literární dílo?

Václav Větvíčka je autorem či spoluautorem **více než 40 samostatných knih**, pokud se započítají i odborné překlady a adaptace zahraničních publikací, celkový počet přesahuje **70 titulů**.

- **Samostatné autorské tituly (přes 25 knih):** Zahrnují jak odborně-populární atlasy (*Stromy a keře*, *Růže*, *Letničky a dvouletky*), tak jeho oblíbenou fejetonistickou a vlastivědnou tvorbu (*Moje květinová dobrá jítka*, *Herbář pod polštář*, *Jak voní můj domov*, *Poutník okouzlený rodnou zemí*).
- **Spoluautorské knihy (cca 15 titulů):** Publikace psané s dalšími odborníky, fotografy či spisovateli – např. knihy o památných stromech a alejích s Marií Hruškovou (*Aleje – krása ohroženého světa*), knihy o českých řekách a krajině s fotografem Janem Rendekem (*Berounka, řeka bez pramene*) nebo *Botanický slovník rodových jmen*.
- **Přes 30 titulů překladů a odborných publikací:** Zahraniční encyklopedie o zahradničení, skalničkách, pokojových rostlinách či bylinkách, které přeložil, opatřil českým názvoslovím nebo doplnil o realie středoevropské přírody.
- V mezinárodním měřítku byla nejúspěšnější jeho publikace *Stromy a keře* (prvně vydaná v Artii roku 1984), která se dočkala desítek reedici a překladů do cizích jazyků (včetně angličtiny, němčiny či francouzštiny).
- Vedle knih má na kontě také přes 4 000 odborných a popularizačních článků a k našemu potěšení i v TEMA.

A co odborná ocenění?

Václav Větvíčka získal za svou celoživotní práci v botanice a její popularizaci několik nejvyšších oborových i státních poct:

- **Čestná oborová medaile Vojtěcha Náprstka (2004)** – prestižní ocenění Akademie věd ČR za mimořádné zásluhy o popularizaci vědy.
- **Medaile Za zásluhy I. stupně (2018)** – státní vyznamenání udělené prezidentem republiky za zásluhy o stát v oblasti vědy.
- **Cena předsedy Rady pro výzkum, vývoj a inovace (2019)** – vládní ocenění za dlouholetou propagaci a popularizaci české vědy a výzkumu.
- **Šarmantní osobnost roku (2014)** – posluchačské a novinářské ocenění Českého rozhlasu za lidský přístup, kultivovaný projev a šíření dobré nálady.

Václav Větvíčka a Stanislav Štýs
nad uvažovaným územím Mosteckého Arboreta

- Mimo institucionální ceny je v odborných kruzích ceněn jeho přínos pro **obnovu Botanické zahrady Přírodovědecké fakulty UK** (včetně záchrany a rekonstrukce historických skleníků) a jeho kniha *Stromy a keře*, která patří k nejvydávanějším českým botanickým příručkám.

A v běžném životě?

Pan Václav Větvíčka mimo napsání odborných publikací dokázal poradit, a třeba i při náhodném setkání. Právě bezprostřední, laskavá a srozumitelná komunikace s laickou veřejností patřila k nejvýraznějším rysům osobnosti botanika Václava Větvíčky, který nikdy neodmítl nikoho, kdo projevil upřímný zájem o přírodu.

Jeho přístup k laikům a náhodným setkáním vystihuje několik typických rovin:

- Ochota určovat rostliny kdykoliv a kdekoliv:** Lidé, kteří ho potkali v Průhonickém parku, v Botanické zahradě Na Slupi nebo na procházkách v přírodě, ho často oslovovali s dotazy na neznámé byliny či stromy. Místo odmítnutí se obvykle zastavil, rostlinu detailně prohlédl a přidal nejen její název, ale i poutavý příběh nebo zajímavost.
- Poradna jako poslání:** Řadu let odpovídal na stovky dopisů a později e-mailů od zahrádkářů a milovníků přírody, kteří mu posílali vyfotované lístky, semena nebo fotografie k určení. Přistupoval k nim se stejnou vážností jako k odborným konzultacím.
- Lidový rozhlasový vypravěč:** Dlouhá léta působil v rozhlasových pořadech (např. *Dobré jitro* či *Zelené světy* na Českém rozhlase), kde odpovídal na dotazy posluchačů. Zde si vybudoval pověst člověka, který dokáže i nejsložitější botanickou taxonomii vysvětlit poetickým, vtipným a naprosto srozumitelným jazykem.
- Odbourávání vědecké povýšenosti:** Sám často říkával, že botanika nemá být uzavřená v herbářích a vědeckých ústavech, ale má sloužit lidem k tomu, aby si všímali krásy kolem sebe a chránili ji.

K doplnění pár vět od pana RNDr. Jana Pokorného a Ing. Stanislava Štýse, DrSc.:

U této smutné události se doslova větví vzpomínky na Václava Větvíčku, s časem relativně stále méně staršího kolegu, kterého jsme si vážili, rádi jsme ho potkávali a o rady žádali. Říkal, že jeho přáním je být dobrým člověkem. Patřím k těm, kteří to rádi potvrdí a přikládám krátké svědectví.

Před pěti roky měl být v areálu Gymnázia Vítězslava Nováka v Jindřichově Hradci vysazen strom. Gymnázium bylo založeno v roce 1594 a strom by tedy měl s tradicí a posláním školy rezonovat. Obrátil jsem se na Václava Větvíčku, jaký strom doporučuje a on odpověděl druhý den s pohledem/inspirací studenta:

- Aby to bylo vlastenecké, měla by to být lípa srdčitá, **Tilia cordata**, náš národní strom.*
- Aby to bylo slovanské (Kollár) a současně trochu i germánské, navíc jihočeské, měl by to být dub letní, **Quercus robur**.*
- Aby to bylo v duchu „S americkým svazem na věčné časy a nikdy jinak“ a současně dostatečně velikášské a dlouhověké, mohl by to být sekvojovec obrovský, **Sequoiadendron giganteum**, který by už za 100 (200) let byl dominantou Hradce i okolí.*
- Aby to bylo z hlediska botanické věčnosti podložené, mohl by to být jinan dvoulaločný (**Ginkgo biloba**, druhohory, roste pomalu).*
- případně metasekvoje čínská (**Metasequoia glyptostroboides**), opadává konifera z raných třetihor, znovu objevená kolem roku 1942 a poprvé do Evropy introdukovaná v r. 1949, v témže roce byla vyseta v Botanické zahradě UK Na Slupi, dnes měří kolem 25 metrů a plodí, máme z ní mláděčka.*
- Já mám v aleji osobností v Botanické zahradě v Troji vysazenou hrušeň; ta je taky dlouhověká.*

Tak si hoděte kostkou, ta má 6 polí a vybere to za vás.

Zdraví VV.

Tak to byl Václav Větvíčka.

Listuji knihou „*Stromy a keře mé životní lásky*“ (Aventinum 2017), kterou VV věnoval památce Arnošta Emanuela Silva Tarouky (1860–1935), zakladatele průhonického parku, a ilustrátora a zahradníka Jana Maška. Dobrý člověk VV měl hluboké znalosti, praktickou zkušenost, vnímání souvislostí a svědomí. **Takovou knihu AI nenapiše a takového člověka nenahradí. Vracejme se k jeho dílu, odkazu i krátkým příhodám.**

S úctou

RNDr. Jan Pokorný

Václav Větvíčka, coby absolvent Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, nejen mezi botaniky, ale i u široké veřejnosti měl uznání, úctu a respekt. Byl v pravém slova smyslu přírodovědec, protože dokázal skloubit přírodu se širokými zájmy člověka naší doby.

Jako špičkový botanik se stal ředitelem pražské botanické zahrady, kterou vedl 15 let. V té době aktivně spolupracoval s médii, veřejností a se studenty. Václav Větvíčka své nejen botanické znalosti a zkušenosti nejen získal, ale i všestranně popularizoval.

Do jednoho ze stavebních objektů v botanické zahradě byla umístěna nová katedra životního prostředí. Jezdil jsem tam přednášet a tam jsem se s Václavem Větvíčkou seznámil. Tak započala naše dlouhodobá spolupráce. Václav se seznámil s unikátními rekultivacemi krajiny po těžbě uhlí a informoval o ní i veřejnost. Václav nikdy neodmítl pomoc. Do mé knihy „*Most v zeleném*“ napsal hodnotnou esej o významu zeleně. Naším velkým společným tématem byla rekultivační zeleň. Aktivně pomáhal při přípravě a zakládání jedinečného parku na výsypce lomu Ležáky.

Ve spolupráci s Českým rozhlasem rád svým neopakovatelným způsobem vysvětloval svět, a to v souvislostech. Jednou z aktivit byl pořad „*Dobré jitro*“. V jednom díle nás seznamoval s krajinou v okolí vodního toku řeky Bílina, která protéká celou Mosteckou pánví. Zmiňoval i řadu úspěšných rekultivací, které chválil. Vzpomínám si, že před několika lety mě volal rozčileně. Rada pro rozhlasové a televizní vysílání si ho předvolala, že prý chválí rekultivace. Hrozili mu, že když nepřestane, vše mu zatrhnou – i to bylo možné.

Václav Větvíčka byl extrémně pracovitý a nikdy neodmítl pomoc, byl vynikající spisovatel s přesahem do přírody a krajiny. Nic si nenechával jen pro sebe a z jeho znalostí budou čerpat nejen současné, ale i budoucí generace.

S úctou a věčnou vzpomínkou
Ing. Stanislav Štýs, DrSc.

Tak takový byl i v našich srdcích nezapomenutelný Václav Větvíčka.

S úctou a pohnutím
vděčná redakce TEMA

Okresní hospodářská komora Most
tř. Budovatelů 2531, Most (budova VUHU a. s.)
434 01 Most
<http://www.ohk-most.cz/>

Konzultace a poradenství
Ověřování a certifikace
Mimosoudní řešení sporů
Odborné vzdělávání
Registry firem a produktů
Aktivní podpora podnikání

Naším posláním je vytvářet příležitosti pro podnikání,
prosazovat a podporovat opatření, která přispívají k rozvoji podnikání v ČR,
a tím i k celkové ekonomické stabilitě státu.

Nebud'te stranou, přidejte se.

Získejte přehled a informace z našeho časopisu TEMA.